

Årummet i Örbyhus

– ett gestaltungsförslag

Sveriges lantbruksuniversitet, fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur, Uppsala
Examensarbete för yrkesexamen vid landskapsarkitektprogrammet, Ultuna
Kurs: EX0860, Självständigt arbete i landskapsarkitektur, A2E –
landskapsarkitektprogrammet, Uppsala, 30 hp
Nivå: Avancerad A2E
Kursansvarig institution: institutionen för stad och land
© 2019 Cecilia Eriksson, e-post: ceceri8@hotmail.com
Titel på svenska: Årummet i Örbyhus – ett gestaltningsförslag
Titel på engelska: Årummet in Örbyhus – a design proposal
Handledare: Malin Eriksson, SLU, Institutionen för stad och land
Examinator: Thorbjörn Andersson, SLU, Institutionen för stad och land
Biträdande examinator: Helena Espmark och Madeleine Granvik, SLU, Institutionen för
stad och land
Omslagsbild: Illustrationsplan av det nya årummet i Örbyhus av Cecilia Eriksson. Cad-
underlag från Tierps kommun.
Upphovsrätt: Samtliga bilder/foton/illustrationer/kartor i examensarbetet publiceras
med tillstånd från upphovsrättsinnehavaren. Där inget annat anges är de författarens
egna.
Originalformat: Liggande A3
Nyckelord: gestaltning, park, natur, vattenmiljö, stråk, Örbyhus, vistelse
Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

TACK!

Först ett stort tack till Utveckla Örbyhus Tobo Vendel och speciellt till Isabelle Axelsson för ämnet och för att ni velat dela med er av er kunskap om platsen.

Tack till min handledare Malin Eriksson för all hjälp och handledning.

Tack till Maria Berg och Adam Nyström vid Tierps kommun för att ni tog er tid att svara på mina frågor.

Tack till Gudrun Rabenius för extrahandledningen med gestaltningen.

Tack till Jessica Jerrås för ett bra samarbete med enkäten.

Avslutningsvis vill jag tacka min sambo Michael och min familj för all hjälp och stöttning.

Sammandrag

Tegelsmoraån går rakt igenom Örbyhus alldeles intill järnvägsstationen. Runt ån finns ett årum som idag genomkorsas av en gångväg. Eftersom årummet ligger bredvid järnvägsstationen är det många som använder det för att ta sig till arbetet eller skolan. Jag fick kännedom om platsen genom föreningen Utveckla Örbyhus Tobo Vendel, som verkar för att utveckla orten och tycker också att årummet i Örbyhus behöver utvecklas. Idag känns årummet inte särskilt omhändertaget; man ser knappt vattnet på grund av alla träd som växer där och gångvägen går så långt från ån att man inte ser vattnet. Detta är beklagligt eftersom Örbyhus inte har någon park och eftersom att årummet har stor potential att kunna bli en mötesplats.

Syftet med arbetet är att gestalta ett parkstråk som höjer områdets status samt tar till vara platsens karaktärer. Syftet är också att med utgångspunkt i den europeiska landskapskonventionen förankra gestaltungsförslaget i vad användarna vill att platsen ska vara. Frågeställningarna i arbetet är:

- » Hur kan årummet i Örbyhus gestaltas för att skapa en inkluderande plats med fler målpunkter/aktiviteter och ökad vattenkontakt?
- » Vilka karaktärer finns i årummet i Örbyhus och hur kan dessa förstärkas?
- » Vilka önskemål har Örbyhusborna om årummets utformning?

En enkätstudie genomfördes för att undersöka hur Örbyhusborna upplever årummet och hur de skulle vilja att det såg ut. För att göra ett gestaltungsförslag som tar till vara årummets karaktärer gjordes en landskapskaraktärsanalys (LCA) av området. För att få inspiration till gestaltningen besöktes referensplatser. Genom hela processen var skissandet en central metod.

Uppsatsen resulterade i ett gestaltungsförslag av årummet med nya gång- och cykelvägar för att öka tillgängligheten och kontakten med vattnet. Spånger och bryggor har ritats in för att öka de rekreativa värdena på platsen och besökarens kontakt med ån. Belysning av gångstråken ritades in för att öka tryggheten. Entréerna i förslaget gjordes mer ordnade med planteringar och gångvägarna fick en naturlig karaktär. Växter har valts för att stärka parkkaraktären vid entréerna till årummet och inhemska arter valdes i förslaget för att öka naturkaraktären mellan entréerna.

Tanken är att det här examensarbetet kan ligga som grund och inspiration för föreningen Utveckla Örbyhus Tobo Vendel och Tierps kommun.

Summary

Örbyhus is a village in Sweden, with 2,000 inhabitants. The stream Tegelsmoraån goes straight through Örbyhus adjacent to the train station. Along the stream there is a walkway with some nature around it; this area is called Årummet. Since Årummet is next to the train station, many people use the walkway every day to get to work or school. I learned of the place through the association Utveckla Örbyhus Tobo Vendel, whose aim it is to work with the development of the villages Örbyhus, Tobo and Vendel. They saw a need for development in Årummet since this place does not feel particularly well taken care of. It is hard to reach and get a view of the water because of trees growing along the stream, and the walkway is located too far from the stream. This is unfortunate since Örbyhus has no park and because this place has great potential to become an attractive meeting point in the village.

Purpose and aim

The purpose of this thesis is to create a design proposal for Örbyhus Årum that improves the area's status and takes advantage of the site's characteristics. The aim is also to base the design proposal on what the users want the site to be based on the European Landscape Convention.

Research question

- » How can the space along the river in Örbyhus be designed to create an inclusive place with more target points/activities and increased water contact?
- » What characters are there in Årummet in Örbyhus and how can these be enhanced?
- » What do the Örbyhus inhabitants wish for the design of the design in the Örbyhus Årum?

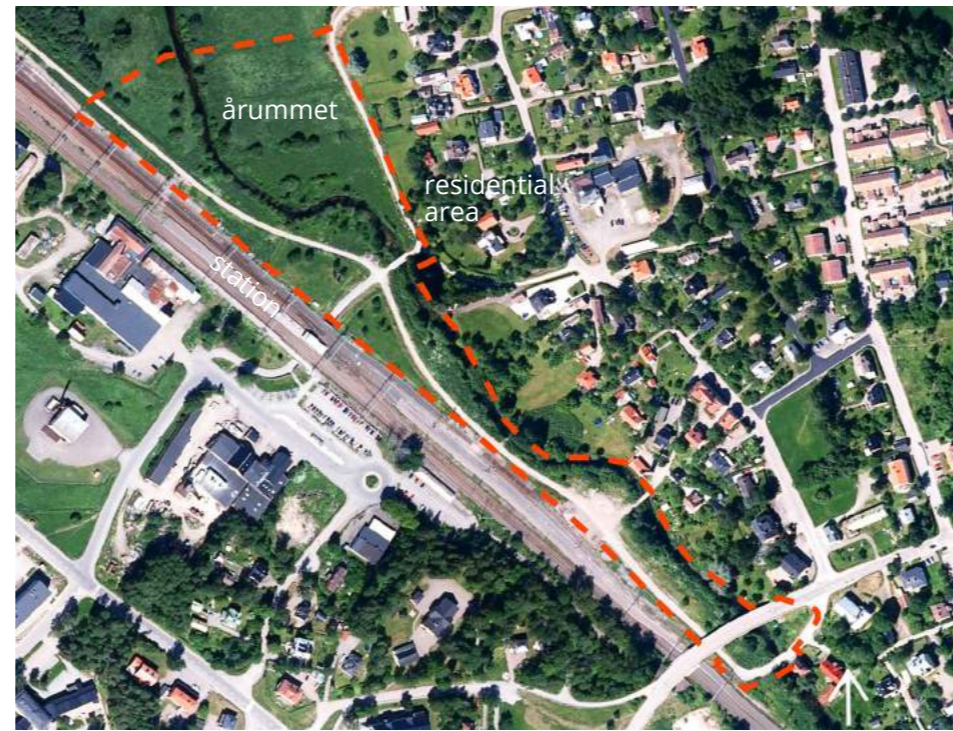


Figure 1 Eniro/© Lantmäteriet, additions by the writer. Work area. Scale 1:4000/A3.

Method

The process began by collecting information about the area. Then a survey, inventory, and analysis were done. Two different analyses were used, an inspired landscape character assessment (LCA) and a Lynch-inspired analysis. Based on the information that came up in these, a program and concept were developed that were used to support the design. To get inspiration reference sites were visited. Throughout the design process, various solutions were examined through sketches. Conversations both in person and over email were held with the development group Utveckla ÖTV and Tierp's municipality to get to know the site. A questionnaire was used to survey the opinions of the inhabitants of Örbyhus.

The survey

The survey aimed to collect information about how the inhabitants in Örbyhus experience Årummet and what they want Örbyhus Årum to be. The survey was made in google forms and was sent out through Utveckla ÖTV's Facebook page and mail.

Inventory and analysis

An inventory was made to investigate the site conditions such as light, plant material, soil, topography, water conditions, spatial characters, sounds, and entrances. New information was acquired during the work if necessary.

The analysis began with an investigation of the information from the inventory. Then two different methods of analysis were used, landscape character assessment (LCA) and a Lynch-inspired analysis.

Landscape character assessment

This method was used to find and develop the characters in Örbyhus Årum and assess how sensitive they are for changes (Stahlschmidt et al. 2017, p. 99). LCA is an analytical method where the spatial and visual characters of a homogeneous area of a landscape are identified, classified and analysed (Stahlschmidt et al. 2017, p. 99). Then the areas were evaluated according to their strengths and conditions for future management and planning (Stahlschmidt et al. 2017, p. 117).

Lynch-inspired analysis

The Lynch-inspired analysis was used to analyse Örbyhus Årum: lines, edges, nodes, and landmarks. The element called districts was not used in the analysis since it was investigated in the LCA. The element target points were added to the analysis to understand how people move on the site. The Lynch-inspired analysis complements the LCA by describing elements in the landscape that affect how people interpret and use it (Berglund et al. 2013).

Program and program plan

A program was written to summarize what the space in Örbyhus needed. The program plan was made to show where different characters and functions should be placed.

Concept

A concept was developed to produce a coherent design proposal. The concept is an idea that the design can rest on (Lawson, 2005, p. 189).

The design proposal

The final design proposal is presented with site plans, sections, and perspectives.

Result

Here the inventory, analysis, the survey, the design process, and the final design proposal are presented.

The survey

The survey showed that Örbyhus Årum needs better lighting to become a safer place. Årummet needs to be more organized, feel tidy and have better maintenance. The inhabitants want docks along the stream, more places to sit, and litter bins and a place for picnics. They also would like the Årum to have the character of a park. The survey shows that the inhabitants want both to be able to see and go down to the water.

Inventory

There are five entrances into the work area. The main entrance is from the station and across the bridge there are smaller entrances at the fire tower and the edge of the work area. An important sight line is from the train station to the church in the northeast. The fire tower by the stream is also a building that can be seen from a distance and draws the eye. From the bridge that crosses the entire area in the southeast, one sees a large part of Årummet. The railing of the bridge by the main entrances is too high and makes it hard to see the water.

Analysis

Årummet feels untidy, people dump their garden waste and the railroad has stocks of equipment lying around. By making the site tidier, one could increase the positive health effects nature can provide. There are many fast-growing trees in the area such as willow and aspen. It would be good for biodiversity to plant secondary species.



Figure II Inventory of ground cover and plant materials. Scale 1:4 000/A3. Cad-basis from Tierps municipality.

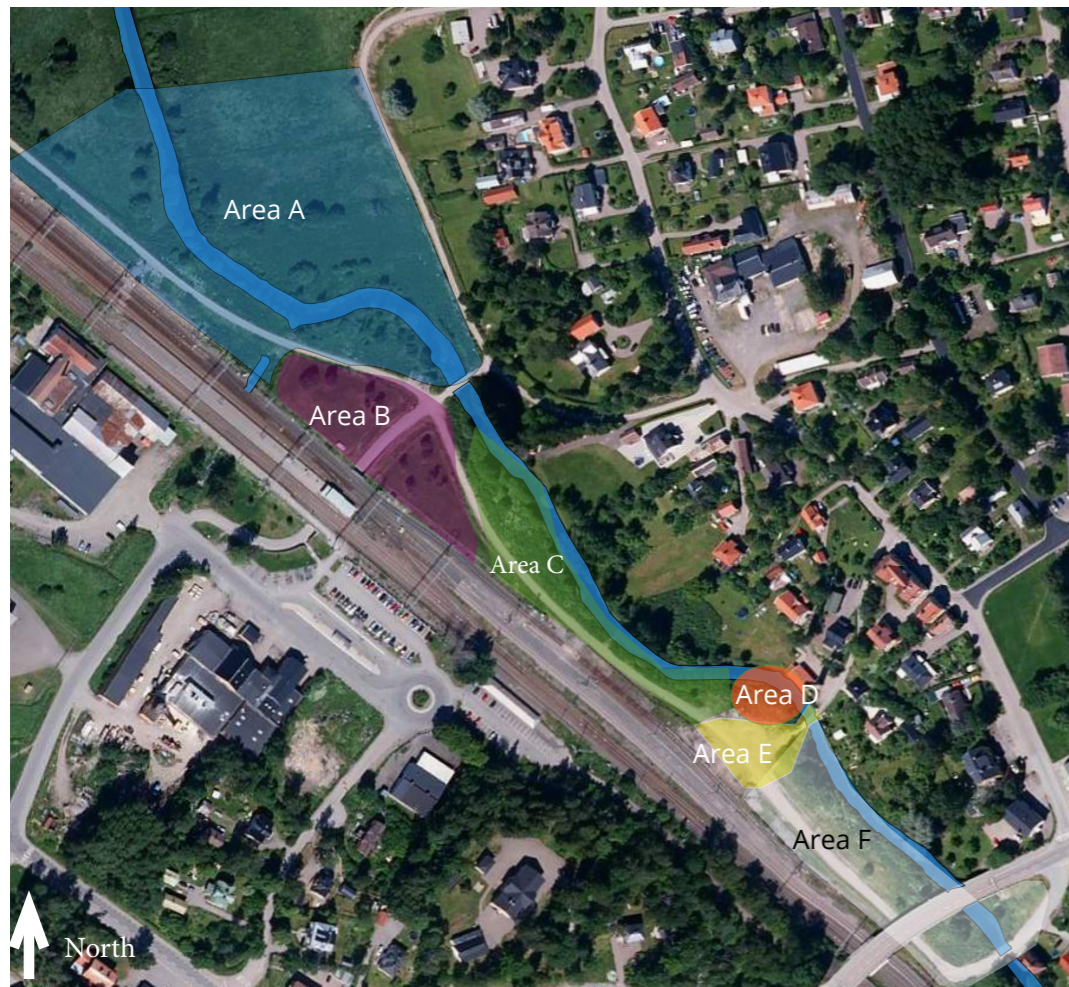


Figure III The picture shows the different areas that were categorized in the Landscape character assessment. Scale 1:8 000/A3. Eniro/© Lantmäteriet, additions by the writer.

Landscape character assessment

Generally, all areas in Årummet need to be tidier and have greater contact with Tegelsmoraån and the entrances should be more distinct.

Area A: Strengthen the contrast between the open and closed rooms. The area is sensitive to change, and the natural character of the site should be retained.

Area B: This area is not sensitive to change and acts as an entrance to both the train station and Årummet.

Area C and F: Are both narrow areas with the most vegetation around the stream. The areas are a bit sensitive to change and a natural character should be retained.

Area D: A closed room with *Salix caprea*. The area is sensitive to change. Enhance the spaciousness of the room, without getting too close to the villas.

Area E: A gravel area with grass and a few trees around it. The area is not sensitive to change.

Lynch-inspired analyses

The transportation method decides which elements act as paths. The railway, the villas, and the stream act as edges and the only way to enter Årummet is through the entrances. This can make users feel unsafe since Årummet is difficult to escape. The railway is the largest node in the area. It is important to preserve the visibility of the landmarks to increase the readability in the area. Many target points are outside the area, but Årummet serves as a passage to them. Årummet itself acts as a target point in Örbyhus.

The concept

The concept for the design proposal is water contact. The concept was chosen because one of the biggest assets is the stream, Tegelsmoraån. The stream should be more accessible, visible and various activities should surround it.

Design program

To clarify the most important goals for the design of Årummet a design program was formulated, and a program plan was made.

The Program:

- » Create a cohesive space.
- » Provides distinct and welcoming entrances.
- » Increases accessibility.
- » Increases the visitors' contact with Tegelsmoraån.
- » Attracts visitors to the Årummet with sight lines and target points.
- » Develops and strengthens the characters of the space.
- » Create seasonal dynamics during a long part of the year.
- » Provides more and better lighting to increase security during the entire day.
- » Creates meeting places, activities and target points in Årummet.

The design proposal

The main idea of the design proposal is that the water in the Årummet should have a more prominent role. Foot-bridges and a new walkway are placed by the water. To show the water some vegetation around the stream is removed. A new bridge increases the accessibility of the area. To develop the characteristics of the Örbyhus Årum the entrances have become more park-like with decorative planting beds and benches. A more nature-like character is developed between the entrances.

Perspective of the entrance from the fire tower.



Figure IV Perspective 4 shows the entrance to Årummet from the fire tower. The entrance has planting beds with bushes and perennials. There are also benches and picnic tables. On the left side of the bridge there is a meadow and on the right side the grass is mowed to increase the accessibility. The clock tower is visible in the background.

Site plan Årummet in Örbyhus



The northern part of Årummet often becomes flooded. New bridges and footbridges will allow visitors to explore this area. The ditches in the area have been removed and wet meadow plants have been planted. This part retains its natural character.

To increase accessibility there is a new bridge.

Play area by the fire tower.

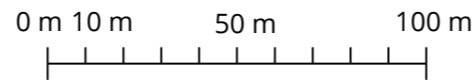
Along the water there is a new winding walkway. Here the visitor comes closer to the water and the meadow vegetation. Along the new footpath there are benches where you can look out over the stream.



North

Scala 1:2 000/A3

Figure V Site plan of the design proposal for Örbyhus Årum. Cad-basis from Tierps municipality.



2019-08-26
Cecilia Eriksson

Discussion

An attractive and central Årum can be a fine meeting place. Since Årummet in Örbyhus is centrally located and many people are moving in, it is a good place to start developing Örbyhus. For many people, Årummet is the residential district's closest natural area; more people would certainly use the site if it were more attractive and felt more secure. Today the Årummet is already accessible, but its quality can be increased through a new design of Årummet.

By working with this thesis, I have learned that people want to feel that they can influence the appearance of their outdoor environment. It is important for people to be able to express their opinion regarding the design of Årummet. The survey showed that the inhabitants in Örbyhus care for their outdoor environment and want to make it better. The survey showed that better lighting and security are issues in Årummet. If a place does not feel safe, you do not want to use it.

One difficulty in this design process has been that the area is large and is in the middle of Örbyhus, which has about 2,000 inhabitants. This led me to think that I was designing a city park in a larger city. Because of this, the design proposal was over-dimensioned for the number of inhabitants. To find the characteristics to reinforce the method, landscape character analysis (LCA) was used. The method made the design proposal more nature-like by taking greater consideration of site characteristics.

Since Örbyhus is a small town and Årummet is located between the village and countryside, it is desirable to keep the feeling of closeness to the countryside. At present Årummet feels forgotten and ignored; this makes people feel that it is easy to dump garden waste on the site. By making the entrances to Årummet more formal and giving it the character of a park, I hope to change this. The attraction of Årummet is hopefully increased by offering closer access to the river, more benches, activities, and lighting.

Innehåll

Introduktion.....	11
Begreppsdefinitioner.....	11
Inledning.....	11
Bakgrund.....	12
Avgränsningar.....	13
Metod	14
Arbetsprocessen	14
Enkät	14
Möte med Tierps kommun	15
Referensplatser	15
Gestaltningprocessen	15
Resultat	17
Inventering.....	17
Enkätresultatet.....	27
Möte med Tierps kommun	29
Referensplatser	30
Gestaltningprocessen.....	32
Gestaltningförslaget	35
Gestaltningförslagets delar	36

Diskussion.....	50
Resultatdiskussion	50
Metoddiskussion	51
Alternativa metoder.....	52
Gestaltningen i ett större sammanhang	52
Sammanfattning och fortsatta studier	52
Referenser	53
Kartor och bilder	53
Icke publicerat material.....	53
Bilagor	54
Bilaga 1: Artikel i Upsala Nya Tidning	54
Bilaga 2: Enkät: Utveckla Örbyhus utemiljöer.....	55
Bilaga 3: Enkätresultatet	59

Introduktion

Introduktionskapitlet inleds med begreppsdefinitioner. Därefter presenteras inledning, bakgrund, syfte, frågeställningar och avgränsningar.

Begreppsdefinitioner

Nedan redovisas begrepp som återkommer i texten och hur de används i arbetet.

Karaktär - I uppsatsen användes begreppet karaktär som det i metoden landskapskaraktärsbedömning (LCA) för att beskriva egenskaper hos ett homogent landskap. ”Character means a distinct, recognisable and consistent pattern of elements in the landscape that makes one area different from another.” (Stahlschmidt et al. 2017, s. 99-100.)

Natur - Ett tillsynes av människan opåverkat område med växter, djur, landformer. Alltså ett mindre ordnat område där växtlighet ser ut att ha självsatt sig. (Nationalencyklopedin, natur.)

Park - En park är en offentlig större trädgårdsanläggning med gångvägar, gräs- och prydnadsplanteringar. Parken kan också innehålla skulpturer, fontäner och mindre byggnader. (Nationalencyklopedin, park.)

Trygghet - Definieras efter Nationalencyklopedins definition av trygg: ”Fri från oroande eller hotande inslag om företeelser som utgör en del av människans omgivning” (Nationalencyklopedin, trygg)

Tillgänglighet (nåbarhet)- Med tillgänglighet menas hur lätt det är att hitta till en plats och använda den för alla människor med eller utan funktionsnedsättningar.

Årummet - Med årummet menas arbetsområdet i uppsatsen. Arbetsområdet är området kring Tegelsmoraån i centrala Örbyhus. Det är både mitt namn på platsen och vad Örbyhusborna kallar området. Se avgränsning i Figur 02.

Inledning

Boverket menar att grönytor som stimulerar till rekreation är en av förutsättningarna för att öka folkhälsan (Boverket, 2007b, s. 9). Alla orter behöver en park eller ett grönområde där invånarna kan finna rekreation och lugn.

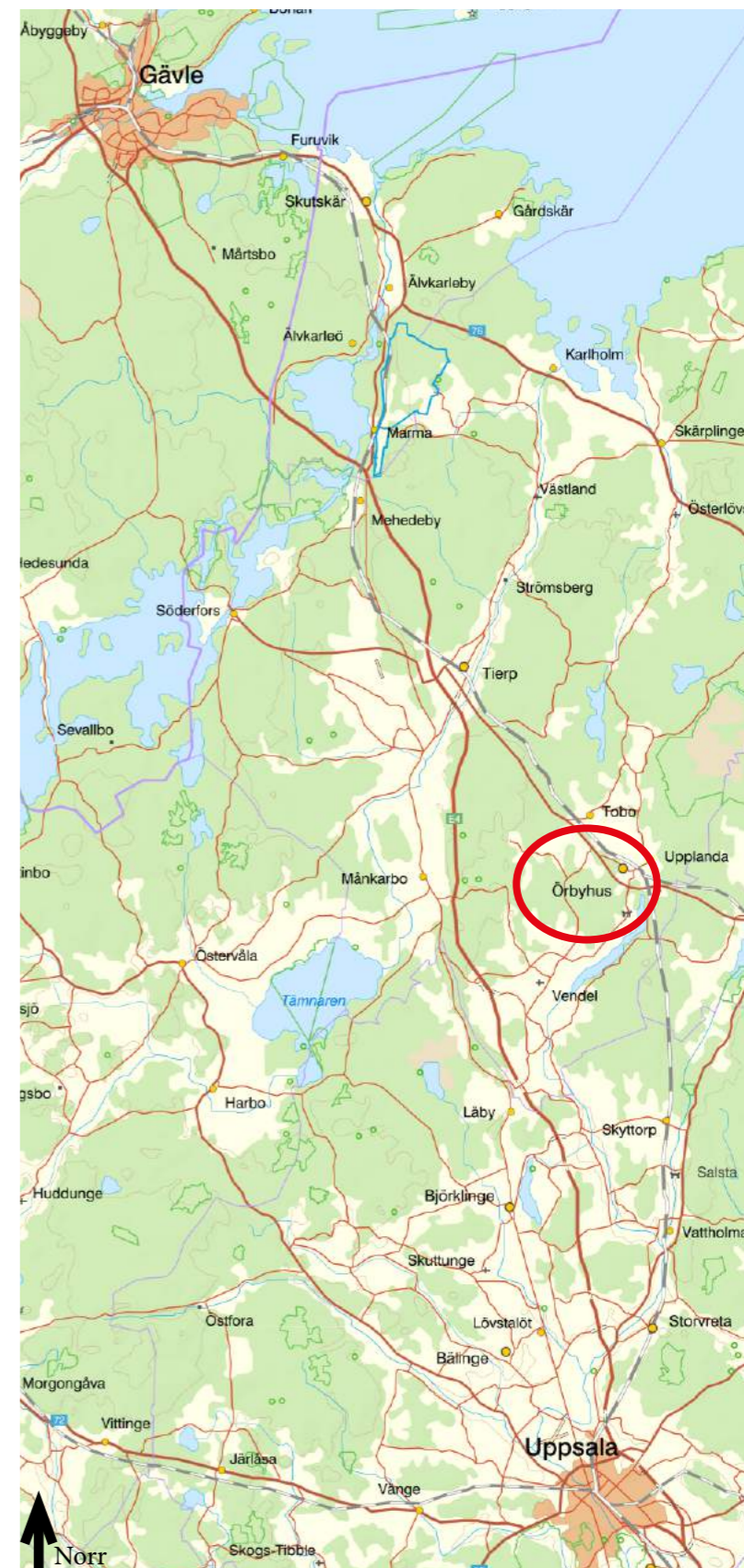
En anledning till att folk flyttar till Örbyhus är just att bo närmare naturen (Tierps kommun, 2011, s. 91). Då är det också viktigt att naturen är lättillgänglig och får en chans att visa sig från sin bästa sida. Ett attraktivare årum som är tillgängligt och dessutom känns säkrare kan locka fler människor att vara mer utomhus och röra på sig. Detta är extra viktigt då fler och fler sitter stilla i dagens samhälle.

I Örbyhus finns ett centralt grönområde vid stationen. Genom området rinner Tegelsmoraån. För närvarande är området bakom stationen ganska bortglömt och skräpigt, men det har potential. När man går av Upptåget i Örbyhus ser man idag ett slitet samhälle med industrilokaler och skorstenar som ryker. Intill järnvägen går Källstigen, en grusväg som man kan gå på ända till Tobo. Trots att perrongen och Källstigen ligger alldeles intill Tegelsmoraån ser man på många ställen inte ån och dessutom är det svårt att få kontakt med vattnet. Genom att gestalta årummet med en större vattenkontakt och skapa nya mötesplatser kommer förhoppningsvis fler människor att vilja vistas på och använda platsen.

Årummet syns när man kommer till orten eller passerar med tåg och det skulle ge ett bättre första intryck om området rustades upp. År 2019 ska Tierps kommun bygga om stationen i Örbyhus (Tierps kommun, 2019). Det är ett bra tillfälle för kommunen att göra de båda sidorna av järnvägen attraktiva. Om årummet fortsätter att se ut som det gör nu kommer det att dra ner intrycket från det nyrenoverade stationsområdet. Att rusta upp stationsområdet och årummet skulle kunna vara ett sätt för Tierps kommun att marknadsföra Örbyhus som ett attraktivt samhälle.

I Örbyhus finns utvecklingsgruppen Utveckla Örbyhus Tobo Vendel (härefter Utveckla ÖTV). De engagerar sig i utvecklingen av orterna Örbyhus, Tobo och Vendel (Utveckla Örbyhus Tobo Vendel, 2019). När jag hörde talas om gruppen och att de dessutom ville ha hjälp med ett förslag för platsen i fråga beslöt jag mig för att skriva mitt examensarbete på detta tema och göra ett gestaltungsförslag. Mitt examensarbete handlar därför om hur man skulle kunna utveckla området bakom Örbyhus station för de boende i samhället men även för dem som väntar på nästa tåg.

Min förhoppning är att det här examensarbetet ska kunna ligga till grund för ett fortsatt arbete med att genomföra förändringar i området bakom Örbyhus station och längs Tegelsmoraån. I och med att detta examensarbete finns som underlag har Tierps kommun i samarbete med föreningen Utveckla Örbyhus, Tobo och Vendel större möjligheter att påbörja ett förändringsarbete som kommer att kunna gagna hela samhället.



Figur 01. Kartan visar Örbyhus läge längs järnvägen mellan Uppsala och Gävle. Topografisk karta © Lantmäteriet, tillägg av författaren. Skala 1:45 230.

Bakgrund

Europeiska landskapskonventionen

Den europeiska landskapskonventionen började gälla i Sverige år 2011 (Riksantikvarieämbetet, 2019-02-28). Den är inarbetad i lagstiftningen och politiken i Sverige. Konventionens mål är att skapa en ”rikare livsmiljö där alla kan delta i utformningen” (ibid). Detta är viktigt eftersom ”landskapet är en gemensam tillgång och gemensamt ansvar” (ibid.). Landskap finns överallt, både i staden och på landet samt där dessa två möts. Vi tillbringar mycket tid i de landskap som ligger i vårt närområde (Berglund et al. 2013, s. 14-15). Örbyhus ärum är ett landskap och alltså är det enligt konventionen viktigt att de som bor i dess närhet ska få vara med och utforma och förvalta det.

Örbyhus

Örbyhus är en tätort som ligger i Norduppland i Tierps kommun. År 2018 hade Örbyhus 2 040 invånare (Tierps kommun, 2018). Det finns goda kommunikationer till Örbyhus. Med upptåget tar det 25 minuter att åka från Uppsala och 44 minuter från Gävle till Örbyhus, vilket gör att det är många som pendlar både till och från dessa orter.

Det var i och med byggnaden av järnvägen mellan Uppsala och Gävle år 1874 som samhället Örbyhus börjades byggas (Tierps kommun, 2011, s. 50). Under 1900-talet startades fler och fler industrier belägna i anslutning till järnvägen. Det är också här som de äldsta bostäderna ligger, i form av sekelskiftsvillor. Intill järnvägen och sekelskiftesvillorna rinner Tegelsmoraån som går rakt igenom Örbyhus och utgör gränsen mellan Vendels och Tegelsmora socknar. (Tierps kommun, 2011, s. 50)

I översiktsplanen för Tierps kommun år 2010–2030 vill man utveckla och tillvarata grönstrukturerna i och runt om tätorterna så att fler vill använda och vistas i dem (Tierps kommun, 2011, s. 27). Tierps kommun vill lyfta fram vattenmiljöerna i varje ort (ibid.). Hänsyn skall tas till miljöerna kring Tegelsmoraån, vilka även ska utvecklas (ibid, s. 52). Tierps kommun vill stärka kopplingen mellan stationen och samhället och behålla det öppna landskapet kring Örbyhus eftersom detta är viktigt för Örbyhus karaktär (ibid, s. 51).

Utveckla ÖTV

Utveckla Örbyhus Tobo Vendel (Utveckla ÖTV) är en lokal förening som startade år 2014. Den är religiöst och politiskt obunden och verkar för Örbyhus, Tobos och Vendels utveckling. Föreningen vill göra det lättare för invånarna på orterna att påverka utvecklingen i kommunen. Den vill göra orterna tryggare och attraktivare och samtidigt vill de främja lokal hållbar utveckling (Utveckla Örbyhus Tobo Vendel, 2019). Den lokala utvecklingsgruppen Utveckla ÖTV, får ofta in synpunkter från lokalborna, bland annat vid flera tillfällen på att människor saknar picknickplatser eller kanotuthyrning vid ån.

Utvecklingsgruppen hade ett möte den 5 april 2016 om att utveckla sjö- och åsystemet Tegelsmoraån–Vendelsjön. Under mötet kom man

fram till att sträckan bör göras mer tillgänglig och mer estetiskt tilltalande då det kan öka attraktiviteten både på sträckan mellan och i orterna. En större tillgänglighet till natur och kultur leder till ett attraktivare åsystem. Sträckan behöver bättre skötsel främst mellan Örbyhus och Vendelsjön. För att göra detta krävs samverkan (Utveckla Örbyhus Tobo Vendel, 2016).

Rekreation och bostadsnära natur

I Sverige finns det mycket natur kring våra tätorter, något som ökar möjligheten till rekreation och friluftsliv (Boverket, 2017). Bostadsnära natur är de grönområden som ligger i nära anslutning till bostäder och bostadsområden (Boverket, 2007a, s. 7). Användandet av den tätortsnära naturen avtar med avståndet mellan hemmet och naturen, vilket gör att det är viktigt med rimliga avstånd till rekreations- och friluftsområden (Boverket, 2017). I dagens samhälle där fler och fler rör för lite på sig är det viktigt att skapa attraktiva miljöer utomhus som stimulerar till möten och aktivitet för alla åldersgrupper (Boverket, 2007a, s. 9).

Tillgång, närhet och kvalitet är tre aspekter som enligt Boverket är viktiga för att säkra tillgången på bostadsnära natur (Boverket 2007a, s. 11). Tillgång handlar om att det faktiskt måste finnas natur i området. Den bostadsnära naturen måste vara nåbar så att det går att komma ut i den. Kvaliteten beskriver vilka värden och vad som faktiskt finns i naturområdet. Barriärer är element som gör områden otillgängliga, exempelvis vägar och bebyggelse. Inom området kan också brist på stigar minska tillgängligheten. Om man inte vet att naturen finns på ett ställe kommer man inte heller att använda den (Boverket, 2017). Sätt att öka den faktiska och upplevda tillgängligheten till bostadsnära natur är att skapa nya stråk och ta bort barriärer, alltså öka närheten och orienterbarheten (Boverket, 2007a, s. 41). Det är också viktigt att ta reda på hur folk i området upplever tillgängligheten till bostadsnära natur (ibid.).

I en intervju i tidningen *Medicinsk Vetenskap* berättar Maria Albin att forskning visar att man mår bättre och blir lycklig av att bo nära vatten (Mayer, 2018, s. 17). För att de positiva effekterna av att bo nära ett vattenområde ska inträffa krävs dock att platserna är tillgängliga, känns trygga och inte är skräpiga (ibid.). Forskaren Cecilia Stenfors berättar i samma artikel att vistelse i naturen minskar negativa känslor och ökar positiva känslor, återhämtning och prestation.

En möjlig förklaring till naturens inverkan på oss är att den är milt fascinerande och fångar vår uppmärksamhet, men samtidigt låter krävande kognitiva processer vila och återhämtas. Andra teorier framhåller att det finns evolutionära skäl till att vi mår bra i naturmiljöer med biologisk mångfald, eftersom de signalerar resurser för överlevnad i form av exempelvis vatten, mat och skydd (Mayer, 2018, s. 18).

Gestaltningen och förvaltningen av den bostadsnära naturen är viktig för att utveckla kvalitéerna hos den bostadsnära naturen. Förändring över tid är en kvalité hos landskapet. För att utveckla kvalitéerna hos den bostadsnära naturen krävs att insatser inom fysik planering kopplas till

gestaltning och förvaltning. (Boverket, 2007a, s. 57)

Det är viktigt att ha gröna städer, bevara grönområden och ha skogar med biologisk mångfald omkring städerna för att få en friskare befolkning (Mayer, 2018, s. 18-19). Mare Löhmus Sundström, forskare vid Institutet för miljömedicin vid Karolinska institutet, berättar att de som bor i områden med mer grönska är friskare än de som inte gör det (ibid). Att som barn leka vid platser med mycket grönska ger högre koncentrationsförmåga, uppmärksamhet och självdisciplin hos barnen (ibid). Grönska kylar ner städer, förbättrar luftkvaliteten och minskar risken för översvämningar. Att städerna kyls ner av växtligheten innebär att inomhustemperaturen sänks och att färre dör av värmen (ibid).

Syfte

Syftet är att gestalta ett parkstråk som höjer områdets status samt tar till vara på platsens karaktärer. Syftet är också att med utgångspunkt i den europeiska landskapskonventionen förankra gestaltungsförslaget i vad användarna vill att platsen ska vara.

Frågeställningar

- » Hur kan årummet i Örbyhus gestaltas för att skapa en inkluderande plats med fler målpunkter/aktiviteter och ökad vattenkontakt?
- » Vilka karaktärer finns i årummet i Örbyhus och hur kan dessa förstärkas?
- » Vilka önskemål har Örbyhusborna om årummets utformning?

Avgränsningar

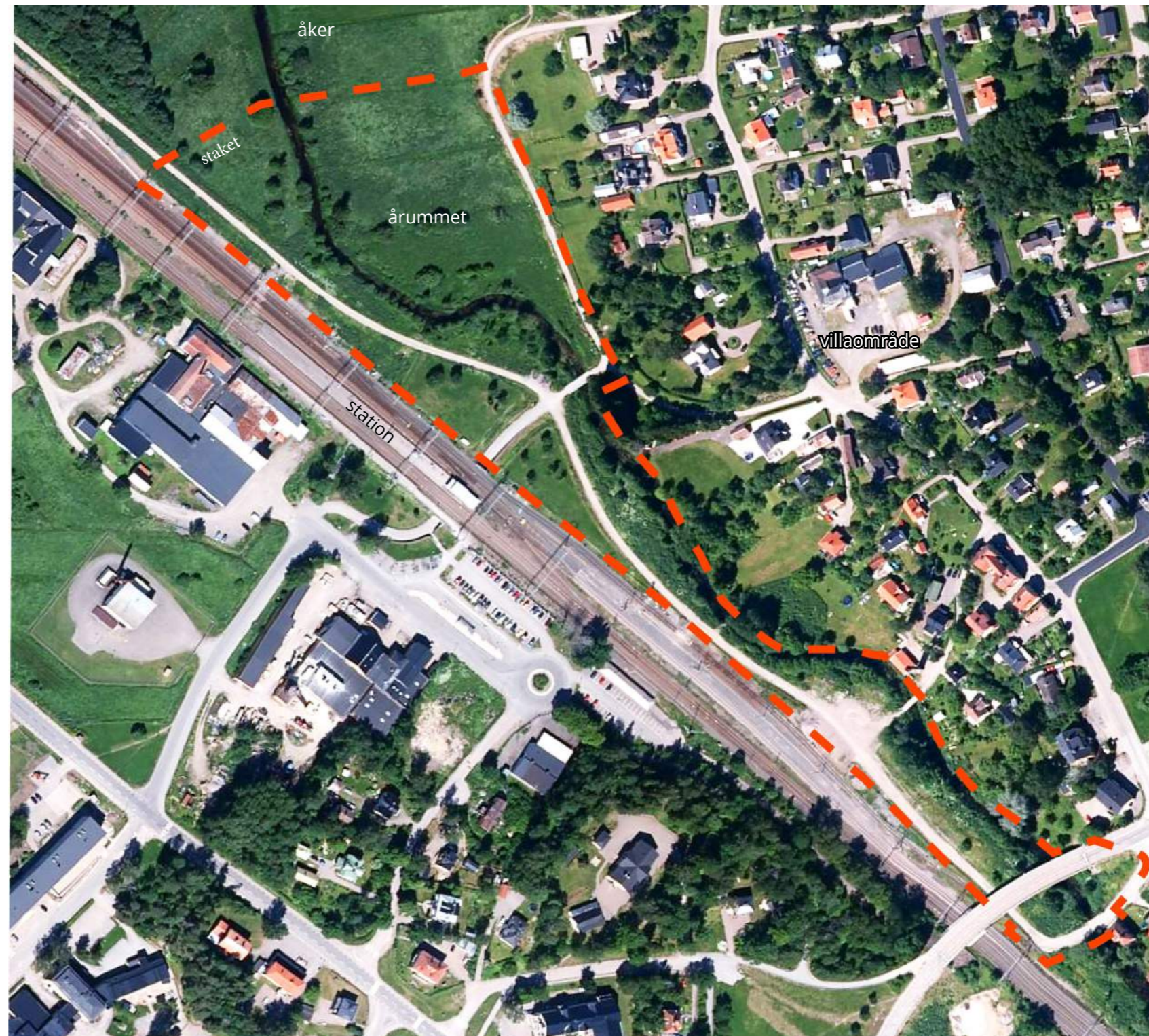
Geografiskt avgränsas arbetet till årummet i Örbyhus, beläget vid stationen. Området är ca 600 meter långt, på det bredaste stället (i nordväst) 180 meter brett och på det smalaste stället cirka 30 meter brett. Totalt är området 4,4 hektar. I norr på den västra sidan av ån går arbetsområdesgränsen längs med ett staket och på den östra sidan längs med ett dike som skiljer årummet från åkrarna. Gränsen gör att området känns som en helhet och inte blir för stort.

Gestaltningens delen av uppsatsen avgränsas till ett illustrativt förslag som visar den övergripande gestaltningen av årummet med växter, markmaterial och utrustning.

Eftersom det inte är säkert att gestaltningen kommer att förverkligas på platsen omfattar arbetet inte en alltför grundlig enkät, en intervju eller en workshopsdel. Anledningen är att de tillfrågade inte ska känna att de blivit lovade en förändring som sedan inte kommer att ske. En dialog med Utveckla ÖTV har hållits och en enkät har skickats ut för att berika gestaltningen och göra att den innehåller sådant som invånarna i Örbyhus faktiskt vill ha.

Därmed är uppsatsens fokus att ta fram ett gestaltungsförslag som passar platsen och Örbyhusborna så bra som möjligt. Uppsatsen undersöker inte hur vattenkvaliteten i ån skulle kunna förbättras. Den slutgiltiga gestaltungsförslaget innehåller:

- » Inventerings- samt analysplaner, skala 1:4 000/A3.
- » Programplan, skala 1:4 000/A3.
- » Illustrationsplan, skala 1:2 000/A3.
- » Fyra detaljer på viktiga platser, skala 1:500/A3: huvudentrén, spängerna, brandtornetsentré och släntentrén.
- » Sektioner för de olika områdena.
- » Perspektivbilder.
- » Förklarande illustrationer.

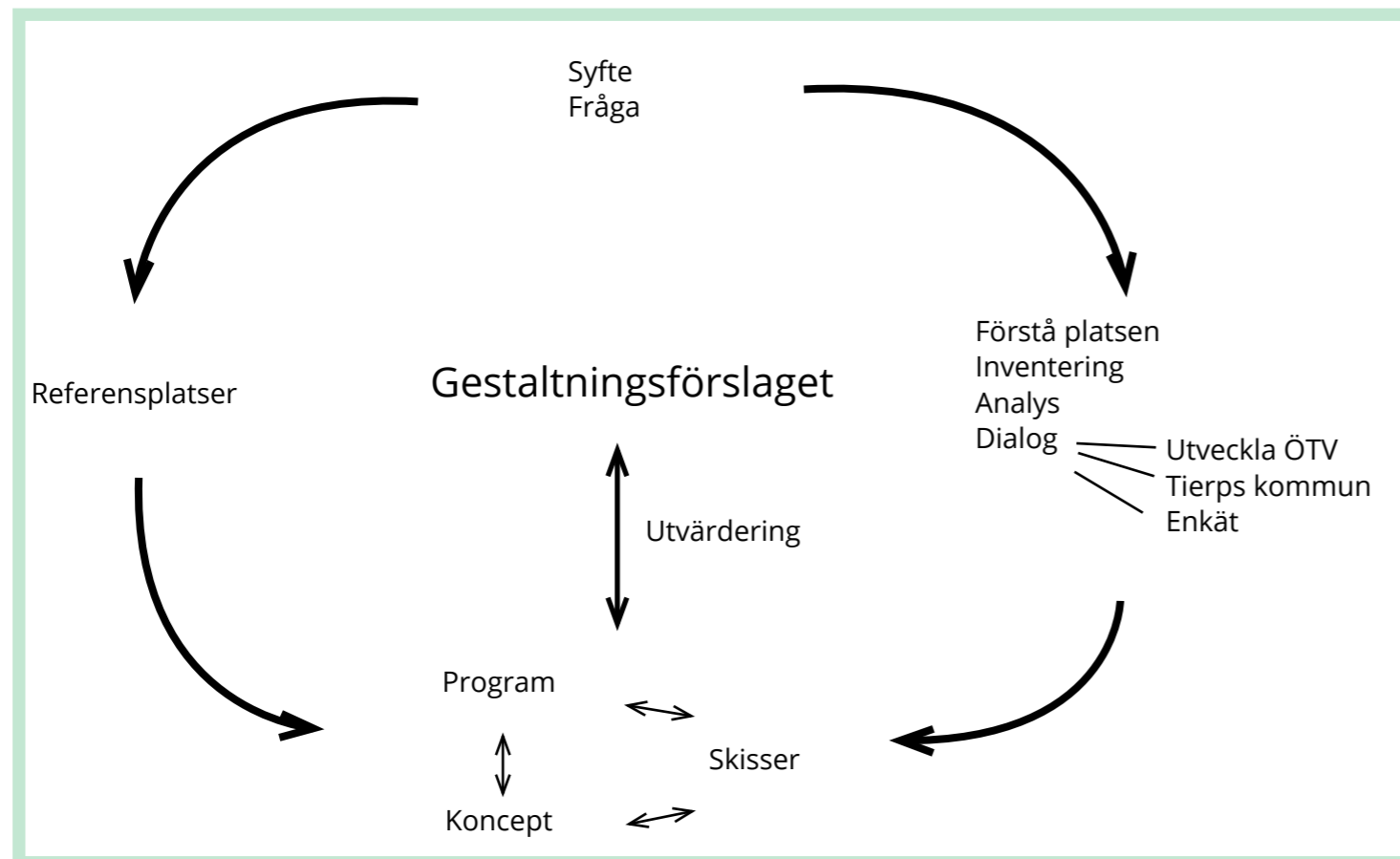


Figur 02. Eniro/© Lantmäteriet, tillägg av författaren. Arbetsområdesgräns.
Skala 1:4 000/A3

Metod

Här beskrivs hur arbetsprocessen för gestaltningen av Örbyhus årum såg ut och vilka metoder som användes. Arbetet började med att fakta om området samlades in. Sedan gjordes en enkätundersökning, inventering och analys av platsen. Analysmetoderna som användes var inspirerade av landskapskaraktärsbedömning (LCA) och Lynch. Utifrån informationen som kom fram genom dessa metoder togs ett program och koncept fram som användes som stöd i gestaltningen. För att få inspiration till gestaltningen besöktes referensplatser. Under hela gestaltningsprocessen undersöktes olika lösningar genom skisser. Skissandet som metod användes också för att hitta ett sammanhållet formspråk. Kontakten med utvecklingsgruppen Utveckla ÖTV och Tierps kommun har använts för att lära känna platsen och få respons på gestaltungsförslag från de som bor och jobbar i och med orten. För att förankra Örbyhusbornas åsikter i gestaltungsförslaget insamlades dessa i en enkätundersökning.

Arbetsprocessen



Figur 03. Illustrationen visar hur arbetsprocessen har sett ut. Den har inte varit linjär utan stegen har påverkat varandra och pågått samtidigt.

Enkät

Jan Trosts, som är professor i sociologi vid Uppsala universitet, bok *Enkätboken* (2012) har använts för att få större kunskap om hur enkäter utformas. Trosts skriver att det är viktigt att ha ett syfte med enkäten (2012, s. 15) och enkäten i arbetet utformades efter uppsatsens syfte och frågeställning, nämligen att skapa ett bättre årum i Örbyhus. Syftet med enkäten var att få överblick över vad de boende i Örbyhus tycker om årummet i Örbyhus och vad de skulle vilja att årummet hade för funktioner.

En fördel med enkätformen som arbetsredskap är att synpunkter från många människor kan samlas in på kort tid. En annan styrka hos enkäten är att samma frågor ställs till olika personer på samma sätt. Detta gör att svaren lätt går att jämföra med varandra (Trosts, 2012, s. 58). Detta kan också vara en nackdel om någon förstår frågan på ett annat sätt än som var tänkt och genom att man inte kan komma med följdfrågor.

Enkäten gjordes tillsammans med Jessica Jerrås, som skrivit sitt examensarbete om ett annat område i Örbyhus. Vi bedömde att fler skulle svara på enkäten om det bara var en enkät som skickades ut än två separata.

Enkäten är både kvalitativ och kvantitativ. Den är kvantitativ då det finns frågor som undersöker hur många som använder årummet och hur många som vill ha vissa funktioner (Trosts, 2012, s. 23). För att inte få alltför många olika svar på frågorna fanns det svarsalternativ, men om de svarande kände att ett alternativ saknades fanns det chans att fylla i det själv. Den är kvalitativ då enkäten har öppna frågor där varje svar måste analyseras för sig (ibid.). De öppna frågorna var ett sätt att inte styra svaren.

Enkäten var uppdelad i tre delar och började med tre frågor om "vem du är":

- » Är du: kvinna, man, annat alternativ, osäker, vill ej svara
- » Hur gammal är du?
- » Vad är din huvudsakliga sysselsättning?

Därefter kom fem frågor om årummet. Svarsalternativen till frågorna valdes utefrån vanliga aktiviteter som kan tänkas utföras i en park:

- » Hur ofta besöker du årummet?
- » Känner du dig trygg vid ån?
- » Följdfråga: Om du inte känner dig trygg, vad beror det på?
- » Hur använder du årummet idag?
- » Saknar du något i årummet idag?
- » Hur viktigt är det för dig att ha tillgång till följande funktioner vid ån?
- » Öppen fråga: Har du några övriga synpunkter om hur man kan förbättra årummet eller kommentarer om frågorna ovan?

Enkäten avslutades med en öppen fråga. För att få folk att genomföra enkäten är det viktigt att den inte innehåller för många frågor eller tar för lång tid att göra. Efter frågorna om årummet kom Jessica Jerrås frågor om entrén till Örbyhus.

Enkäten skickades ut måndagen den 11 mars 2019 genom Utveckla ÖTV:s kontaktnät. Genom mejllistan nåddes 50 personer. Genom Facebookgruppen nåddes 1 436 personer av inlägget, som resulterade i 258 interaktioner (de vill säga att någon klickat på länken eller inlägget för att läsa mer). Sammanlagt bör enkäten ha nått 1 486 personer. Jag, Jessica Jerrås och Utveckla ÖTV stod vid stationen i Örbyhus klockan 16 till 17.30 tisdagen den 12/3-2019 för att få fler att svara på enkäten. Tiden valdes för att det är många som kommer hem då med Upptåget och vi tror det är en bra tid för att fånga in folk. Upsala Nya Tidning intervjuade mig och Jessica och artikeln publicerades 17 mars 2019. Tanken med intervjun var att fler skulle få kännedom om enkäten och att vi på så sätt skulle få fler svar. En påminnelse skickades ut 20 mars 2019, för att uppmuntra och påminna folk att svara på enkäten (Trosts, 2012, s. 120). Det fanns även en hänvisning till enkäten i Upsala Nya Tidning som kom ut 2019-03-18. Enkäten stängde söndagen den 24 mars 2019.

Enkätundersökningen analyserades genom att gå igenom fråga för fråga och undersöka och jämföra hur olika personer svarat.

Möte med Tierps kommun

Ett möte med Maria Berg (naturvårdshandläggare) och Adam Nyström (kommunarkitekt) hölls den 4 mars 2019 i Tierps kommunhus. Syftet med mötet var att få större kunskap om årummet i Örbyhus och vinna kunskap om Tierps kommuns tankar och planer för platsen. Inför mötet förbereddes frågor. Mötet genomfördes sedan som ett vanligt samtal med hjälp av dessa frågor. Frågorna var:

- » Vad har ni för tankar kring årummet?
- » Planeras någon förändring av årummet i dagsläget?
- » Hur ser skötseln ut?
- » Vad finns det för naturvärden på platsen?
- » Hur kan man främja vattenkvalitén?

Även viss mejlkontakt hölls med Berg och Nyström efter besöket på kommunen för att kunna ställa följdfrågor.

Referensplatser

Referensplatser besöktes för att få inspiration till gestaltningen. Platserna som valdes ligger i Uppsala. Under besöken undersöktes vad som fanns på platserna, hur de upplevdes och vad som kunde tas med till årummet i Örbyhus. Skalan på platserna undersöktes och mått togs som referens till gestaltningen av årummet i Örbyhus. Platserna som besöktes var Pilen och bron vid Hällby kolonilott, Lina Sandells park, Fyrisån och Sunnerstasången. En rapport om Nyköpings årum lästes för att se vilka tankar som legat bakom utformningen av detta årum (Nyköpings kommun, 2015).

Gestaltningprocessen

Gestaltningprocessen redovisas med skisser och text. Den genomfördes inte linjärt men presenteras för enkelhetens skull linjärt.

Inventering

En inventering gjordes för att undersöka vilka förhållanden och vad som fanns på platsen. Ljusförhållanden, växtmaterial och dess vitalitet, markförhållanden, topografi, vattenförhållanden, rumslighet, ljud och entréer till området inventerades. Ny information införskaffades under arbetets gång vid behov. Inventeringen gjordes med ett utskrivet cad-underlag som anteckningar om platsen skrevs ner på. Området gick igenom medan det noterades vad som sågs. Gångvägarna i området användes men de lämnades också för att se platsen från olika håll. Eftersom platsen var täckt av snö behövde inventeringen göras vid flera tillfällen för att se vad som fanns under snön. Delar av inventeringen skulle kunna ha varit en del av landskapskaraktärsbedömningen i analysdelen av arbetet. Trots detta presenteras den aktuella informationen i inventeringsdelen av arbetet eftersom den kommer före analysen.

Under inventeringen noterades också information mer fritt i en dagboksliknande text. Detta kallas för platsbesök i uppsatsen. Det som kom fram under platsbesöken är mina upplevelser och en annan person skulle kunna ha upplevt platsen annorlunda. Platsbesök gjordes vid olika tidpunkter för att lära känna platsen och för att en gestaltning som är platsanpassad skulle kunna göras. Platsbesöken gick till så att årummet gick igenom, och till stöd för minnet skisser, fotografier och anteckningar. Aktiviteter som ägderum på platsen vid observationstillfället noterades. Det var viktigt att besöka platsen flera gånger vid olika tidpunkter och under olika årstider, samt väderförhållanden för att lära känna den och inte missa något viktigt. En del aktiviteter som skid- och skoteråkning är årstidsberoende.

Analys

Denna fas börjar med att informationen som kom fram i inventeringen analyserades. Sedan gjordes en till platsen anpassad landskapskaraktärsbedömning (LCA) och en Lynch-inspirerad analys för att förstå platsen.

Landskapskaraktärsbedömning, LCA (DK)

En landskapskaraktärsbedömning eller landscape character assessment, LCA (DK) som det heter på engelska, gjordes för att analysera årummet. En dansk variation av metoden användes, därav namnet LCA (DK) (Stahlschmidt et al. 2017, s. 116). Metoden användes för att hitta och utveckla karaktärerna i årummet samt bedöma hur känsliga de är för förändringar (ibid. s. 99). Den valdes eftersom närheten till naturen är viktig för Örbyhusborna (Tierps kommun, 2011, s. 91).

LCA är en analysmetod där de rumsliga och visuella karaktärerna i ett homogent område av ett landskap identifieras, klassificeras och analyseras (Stahlschmidt et al. 2017, s. 99). Detta gjordes för att förstå landskapets förhållanden och potential (ibid.). Den danska versionen av LCA fokuserar på att hitta sätt att utveckla och förvalta ett landskap med hänsyn till dess karaktär (ibid. s. 116). I analysen undersöktes bland annat vilka karaktärer och vegetationstyper som fanns, skala, öppenhet/slutenhet, komplexitet och gränser (ibid. s. 117). Sedan utvärderades områdena efter deras styrkor och förhållanden för framtida förvaltning och planering (ibid.). Områden med ringa (poor) förhållanden och svaga karaktärer vill man förbättra (ibid. s. 126). De områden som redan har starka karaktärer och bra förhållanden kan man bevara eller förstärka (ibid.).

Landskapskaraktärsbedömningen (DK) innehåller fyra faser, som har tagits ur boken *LANDSCAPE ANALYSIS: investigating the potentials of space and place* (Stahlschmidt et al. 2017). Tre faser av de fyra - fas A fas B och fas C - genomfördes. Fas D bedömdes vara inaktuell då den syftar till att föra in resultatet av landskapskaraktärsbedömningen i kommunernas planeringsverktyg för att sedan kunna användas. Eftersom uppsatsen inte skrivs för kommunens räkning borttogs detta moment, som kommunen emellertid skulle kunna genomföra i egen regi. Programmet GIS användes inte eftersom arbetsområdet är

förhållandevis litet.

Fas A, landskapskaraktärisering

I fas A identifierades områden med liknande karaktär. Fokus låg på nyckelobjekt och dennas interaktion med naturliga faktorer, marktäckning och de visuella upplevelserna av landskapet (Stahlschmidt et al. 2017, s. 118). I fas A beskrevs hela områdets karaktär och egenskaper. Därefter presenteras de olika delområdenas specifika förhållanden och karaktärer.

- » Förberedande studier: studera kartor, gå igenom planeringsdata och översiktsplan. Ägarskap, nationellt geografiskt intresse och kulturintresse (ibid). Detta är information som till stor del togs fram i inventeringen.
- » Kulturell-geografisk analys: Se hur mänskligt byggda element som häckar, skog och byggnader påverkar landskapet samt historiska faktorer påverkar, och hur de interagerar med naturen. (ibid)
- » Rumslig-visuell analys. Vid inventering och analys undersöktes skala, öppenhet/slutenhet och gränser i de olika områdena samtidigt som utomstående underområden och individuella element som ger visuella upplevelser identifieras i landskapet (ibid. ss. 118–119).
- » Klassifikation av de olika områdena (ibid. s. 119).

Fas B, landskapsbedömning

Syftet med Fas B var att beskriva karaktärerna, undersöka deras visuella kvalitéer, förhållandena och känsligheten hos de olika områdena (Stahlschmidt et al. 2017, s. 122). Delområdena bedömdes i dessa fyra kategorier:

- » Beskrivning av karaktärerna: Mycket karaktäristiskt, karaktäristiskt, svag karaktär, kontrasterande karaktär.
- » Särskilda visuella kvalitéer.
- » Förhållanden.
- » Känslighet. Den potentiella inverkan på landskapskaraktären bestäms. Känsligheten beror på typ och grad av möjlig förändring (Stahlschmidt et al. 2017, s. 123).

Fas C, landskapsstrategi

Avsikten med strategifasen var att skapa mål för de olika karaktärsområdena och att specificera ett förslag för planering och förvaltning av landskapets kvalitéer och potential (Stahlschmidt et al. 2017, s. 125). Områdena analyserades efter vad som ska a) stärkas, b) bevaras och stärkas, c) bevaras, stärkas och förstärkas, d) bevaras och förstärkas, bevaras och återställas, e) skapas, återskapas och förstärkas (ibid., s. 126). Ett område kunde falla under flera kategorier eller bara en beroende på dess egenskaper.

Lynch-inspirerad analys

Kevin Lynch var en amerikansk stadsplanerare och arkitekt. Han skrev i sin bok *The image of the city* (1964) att staden på stadsdelsnivå kan analyseras utifrån fem typer av element: stråk, kanter/barriärer, områden, noder och landmärken. Eftersom arbetsområdet i uppsatsen är mycket mindre än en stadsdel anpassades analysmetoden för att passa årummet i Örbyhus. Lynchs element användes för att analysera områdes olika funktioner. Dessutom har elementet målpunkter lagts till för att många som använder årummet är på väg någon annanstans. I landskapskaraktärsbedömningen analyserades årummets delområden. Detta gör att elementet område inte togs med i den Lynch-inspirerade analysen. Den Lynch-inspirerade analysen kompletterar landskapskaraktärsbedömningen genom att beskriva element i landskapet som inverkar på hur människor tolkar och använder det (Berglund et al. 2013).

Stråk

Stråk är sträckor där människor rör sig. Dessa sträckor kan vara gator, vägar, kanaler och järnvägar (Lynch, 1964, s. 47).

Kanter

Kanter är linjer som inte ses som vägar utan något man kan röra sig längs. De är gränser mellan områden eller objekt och kan fungera som barriärer men behöver inte göra det. Exempel på kanter är stränder, murar och järnvägar. (Lynch, 1964, s. 47).

Noder

Noder är punkter där vägar korsas och många människor möts - exempelvis en korsning, järnvägsstation eller ett helt torg (Lynch, 1964, s. 47).

Landmärken

Landmärken är ofta ett fysiskt objekt, som ett berg, ett hus eller en affär. De kan ses från avstånd och hjälper en att orientera sig i staden (Lynch, 1964, s. 48).

Målpunkt

Målpunkt är en plats man är på väg till, såsom en järnvägsstation, en affär, en skola eller en plats för någon aktivitet.

Skisser

"Design" in urban design is not merely an "art"-type design process, it is also a research and decision-making process; a creative, exploratory and problem-solving activity through which objectives and constraints are weighed and balanced, the problems and possible solutions explored and optimal resolutions derived (Carmona et al. 2010, s. 71).

Under hela gestaltningsarbetet utforskades platsen genom skissandet. Genom att skissa lär man känna platsen och vilka behov som finns där. Att skissa hjälper en att konkretisera designidéer och att förstå skalor,

former och flöden på platsen (Koskinen, 2011, s. 134). Skisserna gjordes utifrån de kunskaper jag redan hade och gjordes för hand eftersom det är en metod jag är van vid. Den första skissen gjordes vid det andra platsbesöket. Då skissades det på hur den nya gångvägen skulle kunna gå. Senare i gestaltningsprocessen gjordes skisser på plats för att undersöka möjliga vägdragningar för att kunna anpassa gestaltningen till platsen.

I början gjordes skisserna i skalan 1:2 000 för att inte fastna i detaljer. Sedan gjordes skisserna i skalan 1:500 för att kunna få med fler detaljer. Skisser gjordes också på kartor av området för att få till ett sammanhållet formspråk, hitta olika rum på platsen och få idéer till årummets utformning. För att förstå rumsbildningar och volymer gjordes snitt och vyer. Skisspapper lades också på foton av platsen för att snabbt få fram perspektiv av den nya gestaltningen. Skisser gjordes också utefter olika teman och koncept: det bästa för platsen, realistiskt förslag som inte får kosta så mycket och byggs i etapper, stadsträdgård, natur med mera.

För att få fram många idéer användes metoden brainstorming. Post-it-lappar användes för att skriva teman på. Sedan sorterades lapparna i övergripande teman för parken. Utifrån detta gjordes skisser. Bland andra dessa koncept och teman som testades i skissprocessen:

- » Engelsk landskapspark – med slingrande vägar, siktlinjer och kontrast mellan öppet och slutet och ljus och mörker. Industrielokalerna skulle kunna vara de "romantiska" ruinerna.
- » Siktlinjer – ta till vara på och skapa nya siktlinjer både in i området och inom området. Locka in.
- » Bryggor – trä, komma nära vattnet.
- » Järnvägsparken.
- » Tåg och spår.
- » Drömparken.
- » Parasoller.
- » Vattenparken.
- » Vattenblänk.
- » Paus i vardagen.
- » Hemma fast borta.
- » Meditation.
- » Bisamhälle.
- » Naturligt att stanna.
- » Den lilla åpromenaden där du kan finna lugnet.
- » Jag går och fiskar.
- » Rekreation i närområdet.
- » 7 minuter av vila, gång, väntan, vara.
- » Sinnenas trädgård.

Program och programplan

Ett program skrevs för att sammanfatta de behov som finns i årummet i Örbyhus. Programmet grundas på inventeringen, analyserna och enkäten och berättar vad som behövs på platsen. Programplanen gjordes för att visa var olika karaktärer och funktioner ska finnas.

Koncept

Ett koncept togs fram för att få ett sammanhållet gestaltningsförslag. Konceptet är en idé som designen kan vila på (Lawson, 2005, s. 189). Konceptet grundar sig på inventeringen, analysen, skissprocessen och brainstormingen.

Gestaltningsförslaget och gestaltningsprocessen

Förslaget till gestaltningen av årummet bygger på inventering, analys, program, koncept, design, skisser, enkät och dialog med Utveckla ÖTV. Gestaltningsprocessen redovisas med skisser och bilder som tillsammans med förklarande text visar hur gestaltningen på platsen tog form och utvecklades under arbetets gång.

Val av växter

Växterna i årummet valdes på olika grund beroende på om de ska planteras i en entrédel som är mer parkliknande eller om de ska planteras i någon av naturdelarna. För hela årummet var det viktigt med årstidsdynamik och att växterna tilltalar människor och gynnar bin, humlor och fjärilar. För att få dynamik över hela året valdes växter med grenverk och/eller bark med dekorativa verkan för vintern, lök för vårblooming och växter med sen blomning och/eller höstfärgning för sensommaren och hösten.

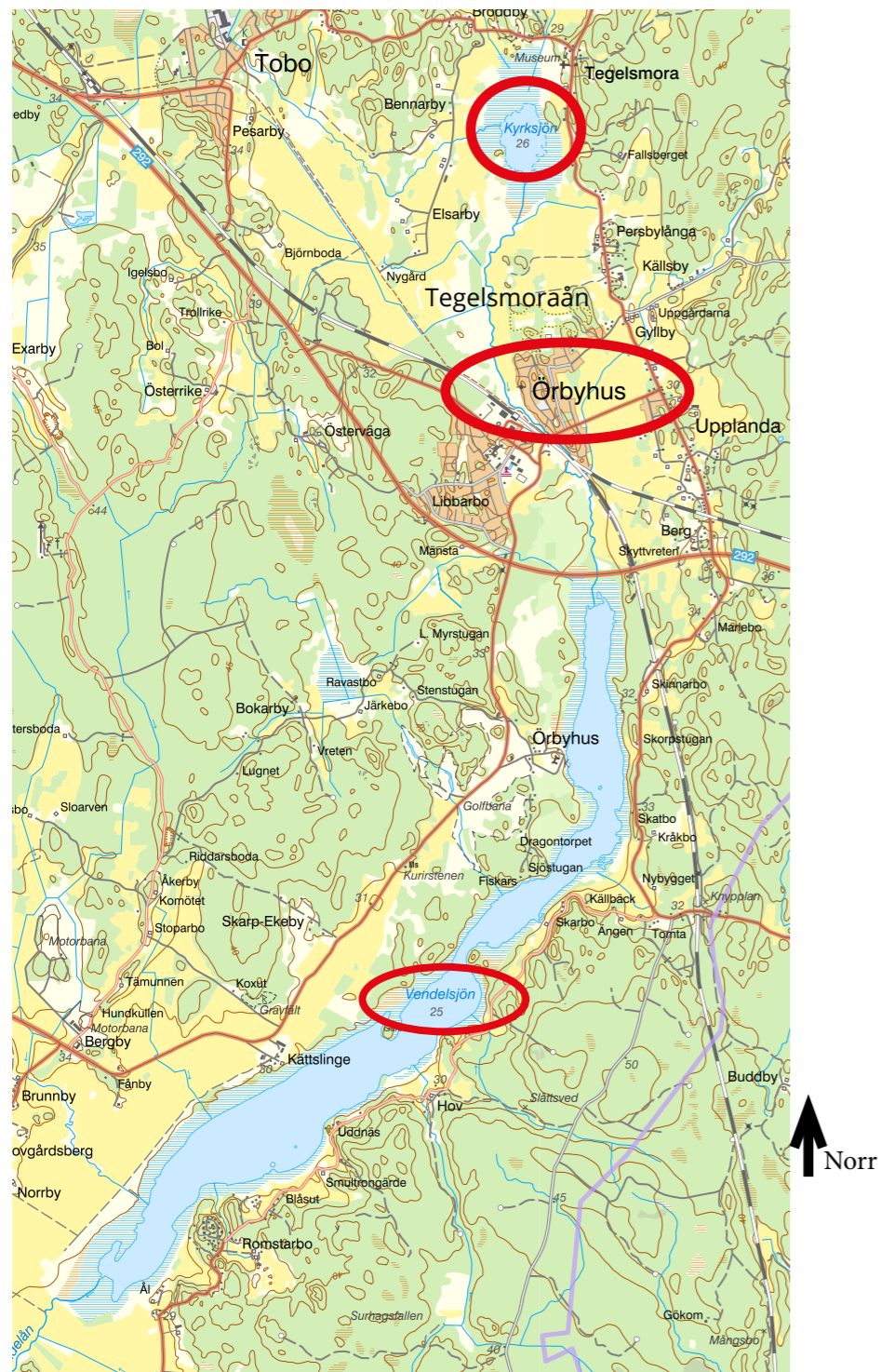
För de mer naturliga områdena valdes inhemska arter. Här är det viktigt att hitta växter med olika karaktär som kompletterar varandra för att få en variation i stråken. För att få till en mer naturlig karaktär valdes flerstammiga träd. En trygghetsaspekt är att man ska kunna se om man möter någon, och därför valdes växter som man kan se igenom, har hög krona eller är låga. Större buskar valdes i samma syfte bort eller planterades där de inte skymmer sikten.

Entréerna har en parklik karaktär. Här valdes växter som är mer dekorativa med mer blomning, vacker höstfärg eller dekorativa bark. Dessa växter kan vara mer exotiska. Här passar även svenska trädgårdsväxter in, exempelvis syren.

För bin, humlor och fjärilar är det viktigt att det finns mat under en lång tid. Pollinatörer gynnas om det finns fler olika arter som ger dem mat.

Resultat

I resultatet presenteras inventeringen, analyserna, enkäten, gestaltungsprocessen och det slutgiltiga gestaltungsförslaget.



Figur 04. Kartan visar Örbyhus läge och hur Tegelsmoraån går mellan Kyrksjön och Vendelsjön. Topografisk karta © Lantmäteriet, tillägg av författaren. Skala 1:50 000.

Inventering

Tegelsmoraån och årummet i Örbyhus

Tegelsmoraån rinner genom Örbyhus och börjar norr om Örbyhus i Kyrksjön, som mynnar ut i Vendelsjön. Ån är en del av Fyrisån. Vattnet i Tegelsmoraån är påverkat av miljögifter på grund av historiska industrier, vilket också resten av länets vatten är.¹ Eftersom det är mycket kalk i jorden finns inga problem med försurning. Övergödning är inte heller ett av åns miljöproblem.² Däremot har ån grävts ut och rätats av människan vilket gör att den transporterar vatten fortare än vad den borde.³ Tegelsmoraån bedöms ha måttlig ekologisk status och den uppnår ej god kemisk status.⁴

Tegelsmoraleden

Det finns planer på att bygga en vandringsled, Tegelsmoraleden, från Örbyhus till Tegelsmora kyrka. Den skulle då kunna ses som en delsträcka i Marialedden som går från Gamla Uppsala till Tegelsmora kyrka. Initiativet kom då föreningen Utveckla ÖTV ville utveckla friluftslivet i bygderna (Jonsson & Söderblom 2017, s. 3). Leden kommer att gå inom den här uppsatsens arbetsområde, och därför togs hänsyn till den i gestaltungsförslaget för Örbyhus årum.



Figur 05. Dragningen av Tegelsmoraleden. (Jonsson & Söderblom 2017, s. 7) © Lantmäteriet, tillägg av författaren. De röda prickarna visar hur leden är tänkt att gå. Den börjar på Källstigen och går sedan norrut mot Tegelsmora kyrka.

- 1 Maria Berg, naturvårdshandläggare, Tierps kommun, 2019-05-24.
- 2 Ibid.
- 3 Ibid.
- 4 Ibid.

Målgrupperna

Årummet i Örbyhus har två målgrupper som det måste fungera för, nämligen boende på orten och resenärer.

De boende är den som går i eller passerar årummet. För de boende är det viktigt att det finns nya saker att upptäcka på platsen, som därmed är intressant att besöka många gånger. Det är viktigt att platsen känns välsmakad. Hastigheten som personen har i Årummet är mycket lägre än pendlarens, och därför är det viktigt att designa i en intimare skala. Det är också viktigt med många målpunkter för att skapa liv på platsen. Målpunkter kan vara sittplatser, bryggor, något att titta på med mera.

Resenären sitter på tåget och ser årummet när hen åker förbi i hög hastighet eller när tåget stannar för en kort stund vid perrongen. För resenären är rytmen (på grund av den höga hastigheten) och ett sammanhållet intryck viktigt. Eftersom det är många tåg som passerar igenom Örbyhus kan man anta att det är viktigt för kommunen och orten att visa upp en fin entré. Det kan göra att fler vill besöka orten eller kanske till och med bosätta sig i Örbyhus. Siktlinjer och fina vyer är något som kan locka in besökare till årummet. Från tåget syns kyrkan på kullen, vilket är en viktig vy att behålla och förstärka. Eftersom resenären kommer att se mest av årummet när tåget står still läggs störst fokus på det man ser av årummet från perrongen.

Platsbesök 1. Vid det första platsbesöket var marken täckt av snö. Utveckla ÖTV visade mig och Jessica Jerrås runt i området vid ån. Isabell Axelsson, styrelseledamot i Utveckla ÖTV, berättade om årummets historia och om olika hus och vi fick en känsla för platsen.



Figur 06. Entrén vid brandtornet var täckt av snö vid de första platsbesöken.

Platsbesök 2. Vid platsbesök 2 var marken fortfarande täckt av över 50 cm snö. Det var svårt att få en överblick av vad som faktiskt fanns under all snö. Kanske finns det stigar som missades. Området gick igenom och kändes in och dess gränser och aktiviteter observerades. Aktiviteter: promenad, promenad med hund, barnvagnspromenad (två stycken tillsammans), tre skottrar.

Karaktärer på platsen: station, villor, broar, fabriker, kyrkan, rök, brandstation, vattentorn.

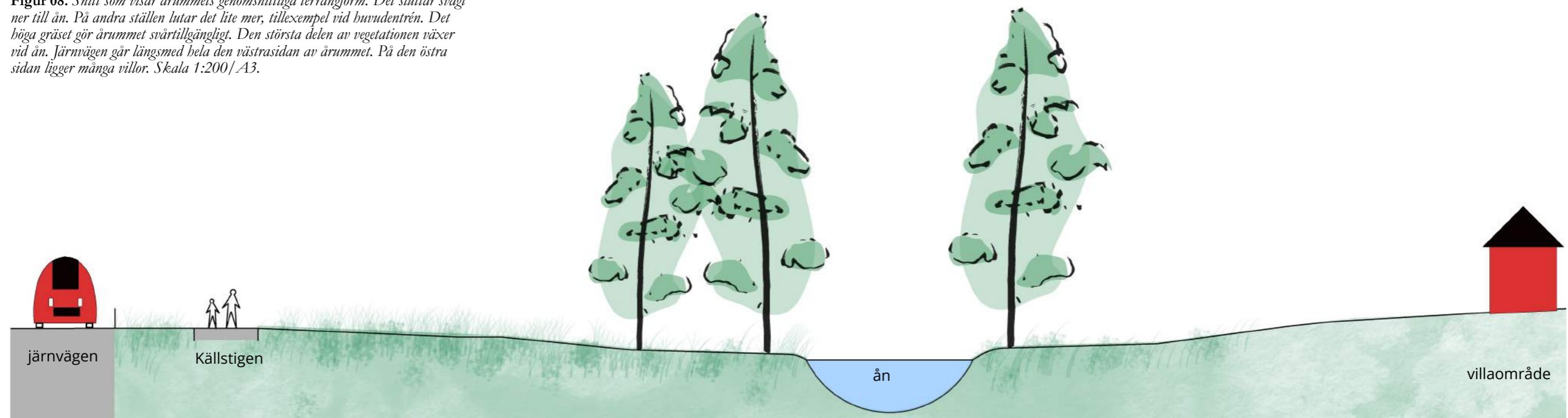
Teman/möjliga koncept till gestaltningen: järnväg, industri, rök, öppet, naturpromenad, bruk, slottet, vatten, vindlande, ruiner.

Platsbesök 3, 12/2. Fortfarande snö. Solen sken, gjorde landskapskaraktärsbedömning, skissade, iakttog platsen. Vid platsbesöket observerades yngel som kippade efter luft vid ett hål i isen på ån. Det var också många större fiskar som var infrusna i isen, döda. Aktiviteter: hundrastare, förälder med barnvagn. Folk som var på väg till järnvägsstationen och en skidåkare.

Platsbesök 4, 20/2. Sol och lite varmare. Snön hade smält och det gick att se stora delar av marken. Det var massdöd med fiskar i ån, kvadratmetrar packade av döda fiskar. Fruktansvärt! Fåglarna var dock glada över att kunna äta fisken. Det gick till och med att se havsörnar som åt av fisken i Tegelsmoraån.

Aktiviteter: flera på väg till stationen, hundrastare, dam med rullator, en bil som möjligen hade kommit fel (den vände snabbt) och en ryttare som ofta rider på Källstigen.

Figur 08. Snitt som visar årummets genomsnittliga terrängform. Det sluttar svagt ner till ån. På andra ställen lutar det lite mer, till exempel vid huvudentrén. Det höga gräset gör årummet svårtillgängligt. Den största delen av vegetationen växer vid ån. Järnvägen går längsmed hela den västrasidan av årummet. På den östra sidan ligger många villor. Skala 1:200/A3.



Platsbesök 5, 8/3 2019, samtidigt möte med Utveckla ÖTV.

Denna gång togs en kort promenad igenom området. Tankar kom om hur platsen skulle kunna gestaltas och hur det skulle fungera.

Jag träffade sedan Jessica Jerrås och utvecklingsgruppen. Vi pratade om enkäten och hur den skulle publiceras. Programplan och programpunkter samt skisser visades upp.

Platsbesök 6, 4/5 2019. Sol och vårväder. Denna gång togs bilder av platsen som användes för att skissa i senare. Ingen snö var kvar i årummet, vilket gjorde att allt kunde ses ordentligt. Inventeringen kompletterades genom att mer exakt undersöka olika träd's placering för att anpassa gestaltningen till platsen. Noteringarna samt skisser till gestaltungsforlaget gjordes på ett kartunderlag i skala 1:500.

Förhållanden

Växtzon: 4.

Solförhållanden: Hela årummet får mycket sol. Det finns några få byggnader som skuggar men annars är det bara träderna som skuggar.

Bergart: Ultrabaskisk, basisk, intermediär intrusivbergart (gabbro, diorit, diabas mm). (Sveriges geologiska undersökning, 2004.)

Jordart: Glacial lera och isälvsediment (Sveriges geologiska undersökning, 2004).

Terrängform: Sluttande ner mot ån, två kullar vid nergången till järnvägsplattformen. På södra sidan av ån är det en större höjdskillnad vid vattentornet och kyrkan (se figur 08).

Ljud: Det låter mycket när tåg passerar årummet.

Fornlämningar

När information om fornlämningar i årummet söktes i *Fornsök* på riksantikvarieämbetets hemsida kom en träff på en fornlämning i närområdet. Den ligger vid brandtornet utanför arbetsområdet. Detta gör att hänsyn inte behöver tas i gestaltningen. Om årummet skulle göras om är det länsstyrelsen som fattar slutgiltigt beslut om hurvida till exempel en arkeologisk utredning behöver göras (Länsstyrelsen, u.å.).



Figur 07. Vid platsbesök 5 var all snö borta. Utsikt från bron in i årummet. Brandtornet och järnvägen syns i bakgrunden.

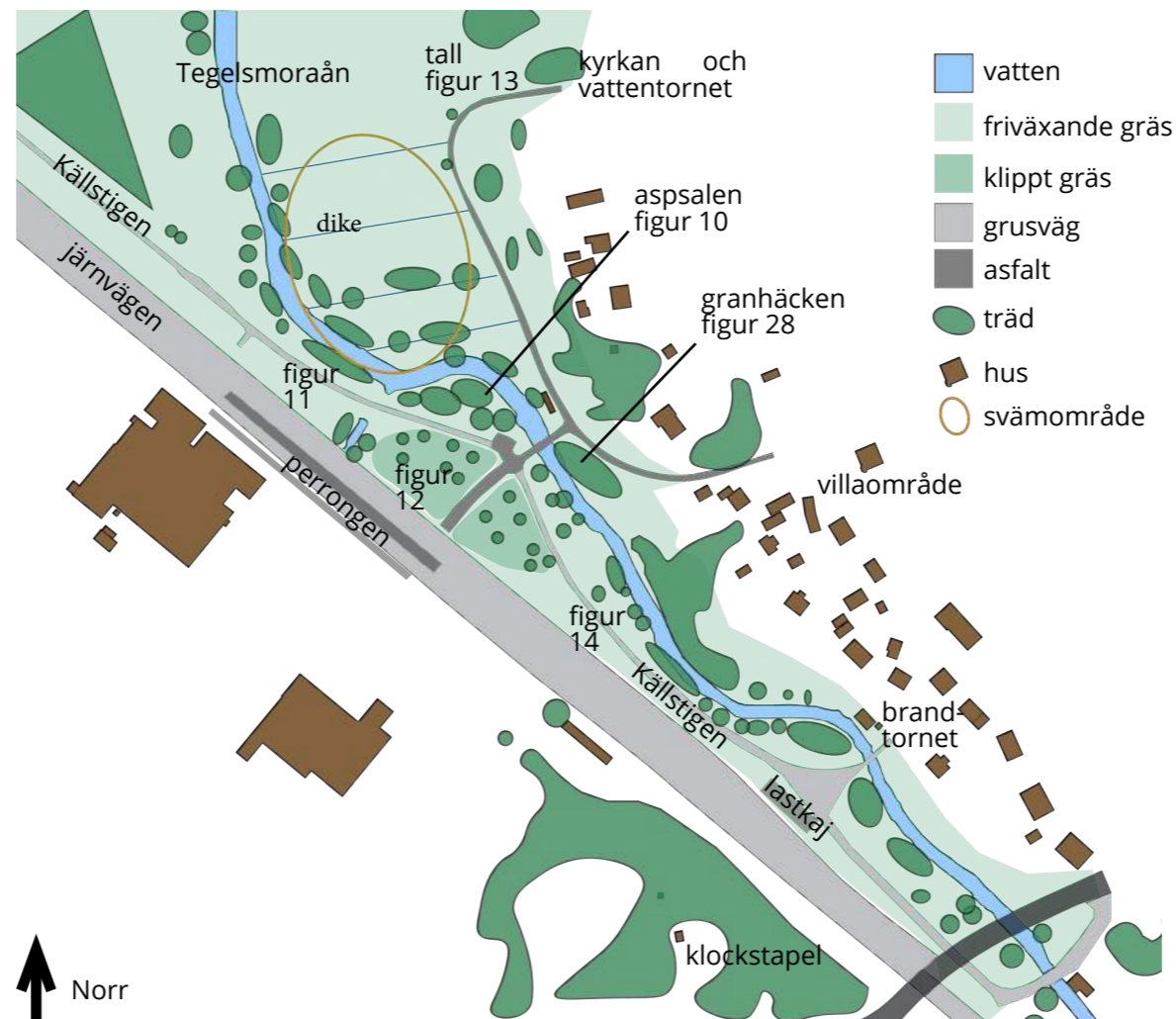
Markmaterial och växtlighet

Källstigen är en grusväg som går igenom området (ljusgrå i figur 09) men vid nedgången till stationen är den asfalterad (mörkgrå i figur 09). På den största delen av området växer oklippt gräs. På slänten vid nedgången till stationen klipper man gräset. Den nordvästra delen av området blir översvämmad på våren, varför det är få som går där. För att göra platsen mer tillgänglig behövs en upphöjd väg, till exempel spänger.

Träden i området består till stor del av asp, sälg, hägg och björk samt växer främst längs med ån och diken. Många av träden är unga. På slänten vid stationen har man planterat lönnar. Det finns också en hög och bred granhäck vid bron som antagligen har planterats som insynsskydd mot villaområdet på andra sidan ån. Många träd i årummet har stamskador och kommer att behövas bytas ut. Till exempel har lönnarna vid entrén både dålig tillväxt och stamskador.



Figur 10. Bilden visar aspsalen.



Figur 09. Inventering av markmaterial och växtlighet. Skala 1:4 000/A3. Cad-underlag från Tierps kommun.



Figur 13. En tall på området.



Figur 11. Det växer många sälger och andra salixarter i årummet.



Figur 12. Stamskada på en av lönnarna vid huvudentren.



Figur 14. Det växer många häggar i årummet.

Entréer och siktlinjer

Det finns fem entréer in i arbetsområdet. Huvudentrén är från stationen och över bron. Därutöver finns mindre entréer vid brandtornet och i utkanten av arbetsområdet. En viktig siktlinje i området är från tåget och perrongen upp mot kyrkan i nordöst. Brandtornet vid ån är också en byggnad som syns på håll och som ögat drar sig till. Om man tittar åt andra hållet ser man en klockstapel på en kulle som också är en fin vy. Från bron som går över hela området i nordöst ser man en stor del av årummet. Från två av broarna över ån syns vattnet, men på bron vid huvudentrén ser man inte vattnet på grund av att räcket är för högt.



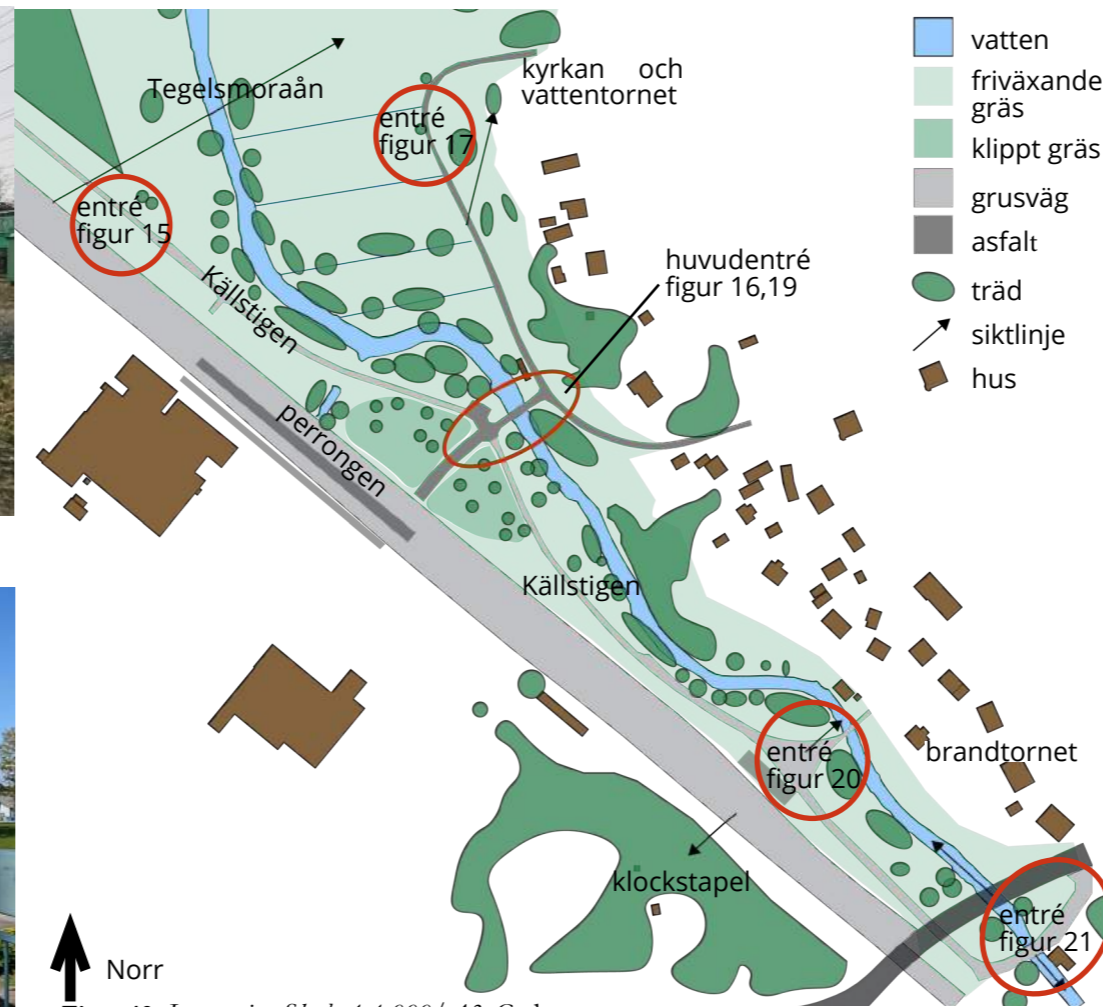
Figur 17. Entrén vid vattentornet och kyrkan.



Figur 19. Utsikt över ån från bron vid järnvägsstationen.



Figur 15. Entrén från norr på Källstigen.



Norr

Figur 18. Inventering Skala 1:4 000 / A3. Cad-underlag från Tierps kommun.



Figur 20. Entrén vid brandtornet.



Figur 16. Huvudentrén och järnvägsstationen. Fotografiet är taget från bron. Här ser man tidtabellstavlan för tågen och järnvägen i bakgrunden.



Figur 21. Entrén vid Dannemoravägen.

Byggnader

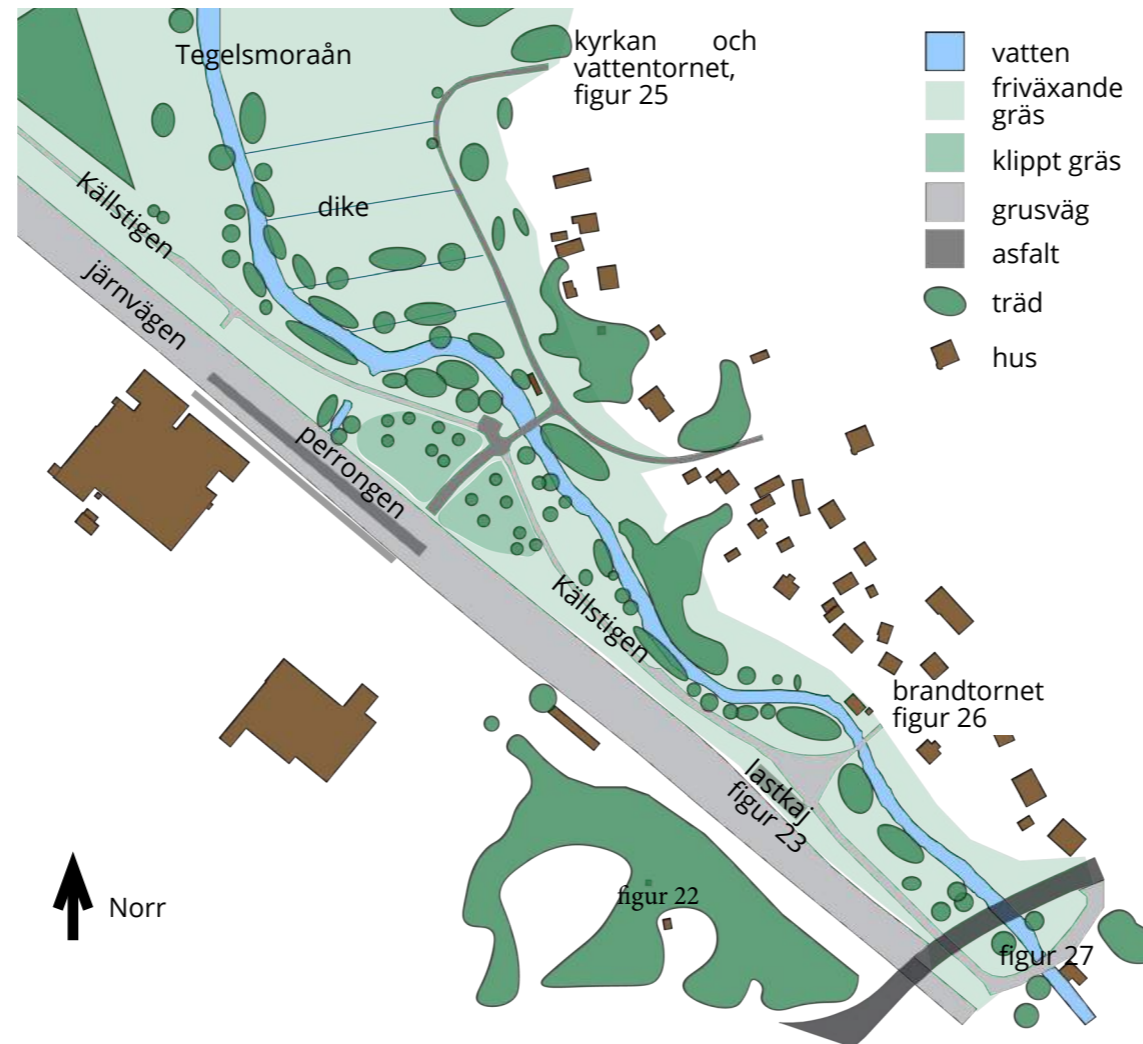
I området finns det flera olika byggnader som fungerar som blickfång och berättar om platsens historia. Björkbackskyrkan och vattentornet som ligger på en höjd syns i området och från tåget när man kommer från norr in till Örbyhus. Brandtornet från 1930-talet är en del av den tidigare brandstationen som fortfarande står kvar vid ån (Uppsala Nya Tidning, 2013-01-24). År 2009 fanns det planer på att riva tornet men det stoppades då lokalborna protesterade. Idag fungerar tornet som garage. En gammal lastkaj finns vid järnvägen. På andra sidan järnvägen står en klockstapel på en kulle. En gammal butikslokal vid ån fungerar idag som bostadshus.



Figur 22. Klockstapeln och Björkbackskyrkan på kullen.



Figur 23. Gammal lastkaj vid järnvägen.



Figur 24. Inventering byggnader. Skala 1:4 000/A3. Cad-underlag från Tierps kommun.



Figur 25. Vy upp mot kyrkan och vattentornet.



Figur 26. Brandtornet intill ån.



Figur 27. Den gamla butikslokalen som idag fungerar som bostadshus.

Analys

Här presenteras analyserna av årummet. Idag känns platsen skräpig; folk dumpar sitt trädgårdsavfall här och järnvägen har "lager" av järnvägsmateriel utspridda över årummet. Genom att göra platsen mer omhändertagen skulle man kunna öka de positiva hälsoeffekterna naturen kan ge. Det finns många snabbväxande träd i området som sälg och asp. Det skulle vara bra för den biologiska mångfalden att plantera sekundärarter som till exempel ek.

Landskapskaraktärsbedömningen, DK (LCA)

Här presenteras resultatet av landskapskaraktärsbedömningen, DK.

Fas A, landskapskaraktärisering

I fas A identifieras områden med likadan karaktär. Fokus ligger på nyckelobjekt och deras interaktion med naturliga faktorer och marktäckning och det visuella landskapet (Stahlschmidt et al. 2017, s.118).

Kulturell-geografisk analys går ut på att undersöka hur mänskligt byggda element påverkar landskapet:

- » Granhäcken vid bron skymmer och tar mycket uppmärksamhet (figur 28).
- » Industri med skorstenar påminner om Örbyhus historia och även en del om vad det är idag. Även järnvägen som lade grunden för orten tar en stor visuell plats.
- » Den höga bron som går över hela området i öst tar stor visuell plats och påverkar landskapet negativt genom att ta fokus från naturen. Den är byggd i en mycket större (skala för bilar) än resten av platsen (figur 29).
- » Grunden till ett av stationshusen påverkar inte landskapet mycket då den är rätt låg och ligger intill järnvägen.
- » Bron som går över Tegelsmoraån från stationsområdet har ett väldigt högt räcke. När man är på bron ser man bara räcket istället för vattnet (figur 30).
- » Den gamla brandstationstornet, brandtornet, påverkar det visuella positivt. Byggnaden har rätt skala för platsen och bidrar med ett romantiskt skimmer.
- » Kompost- och rishögar tillsammans med gamla järnvägsdelar som ligger på flera ställen påverkar landskapet negativt då det ger en bild av att platsen används som en bortglömd soptipp eller upplagsplats (figur 31).
- » Villorna i området passar bra in i landskapet visuellt, då de är i en mindre skala.



Figur 28. Granhäcken vid huvudentren.



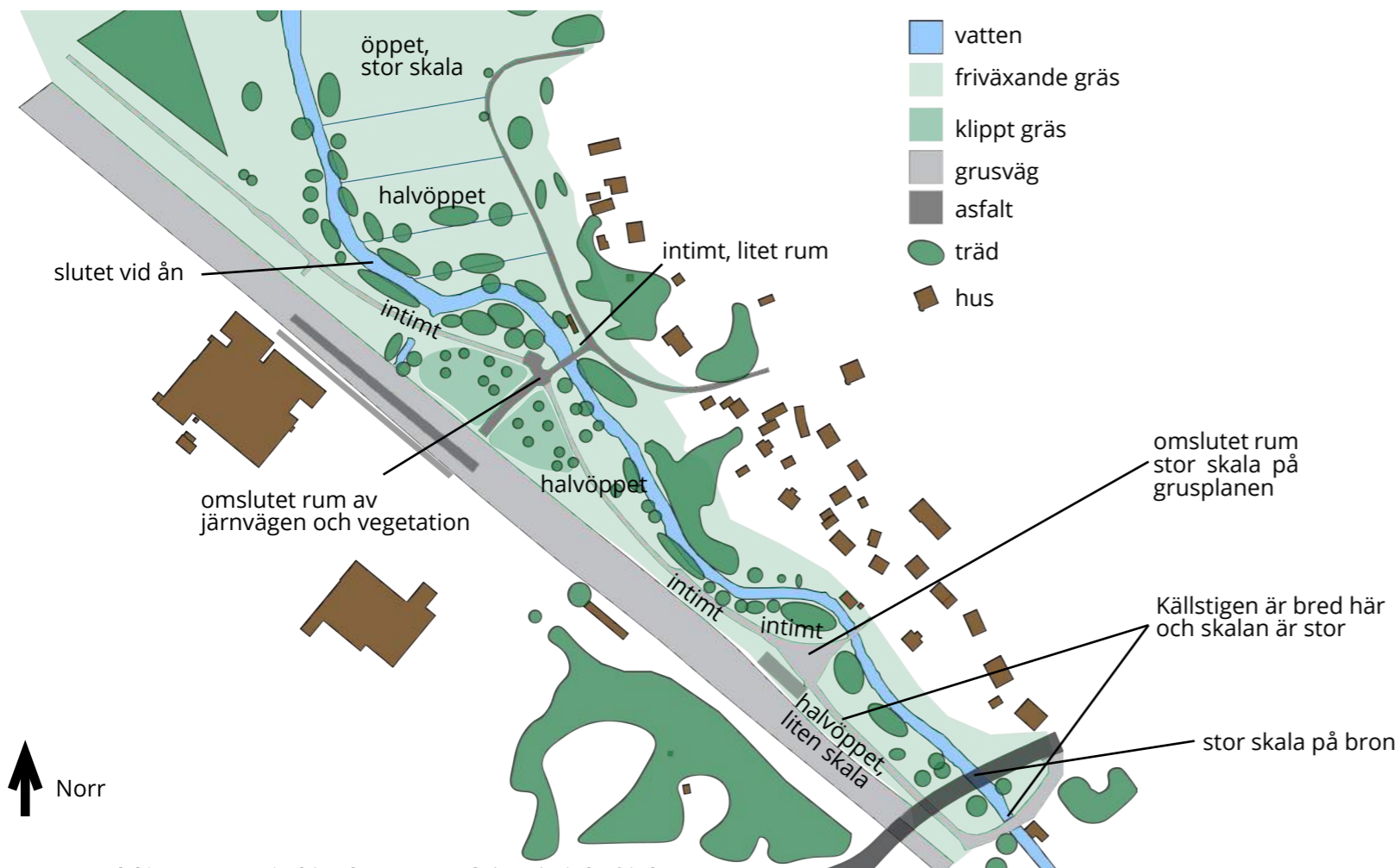
Figur 29. Dannemoravägens bro går över området. Här syns även skoterleden som går genom området på vintern.



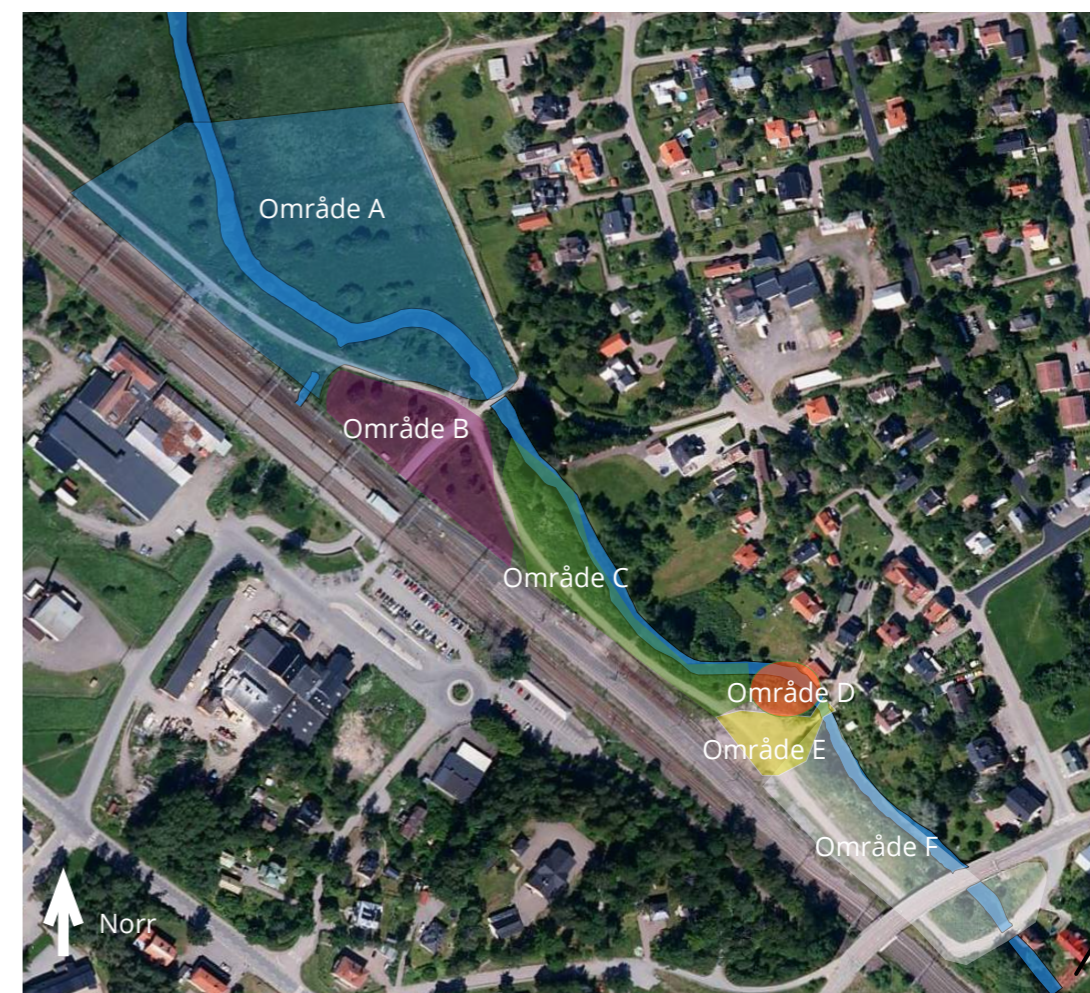
Figur 30. Bron har ett högt räcke vilket gör att det är svårt att se ån när man står på bron.



Figur 31. Upplag av järnvägsmaterial, kompost- och rishögar vid salixdungen.



Figur 32. I bilden ovan visas de olika platsernas rumslighet och skala. Skala 1:4000/A3. Cad-underlag från Tierps kommun.



Figur 33. Bilden visar de olika områdena som platsen kategoriserats i efter att landskapskaraktärsbedömningen gjorts på platsen. Skala 1:8 000/A3. Eniro/© Lantmäteriet, tillägg av författaren.

Fas B och C

Här presenteras fas B och C av landskapskaraktärsbedömningen för hela området, årummet i Örbyhus. Det som tas upp här är saker som gäller för alla områden. På de två kommande sidorna redovisas fas B och C för de mindre områdenas karaktärer. Fas C går ut på att bedöma vad i de olika områdena som behöver stärkas, bevaras, förbättras, återställas, skapas eller återskapas. Kombinationer av de olika kategorierna används.

Fas B: Årummet i Örbyhus

Beskrivning av karaktären: Årummet i Örbyhus ligger mellan järnvägen, åkrar och villaområden. I norr fungerar årummet som en övergång mellan natur och tätort. Området har karaktäriseras av en naturkaraktär som kontrasterar mot bebyggelsestrukturen, järnvägen och industrin.

Särskilda visuella kvalitéer: Ån som slingrar sig fram, dungar av träd och buskar, aspdungen med vertikala linjer, siktlinjen upp till kyrkan och brandtornet.

Förhållanden: Järnvägen utgör den västra gränsen för årummet, ett villaområde den östra. Genom årummet går gångvägen, Källstigen. Källstigen saknar belysning vilket gör årummet mörkt under natten. Det finns tre broar över ån och Dannemoravägen går över årummet i form av en bro för bilar. Växtligheten består till stor del av oklippt gräs och dungar av träd. Ris- och komposthögar samt upplag av järnvägsdelar gör att området känns skräpigt och ovärdat.

Känslighet: Årummet är relativt känsligt då det utgör gränzonen mellan bebyggelse och natur. Det är viktigt att den naturlika karaktären behålls samtidigt som delar av området är mindre känsligt och klarar lite större förändringar (kan bli mer stadslig).

Fas C: Årummet i Örbyhus

Bevaras och stärkas: Balansen mellan det naturlika och stadsmässiga.

Stärkas och förstärkas: Öka kontakten med vattnet.

Skapas: En blandning av parkmiljö och naturmiljö som är mer ordnad. Välkomnande entréer till årummet och järnvägsstationen. Belysa gångvägen, utvald vegetation samt brandtornet.



Figur 34. Eniro/© Lantmäteriet, tillägg av författaren. Område A – vegetationsöar.



Figur 35. Eniro/© Lantmäteriet, tillägg av författaren. Område B – entrén.



Figur 36. Eniro/© Lantmäteriet, tillägg av författaren. Område C - gång.

Område A – vegetationsöar

Beskrivning av karaktären: Öar av vegetation längs med vattnet och diken. Annars visuellt öppet men gräsvegetation upp till knäna. Aspdunge nedanför cykelparkeringen vid bron. Vegetationen kontrasterar mot de öppna åkrarna.

Särskilda visuella kvalitéer: Siktlinje upp till kyrka och vattentorn samt slätten. Halvöppet.

Förhållanden: Större skala. Halvöppet. Svämmas över på våren.

Känslighet: Ganska känsligt. Viktigt att behålla den halvöppna karaktären och samtidigt förstärka öarna av vegetation.

Område B – entrén

Beskrivning av karaktären: Öppen entréplats med några planterade lönnar. Klippt gräs under lönnarna. Asfaltsbelagd gångväg. Den öppna entréplatsen ramas in av järnvägen och träd.

Särskilda visuella kvalitéer: Bron över ån och siktlinjer till industrin på andra sidan järnvägen. En sliten cykelparkering planeras göras om sommaren 2020. Entrén känns lågprioriterad och sliten. Öppet i mitten och inramat av omgivande vegetation.

Förhållanden: Det finns en sluttning ner från perrongen mot ån. En del av lönnarna på kullarna har skadad bark.

Känslighet: Inte känsligt för förändring.

Område C – gång

Beskrivning av karaktären: Smalt område. Tätt sly vid vattnet kontrasterar mot det öppna vid gångbanan.

Särskilda visuella kvalitéer: Raksträcka och siktlinje till bron som går över hela området i öst. Öppet i mitten av området som omsluts av vegetation och järnvägen.

Förhållanden: Lutar ner mot vattnet.

Känslighet: Lite känsligt, viktigt att behålla kontrasten i det öppna och slutna i det smala rummet.

Område A – vegetationsöar

Bevara och stärka: Öarna av vegetation i det öppna landskapet. Siktlinjen till vattentornet och kyrkan.

Stärka och förbättra: Naturkaraktären på platsen. Stärka gångvägens rumslighet med vegetation.

Skapa: Närhet till vattnet. Ha olika aktiviteter och målpunkter på platsen, till exempel bänkar, bryggor och kanotuthyrning. Fler sittplatser. Stig vid vattnet.

Område B – entrén

Stärka: De vertikala linjerna i aspdungen. Öarna av vegetation i det öppna landskapet.

Stärka och förbättra: Sänka brons räcke för att skapa större kontakt med vattnet. Förbättra framkomligheten i aspdungen och göra karaktären hos asparna med de lodräta linjerna tydligare.

Bevara och förbättra: Byta ut lönnarna med skadad bark till nya friska träd.

Skapa: En parkmiljö som är mer ordnad och en välkomnande entré både till årummet och järnvägsstationen. Belysa entrén.

Område C – gång

Bevara och stärka: Det långsmala rummet med vegetation vid vattnet och öppnare del vid järnvägen.

Stärka och förbättra: Kontakten och siktlinjer till vattnet.

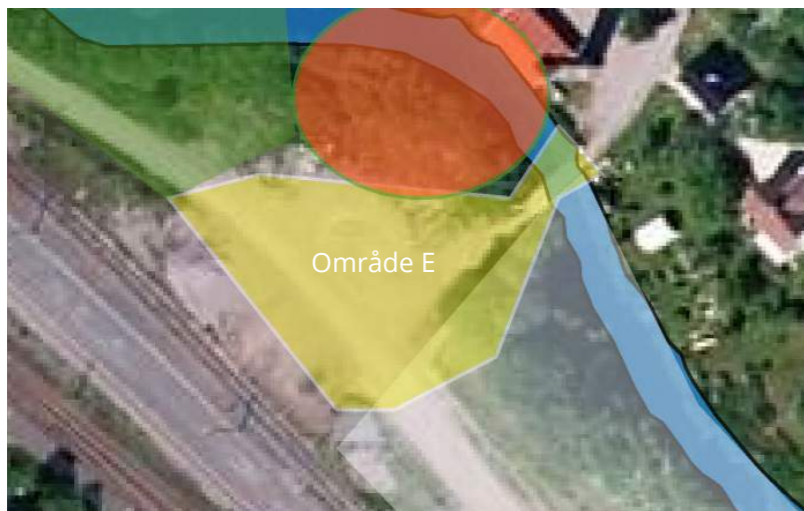
Bevara och förbättra: Stig vid vattnet.

Skapa: Stråk vid vattnet, sittplatser. Belysa gångvägen och utvald vegetation.

Fas B: Landskapsbedömning



Figur 37. Eniro/© Lantmäteriet, tillägg av författaren. Område D – salixrummet.



Figur 38. Eniro/© Lantmäteriet, tillägg av författaren. Område E – möte och entré.



Figur 39. Eniro/© Lantmäteriet, tillägg av författaren. Område F – gång.

Område D – salixrummet

Beskrivning av karaktären: Sälgar och pilar som bildar tak och väggar runt ett rum. Rishögar och järnvägslager förminska områdets kvalitéer.
Särskilda visuella kvalitéer: Slutet och liten skala. Ligger nära villorna på andra sidan ån.
Förhållanden: Sluttar mot ån.
Känslighet: Rätt känslig, går att förstärka rummet.

Område E – brandtornsentré

Beskrivning av karaktären: Otydlig entré i form av en öppen grusplan. Känns nästan som om man kommer in på någons tomt. Bron över ån gör att man kommer nära vattnet.
Särskilda visuella kvalitéer: Öppet, liten skala, intimt, siktlinjer till brandtornet och upp till klockstapeln på andra sidan järnvägen. Källstigen och grusplanen känns för breda och stora för platsen.
Förhållanden: Solläge.
Känslighet: Ej känsligt.

Område F – gång

Beskrivning av karaktären: Gräs med öar av vegetation längs med ån. Skoterled finns på vintern.
Särskilda visuella kvalitéer: Sikt till bron, vattnet känns nära, halvöppet. Ris- och komposthögar under bron drar ner på områdets kvalitéer. Under bron är skalan stor och mer dimensionerad för bilar än människor vilket gör att man känner sig liten. Detta gäller även Källstigen som här är fem meter bred, vilket känns för stort för platsen.
Förhållanden: Platt men lutar ner mot vattnet.
Känslighet: Rätt känsligt, går att förstärka rummet.

Fas C: Vad jag vill göra med platsen

Område D – salixrummet

Stärka och förbättra: Öka kontakten med vattnet.
Bevara och förbättra: Rummet under pilarna.
Skapa: Lekmöjligheter samt möjlighet att vara på platsen. Stig till pilarna och genom rummet. Städa upp platsen.

Område E – möte och entré

Stärka: Göra området till en tydlig entré till årummet.
Bevara: Brandtornet. Siktlinjen till klockstapeln.
Stärka och förbättra: Minska skalan på Källstigen och grusplanen för att få ett intimare rum.
Skapa: En parkmiljö som är mer ordnad med sittplatser, ett ställe att mötas och vara på. Belysa gångvägen, utvald vegetation samt brandtornet. Städa upp platsen.

Område F – gång

Stärka: kontakten till vattnet.
Bevara: Bron.
Stärka och förbättra: Göra en tydligare entré till årummet. Minska bredden på Källstigen för att skapa en gångväg som är anpassad efter människor.
Skapa: En parkmiljö vid entrén. Stig vid vattnet. Göra det tydligare att det är en bilfri miljö. Belysning.

Det tar jag med mig från landskapskaraktärsanalysen:

Här sammanfattas av landskapskaraktärsbedömningen (DK). Generellt behöver alla områden kännas mer omhändertagna och ha större kontakt med Tegelsmoraån.

Område A: Öar av vegetation. Öka tillgängligheten och kontakten med vattnet. Stärka kontrasten mellan de öppna fälten och slutna öarna av vegetation. Området är känsligt för förändring och naturkaraktären bör behållas på platsen.

Område B: Huvudentrén. Området är inte känsligt för förändring och entrén både till årummet och till järnvägen bör stärkas.

Område C: Gång. Smalt och mest vegetation kring ån. Området är medelkänsligt för förändring och en naturkaraktär bör behållas.

Område D: Salixrummet. Slutet rum med sälgar. Området är medelkänsligt för förändring. Förstärka rumsligheten i sälgdungen, utan att komma för nära villorna.

Område E: Möte och entré. Grusplan med gräs och några få träd runt. Området är inte känsligt för förändring. Förstärka entrén till årummet.

Område F: Gång. Smalt område med mest vegetation kring ån. Området är medel känsligt för förändring och en naturkaraktär bör behållas. Området behöver bli en tydlig entré till årummet.

Lynch-inspirerad analys

Nedan redovisas den Lynch-inspirerade analysen.

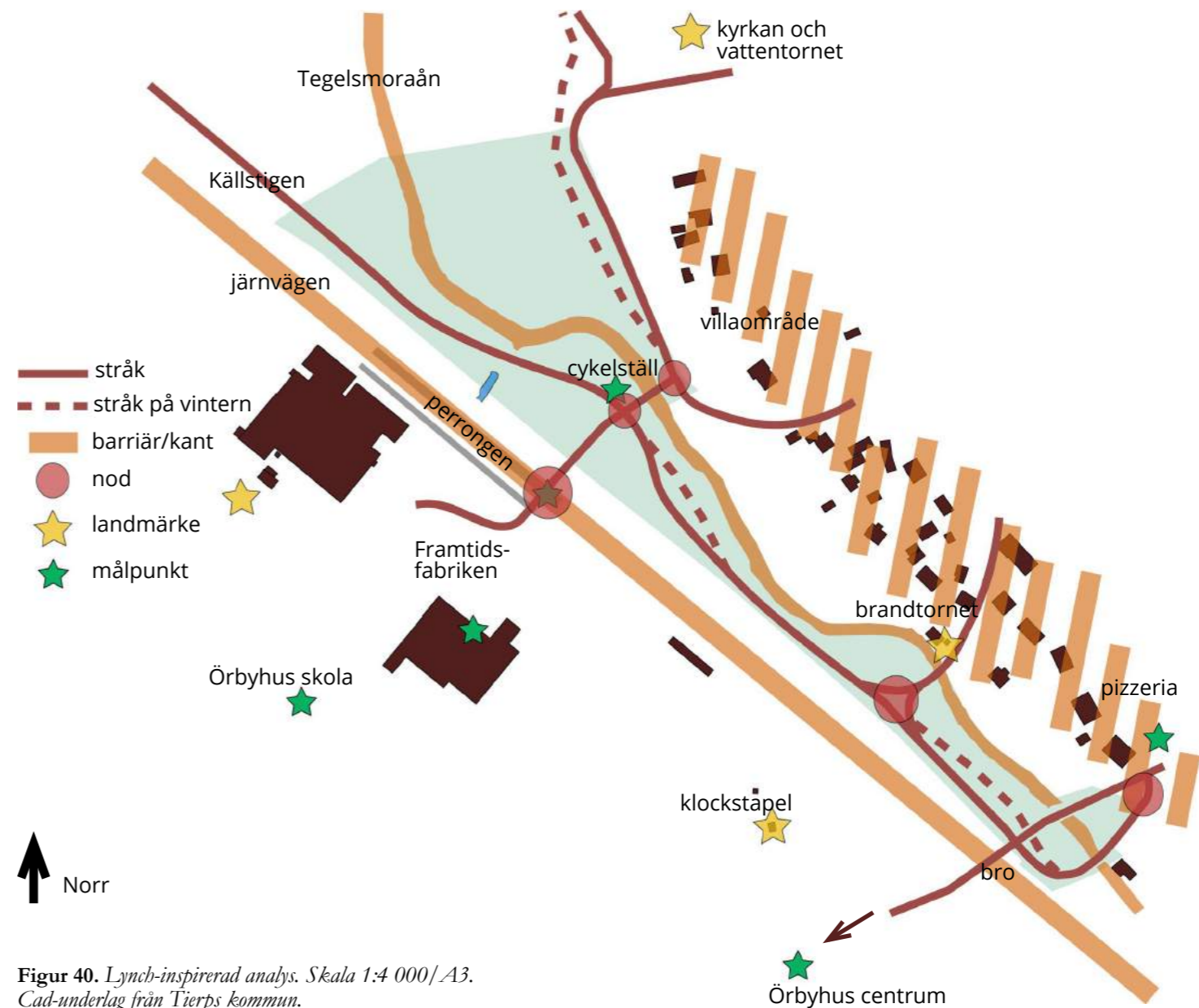
Stråk: Stråken som hittades var Källstigen och gångvägarna i området men även järnvägen är ett stråk för dem som färdas med tåg. Från tågens fönster ser man landskapet. Om man paddlar eller ror blir även Tegelsmoraån ett stråk. Skoterledsstråk och skidstråk finns på vintern.

Kanter: Järnvägen med stängsel utgör en kant längs med hela den norra sidan av området. Det går att ta sig under järnvägen vid perrongen och över på bron på den östra sidan av området. Vattnet blir också en kant eller barriär där det inte finns broar eftersom det är något man går längs med. Villaområdena söder om ån blir en kant och en barriär eftersom de är privata. Det är dock inte en lika stark barriär då det går att ta sig igenom villaområdet.

Noder: Den största noden (som ligger utanför området) är järnvägsstationen. Annars är noder där vägar korsar varandra.

Landmärken: Vattentornet och kyrkan syns på långt håll och blir därmed landmärken. Bron som går över hela området och brandtornet är två andra landmärken.

Målpunkter: Målpunkter i området är Tegelsmoraån och gångvägen i sig själv som ett natur- och rekreationsområde. Andra målpunkter ligger utanför arbetsområdet men är platser man kan ta sig till genom arbetsområdet. Dessa är Örbyhus centrum, skola, järnvägsstationen, kyrkan, pizzerian och idrottsområdet.



Figur 40. Lynch-inspirerad analys. Skala 1:4 000 / A3. Cad-underlag från Tierps kommun.

Det tar jag med mig från Lynch-analysen:

- » Vad som är stråk beror på färdmedlet.
- » Järnvägen, villorna och ån gör att området är svårt och på en del ställen bara går att ta sig in i från entréerna, vilket kan göra att årummet upplevs som otryggt då det är svårt att fly från det.
- » Järnvägsstationen är den största noden i området.
- » Bevara sikten till landmärkena för att öka orienterbarheten i området.
- » Många målpunkter finns utanför området men årummet fungerar som en passage till dem. Årummet i sig själv fungerar som en målpunkt i Örbyhus.

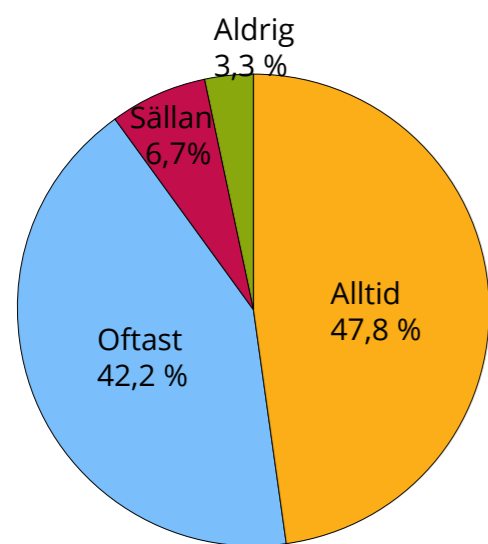
Enkätresultatet

Här presenteras resultatet från enkäten. Se bilaga 3 för en mer ingående redogörelse för enkätresultatet. 90 personer svarade på enkäten vilket är ganska många eftersom 2 000 personer bor i Örbyhus. Enkäten antas ha nått 1 436 personer. Detta ger en svarsfrekvens på 6,3 %. De flesta som svarade på enkäten var kvinnor (70 %) mellan 35–44 år.

Invånarna i Örbyhus visade även i den enkät som gjorts i samband med examensarbetet att de är intresserade av en förändring och att de har många egna idéer och förslag på hur området kan utvecklas.

Enkäten visar att 15,6 % besöker årummet dagligen, 34,4 % besöker årummet flera gånger i veckan, 14,4% en gång i veckan, 13,3 % en gång i månaden, 16,7% mer sällan och 5 personer 5,6 % besöker aldrig årummet.

På frågan om de känner sig trygga vid ån svarade 47,8 % att de alltid känner sig trygga där, 42,2 % svarade att de oftast gör det, 6,7 % svarade att de sällan känner sig trygga och 3 personer att de aldrig känner sig trygga där. Anledningen till att många inte känner sig trygga är att årummet är mörkt därför att det saknas belysning i området. Avsaknaden av folk nämns också som ett problem: ”Rädd att gå själv i mörkret”. Att det är mörkt och ensamt är inte det enda problemet; två andra personer skriver ”Dålig belysning i området. Stökiga gäng som ska till/ifrån stationen”. Detta tyder på att stationsområdet drar till sig en del stök som bidrar till att man känner sig otrygg i området.



Figur 41. Cirkeldiagrammet visar hur många som känner sig trygga i årummet.

I dagsläget används årummet främst för att ta sig någon annanstans (64 %) eller för promenad (59,6 %). Andra vanliga aktiviteter är att gå med hunden (13,5 %), titta på vattnet (11,2 %) och träna (6,7 %). 4 personer (4,5 %) använder aldrig årummet. I tabellen ser man också att skidåkning, picknick, ridning, skoteråkning, cykling och fågelskådning

är aktiviteter som äger rum i området.

Det de svarande saknar mest i årummet är bättre belysning. 61,2 % vill ha fler sittplatser och 36,5 % vill ha fler soptunnor. Idag finns det en bänk inom uppsatsens arbetsområde. Eftersom stationen ligger alldeles intill är det konstigt att det inte finns fler sittplatser i anslutning till den. 48,2 % saknar en picknickplats. Vid vattnet saknar 42,4 % bryggor och 20 % möjlighet att hyra kanot. ”Årummet är ju väldigt sparsamt inrett om man säger så. Finns knappt några sittplatser och är mest ett ställe som man går förbi. Skulle jättegärna se fler sittplatser och plats för picnic!” En annan person säger att det skulle vara bra att vid längre förseningar kunna vänta på tåget vid ån istället för på den ”tråkiga plattformen”.

Många har svarat att de vill ha mer av en parkliknande miljö längs med ån. Här är ett citat som kommer med tydliga förslag på vad personen vill ha i årummet:

Rusta upp hela området till att bli mer parkliknande. Exempelvis området kring vägen som går längs med järnvägen ser idag mest ut som industrimark med grushögar, sly och vildvuxet gräs.

Rusta upp, plantera träd, buskar, gräs, blommor, bänkar, sopkorgar mm. Man kan även göra vägen mer attraktiv genom att exempelvis göra den smalare, slingrigare och att den bitvis går ner till ån mm. En snyggare bro är önskvärt.

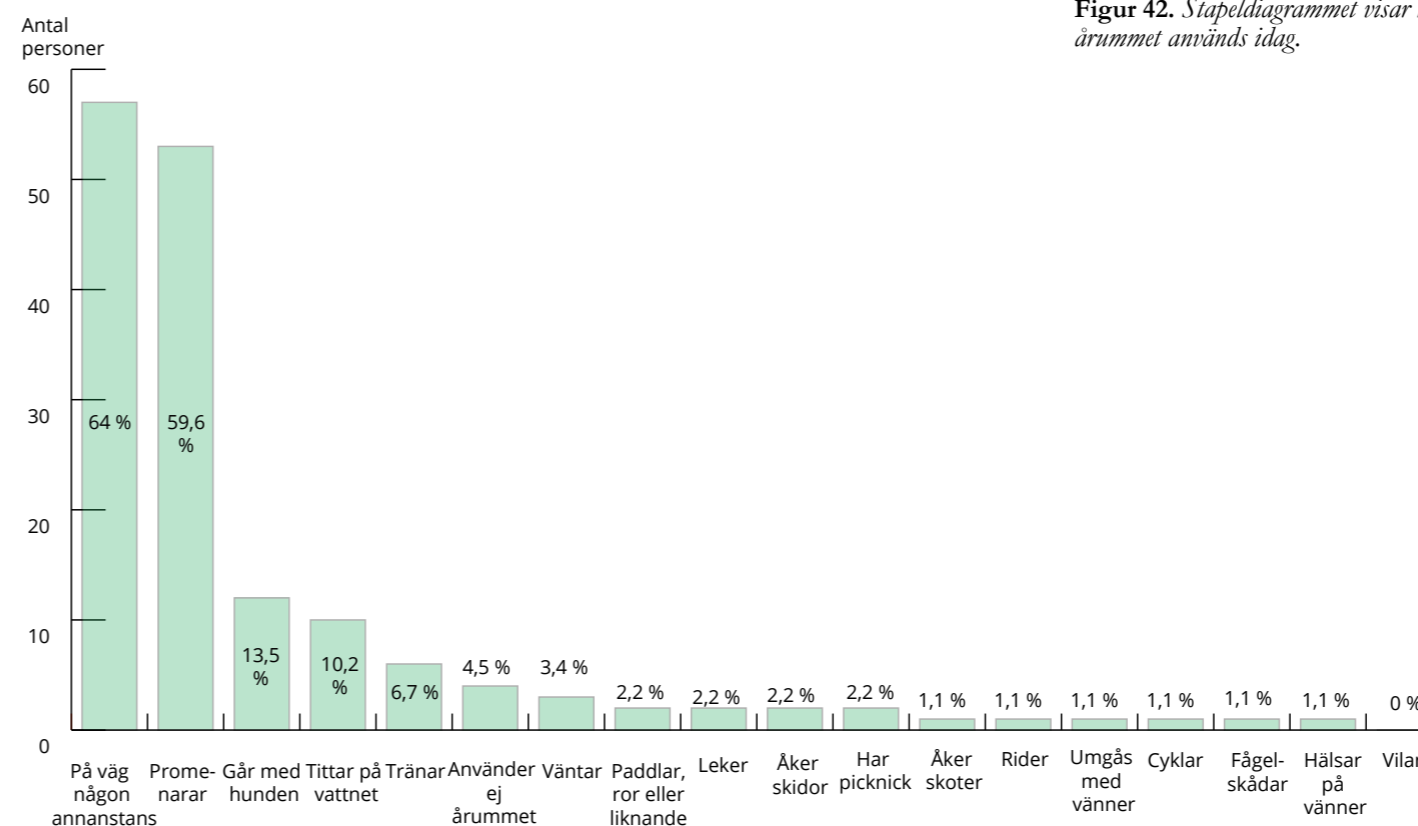
En annan skriver att eftersom årummet är det första man möter i Örbyhus är det viktigt att man möts av en mysig park istället för industrilokaler och mörker: ”Tycker att det skulle vara mysigt med en

liten park eller liknande. Många använder ju tåget från och till Örbyhus men det man möts av är mörker och tråkiga byggnader.”

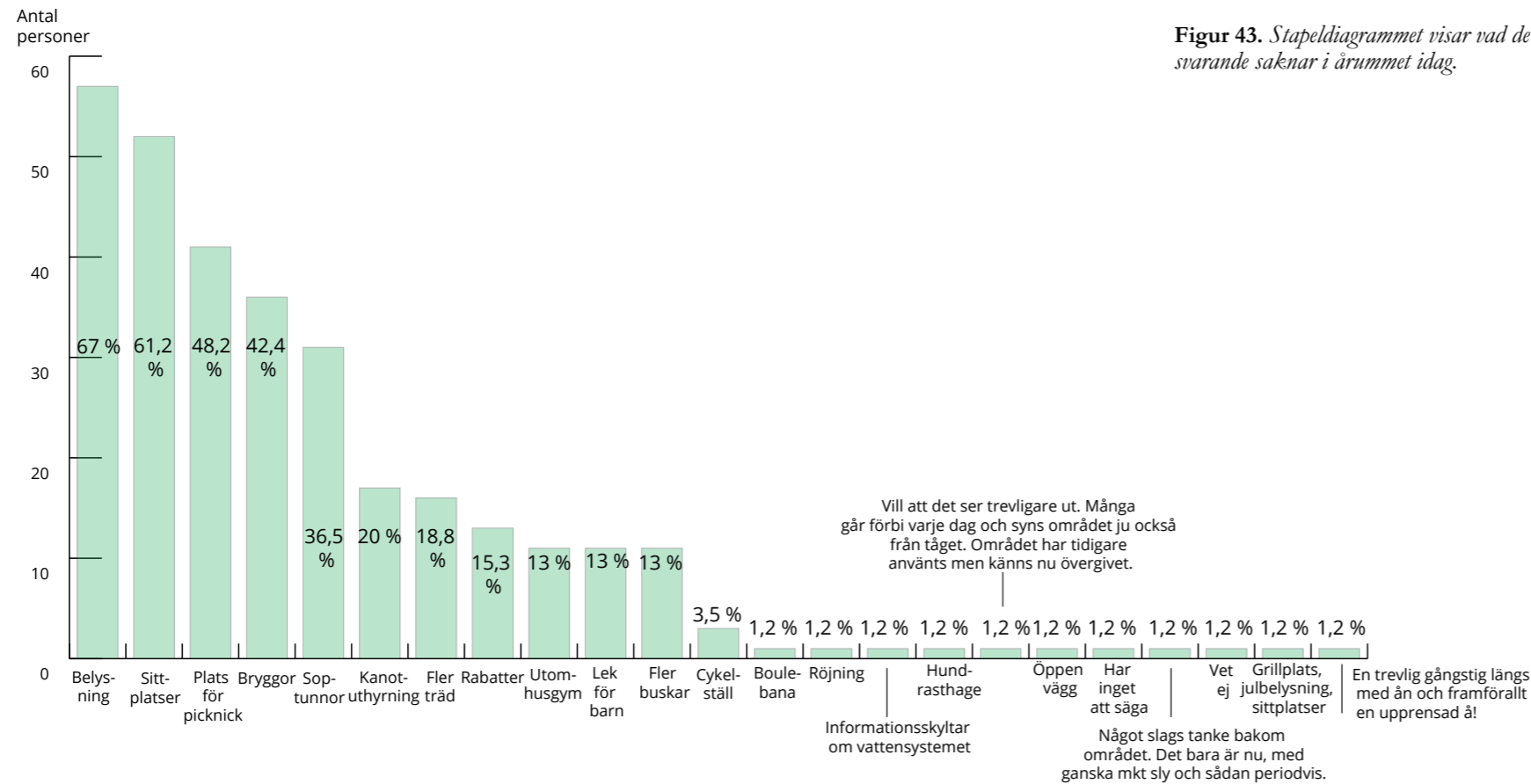
Enkäten visar att de funktioner som man helst vill ha i årummet är mer belysning, fler sittplatser och soptunnor. Dessa funktioner har över 45 personer markerat som mycket viktigt i enkäten. Runt 40 personer har markerat att det är ganska viktigt med fler cykelställ, rabatter, lek för barn, bryggor och plats för picknick. Utomhusgym och boulebana är däremot markerat som mindre viktigt av de flesta. Kanotuthyrning tycker 40 personer inte är viktigt att ha och 30 personer att det är ganska viktigt. Kategorin fler träd tycker strax över 30 personer inte är viktigt medan lite under 30 personer tycker det är ganska viktigt och 20 personer tycker det är viktigt med fler träd. Jag tolkar detta som att en del nya träd ändå önskas på platsen.

En ökad tillgänglighet är viktigt enligt enkäten, vilket dessa citat visar: ”Göra ån mer tillgänglig, ta bort några buskar så att man kan lätt nå vattnet.” och ”Fint om det enkelt att ta sig till vattenkanten. Trevligt om Vattenspegeln blir synligare”.

Det är viktigt för folk att området präglas av god skötsel så att det blir en plats som känns omhändertagen och som framsidan av Örbyhus. Citat: ”Om det blir planteringar där så är det mycket viktigt att det sköts om (rensning av ogräs, gräsklippning m.m.)!”



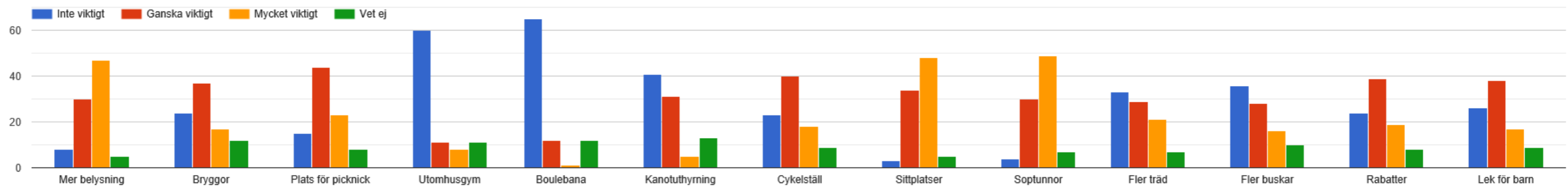
Figur 42. Stapeldiagrammet visar hur årummet används idag.



Det tar jag med mig från enkätstudien:

- » Årummet behöver bättre belysning för att upplevas tryggt.
- » Årummet behöver vara mer ordnat, kännas städat och bli föremål för bättre och mer skötsel.
- » Intresse finns för bryggor, fler sittplatser och soptunnor, plats för picknick.
- » Avsätta utrymme för lek för barn.
- » Utforma årummet mer till en parkmiljö.
- » Intresse finns för kanotuthyrning.
- » Enkäten visar att man vill både kunna se och gå ner till vattnet.

Hur viktigt är det för dig att ha tillgång till följande funktioner vid ån?



Figur 44. Stapeldiagrammen visar vilka funktioner de som svarade på enkäten helst vill ha i årummet.

Möte med Tierps kommun

Mötet gick till som ett fritt samtal och jag hade förberett frågor jag ville få svar på. Jag fick träffa Maria Berg (naturvårdshandläggare) och Adam Nyström (kommunarkitekt) som berättade att det eftersom stationsområdet ska göras om inte finns några planer på att göra något med årummet på andra sidan än inom den närmaste tiden. Cykelparkeringen i området kommer att göras om (troligtvis under sommaren eller hösten år 2019) och få ny asfalt och ett tak. Nyström sa att han tror att Örbyhusborna vill att årummet ska vara mer ordnat, som en stadspark. Han tycker även att det är viktigt att titta på två perspektiv, resenärens (resenären ser årummet från perrongen och tåget) och brukaren/de boende på orten (som är i årummet).

Engångsinsatser är något som kan vara enklare att få igenom och kan göra årummet mer attraktivt.¹ Exempel på engångsinsatser är att plantera lök, röja sly, så en äng, göra en grusgång. Att få in naturskolan i årummet skulle vara lärorikt och roligt.²

Det tar jag med mig från mötet med Tierps kommun:

- » Ha både resenären och brukaren i åtanke när årummet gestaltas.
- » Cykelparkeringen ska göras om.
- » Göra det möjligt att bryta ner förslaget i engångsinsatser eller etapper.
- » Engagera samhället i årummet med hjälp av naturskolan.

1 Adam Nyström, kommunarkitekten, Tierps kommun 4 mars 2019.

2 Maria Berg, naturvårdshandläggare, Tierps kommun 4 mars 2019.

Referensplatser

Här presenteras besöken på referensplatserna och vad jag tar med mig från dem till årummet i Örbyhus.

Pilen och bron vid Hällby kolonilotter i Uppsala

Platsen besöktes 11 mars 2019. För mig är platsen en målpunkt för mina promenader. För att komma till bron måste man gå ner för en backe omgiven av träd. Väl nere ser man en stor pil som växer över vattnet och en låg bro med ett räcke. Det som tilltalar mig är att platsen känns hemlig, skyddad och sagolik. Man har stor kontakt med vattnet och kan klättra i pilen över det. Det är en plats där man kan vara ett tag innan man går vidare.

Detta tar jag med:

- » Tydligt rum.
- » Stor kontakt med vattnet och ett identitetsskapande träd.
- » Mystisk och spännande plats.
- » Brant backe gör platsen otillgänglig.



Figur 46. Bilden visar bron vid Hällby kolonilotter och rumsligheten som bildas av växterna kring den.



Figur 45. Pilen skapar ett rum under sig och blir en målpunkt i området på grund av sin karaktär.

Fyrisån

Längs med Fyrisån i centrala Uppsala finns det både bryggor och soldäck. Jag besökte delar av dessa för att undersöka mått och se hur ett årum kan möbleras.

Det tar jag med mig från Fyrisån:

- » Många olika sorters sittplatser.
- » Kontakten med vattnet.
- » Nyttjandet av solläget.
- » Bred brygga där det är lätt att mötas.
- » Har avkörningsskydd.



Figur 47. Bilden visar en av bryggorna längs med Fyrisån. Här har det bildats en plats där man kan sitta på en bänk eller på bryggkanten.

Lina Sandells park i Gottsunda

Besöktes den 27 mars 2019, i sol och vårväder. Lina Sandells park ligger i Gottsunda i Uppsala och består av en mer vanlig park med lekutrustning och en träspång som går in i skogen med rutschkana, lekhus och träskulpturer föreställande djur. Längs med träspången och på en del träd har man fått in belysning. Det var träspången i skogen som inspirerade mig mest i arbetet med årummet i Örbyhus. Träspången är två meter bred, vilket gör att det är lätt att gå två i bredd. Spången har räcke på båda sidorna om sig.

Innan Lina Sandells park gjordes om hade kommunen en dialog med allmänheten och skola, förskola, fritidsgård, boende, förvaltare och föreningar i Gottsunda (Uppsala Kommun, 8 maj 2017). I dialogen kom det fram att parken kändes otrygg och skräpigt. Det fanns behov av bättre belysning och möjligheter till nya aktiviteter. Man ville också ha nya gångvägar och man ville bevara skogskaraktären samt den biologiska mångfalden. Mycket av detta är likt det som kom fram i enkätundersökningen om årummet i Örbyhus.

Det tar jag med mig från Lina Sandells park:

- » Träspångerna är platsanpassade och slingrar sig mellan träden. Känns som skogen är orörd fast man lagt till en stor träspång.
- » Roliga tillägg med djurskulpturer av björn, lodjur med flera.
- » Två meter bred spång gör att två lätt kan gå i bredd eller för funktionsnedsatta att ta sig fram.
- » Träspångerna har avkörningsskydd.
- » Fina bänkar inskjutna i träspången.
- » Bra med smitvägar ut i naturen så att man inte är tvingad att stanna kvar på träspången.
- » När man kommer till parken ser man väldigt mycket räcke.
- » Bra att spången syns från omgivningen för att skapa nyfikenhet och locka in folk.



Figur 48. Träspången i Lina Sandells park med lekutrustning integrerad i gestaltningen.



Figur 49. Bilden visar hur träspången går från en lägre höjd till en högre höjd.



Figur 51. Bilden visar en av träskulpturerna i parken. Denna föreställer ett lodjur.



Figur 50. Bilden visar hur spången slingrar sig fram mellan träd och stenar.

Ultuna kalkälla, Naturreservat Årike Fyris

Ultuna kalkälla ligger precis vid Sveriges lantbruksuniversitet i Ultuna. Platsen besöktes 28 mars 2019 och det var sol. På platsen finns det en spång som går rakt ut till källan. Spången är fyra plankor bred och det går bara att gå en i bredd ut. På två ställen finns det räcken man kan hålla sig i. På båda sidorna växer det klippal och Salix-arter. Längst ut blir spången bredare och blir till en plats man kan stanna på. Vatten som har runnit genom Uppsalaåsen strömmar ut genom Kalkällans botten (Naturkartan, 2019).

Det tar jag med mig från platsen:

- » Eftersom det växer träd på båda sidorna av spången ser man inte riktigt vad som finns längst ut, vilket väcker nyfikenhet.
- » Man kommer nära träden, kan se detaljer.
- » Fint valv man går igenom under trädgrenarna.
- » Fyra brädor (ca en halvmeter bredd) fungerar bra att gå på för en person.
- » Svårt att komma ut på spången om man har svårt att gå, har rullstol, rullator eller barnvagn.



Figur 52. Ultuna kalkälla. Spångkonstruktion som mynnar ut i en brygga. Spången ligger alldeles intill vattnet och träden.

Sunnerstaspången

Vid Fyrisån i Sunnersta finns det spånger som går ut i vassen. Spångerna är 400 meter långa. Platsen besöktes för att få inspiration till hur jag skulle kunna gestalta årummet så att man kommer närmare vattnet och hur spånger kan användas i de delar av arbetsområdet som översvämmas. Spången är två plankor bred och man kan även här bara gå en i bredd. På sina ställen låg spången under vatten, vilket gjorde att inte hela sträckan kunde gås. Man kom väldigt nära vassen och vattnet vilket jag gillade. Spången svängde vilket gjorde att man ville se vad som fanns bakom nästa krök.

Det jag tar med mig från Sunnerstaspången:

- » Spännande att inte se hela sträckan på en gång.
- » Spångerna gör att man kommer nära vattnet och kan gå där man i vanliga fall inte det.



Figur 53. Smal spång i Sunnersta.

- » Diskret ingrepp i naturen, smälter bra in.
- » Är ej tillgänglighetsanpassad.

Nyköpings årum

Nyköpings kommun har tagit fram ett utvecklingsprogram för sitt årum (Nyköpings kommun, 2015). Jag har inte varit där men har studerat deras utvecklingsplan för att få inspiration till hur programpunkter skulle kunna se ut och vad de tyckte var viktigt att undersöka. De har satt upp tydliga övergripande mål:

- » ”att åpromenaden blir ett sammanhängande stråk hela vägen från Oppeby–Harg i norr till Hamnbron i södra Nyköping
- » att tillgängligheten till årummet ökar
- » att årummets kvaliteter och olika karaktärer förstärks
- » att årummet integreras väl i omgivningen och förankras i den historiska miljön
- » att årummet är attraktivt för såväl boende som besökare i Nyköping
- » att årummet är en trygg plats att besöka under dygnets alla timmar” (Nyköpings kommun, 2015. s.7).

I utvecklingsprogrammet har de tagit fram ett gestaltungsprogram för årummet och ett skyltprogram för ökad orienterbarhet. De har också skrivit om hur tillgänglighet, funktionsanpassning (fysisk tillgänglighet), trygghet, entréplatser, orienterbarhet (en turistkarta över årummet), digitalt vägvisningssystem, konst och utsmyckning, grönstruktur och djurliv kan utvecklas på platsen. (Nyköpings kommun, 2015, s.13-18).

Det tar jag med mig från referensplatserna:

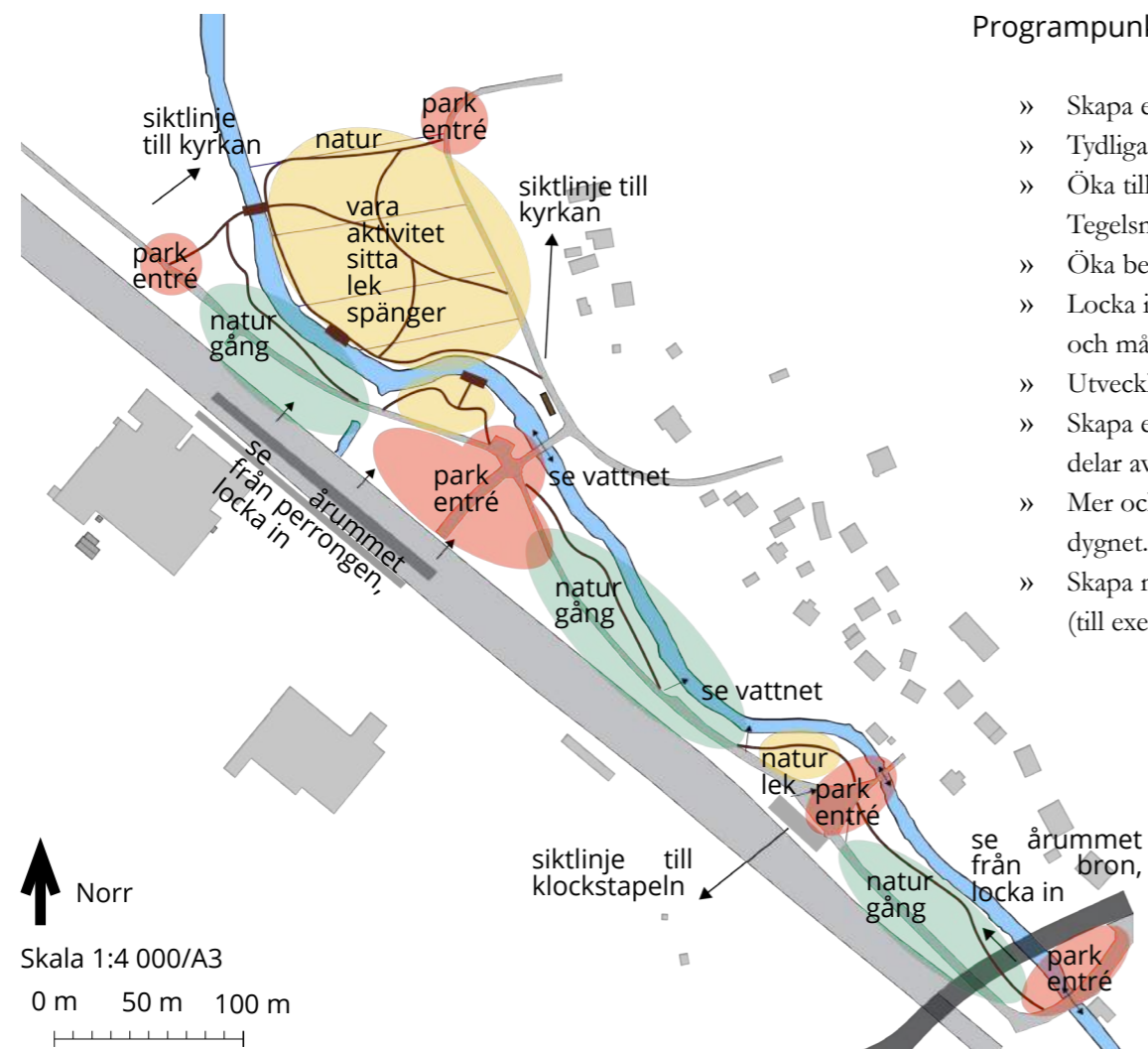
- » Använda växter för att skapa identitet på en plats, till exempel knäckepil.
- » Platsanpassa spångerna för att spara befintliga träd och komma nära vegetationen och vattnet.
- » På en två meter bred spång går det lätt att gå två i bredd.
- » Synliggöra spångerna utifrån för att skapa nyfikenhet och locka in folk.
- » Inte låta det bli för mycket räcke som tar över platsen.
- » Skapa olika sorters sittplatser på bryggorna.
- » Diskret ingrepp i naturen, smälter bra in.
- » Två brädor fungerar bra för en person, man kan inte gå två personer i bredd.

Gestaltningprocessen

Nedan presenteras hur gestaltningprocessen ledde fram till det slutliga gestaltungsforlaget för Örbyhus årum. Avsnittet presenterar först gestaltungsprogrammet, sedan skissprocessen och hur ett koncept för området tillkom.

Gestaltungsprogram

För att förtydliga de viktigaste målen för gestaltningen av årummet formulerades programpunkter och ett gestaltungsprogram gjordes.



Figur 54. Programplan. I de olika delområdena står det vilken karaktär platsen har (natur eller park). Det står också vilken funktion den ska fylla. Pilarna visar viktiga siktlinjer. Cad-underlag från Tierps kommun.

Programpunkter:

- » Skapa ett sammanhållet årum.
- » Tydliga och välkomnande entréer.
- » Öka tillgängligheten till och i årummet samt ner till Tegelsmoraån.
- » Öka besökarnas kontakt med Tegelsmoraån.
- » Locka in besökare till årummet med hjälp av siktlinjer, vyer och målpunkter.
- » Utveckla och förstärka årummets karaktärer .
- » Skapa en tydlig årstidsdynamik, med blomning under stora delar av året.
- » Mer och bättre belysning för att öka tryggheten under hela dygnet.
- » Skapa nya mötesplatser, aktiviteter och målpunkter i årummet (till exempel gunga, bro, bänk, ny väg, brygga).

Skissprocessen

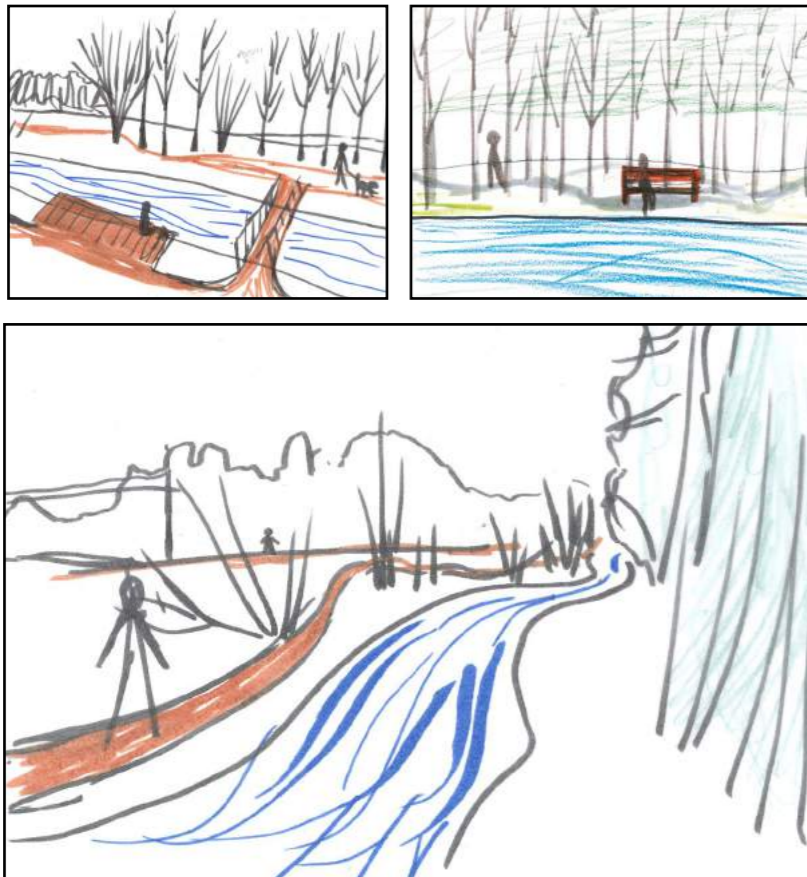
Här kommer gestaltningprocessen med skisser, brainstorming, skisser på plats, skisser i foton att redovisas.

Den första skissen gjordes på plats stående på Dannemoravägs bron med utsikt över årummet. Skissen visualiserar hur en ny gångväg skulle kunna gå för att öka de gåendes vattenkontakt.



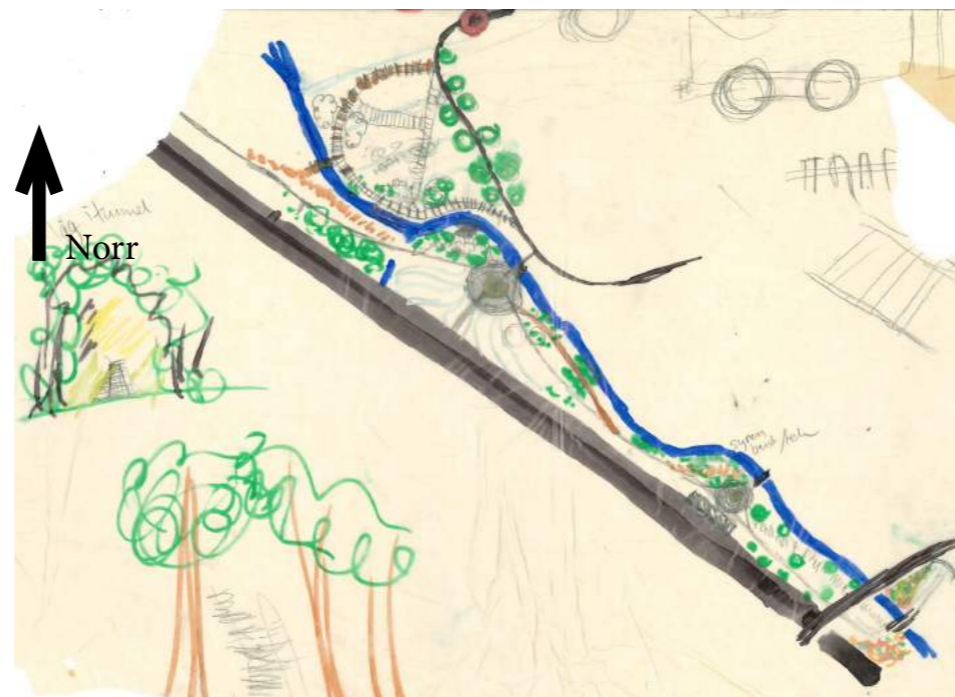
Figur 55. Den första skissen från det andra platsbesöket. Skissen gjordes från Dannemoravägs bron med utsikt över en stor del av årummet. De rosa strecken visar den nya gångvägen som går närmare ån.

Sedan gjordes skisser i foton för att snabbt kunna få fram idéer och se hur de skulle kunna omsättas i verklighet på platserna. I början av skissprocessen användes pennor med en större spets för att inte fastna i detaljer. Därefter gjordes skisser med smalare pennor för att få en större detaljeringsnivå.

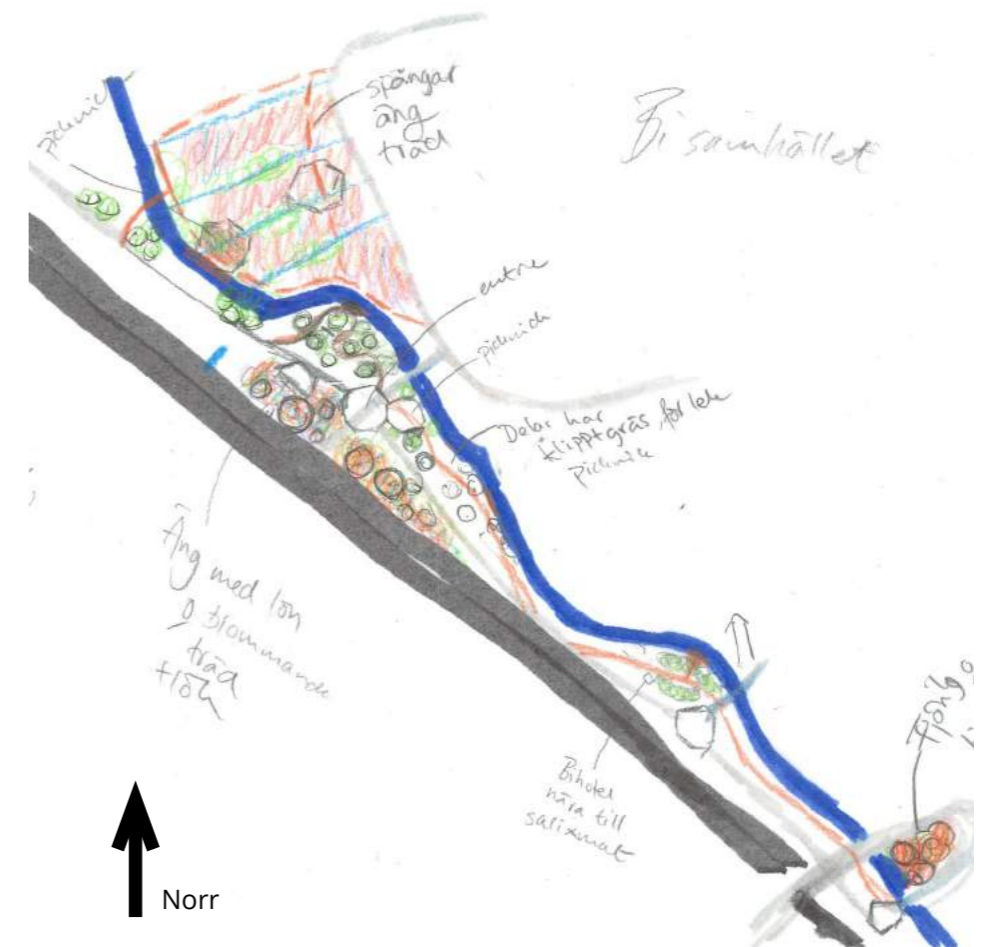


Figur 56. Dessa bilder skissade jag på skisspapper med ett foto bakom. Det var ett snabbt sätt för mig att testa idéer. På dessa skisser undersökte jag hur vägar, bryggor och sittplatser kan placeras för att öka besökarnas vattenkontakt.

Tidigt kom jag fram till att jag ville göra något som kändes naturligt och tänkte en del på hur den engelska landskapsparken är konstruerad med slingrande vägar, nya upptäckter, siktlinjer och vyer. Detta var början till att hitta ett formspråk till gestaltningen. Fler idéer testades genom en brainstorming. Då skrevs ord ner som sedan kopplades till rummet i Örbyhus på post-it-lappar, vilka sedan kategoriserades i olika grupper. Därefter gjordes fler skisser i plan i skalan 1:2 000 för att testa de olika konceptidéerna. Några koncept som testades var park och natur, järnvägen, vattenkontakt och bisamhället. Slutligen blev konceptet vattenkontakt och fler skisser gjordes på detta koncept.



Figur 57. Här är en skiss med inspiration från järnvägen och tåg. Temat järnvägar och tåg var aktuellt eftersom rummet ligger precis vid järnvägen och därför att Örbyhus växte fram på grund av järnvägen. Detta resulterade i att spångerna utformades som järnvägsräls. Idéer kom om rumslighet, räls i en tunnel bestående av träd, ljuset i tunneln.



Figur 58. I den här skissen undersöktes temat pollinatörer och bisamhälle. Idén kom från att det finns mycket sälj i området som ger pollinatörer mat tidigt på året. Inspiration togs från binas hexagoner som bildar sexkantiga rum. Härifrån kom tankar om att gräsmattorna skulle kunna bli ängar och försörja bina med mat.

Konceptet

Konceptet för rummet är vattenkontakt. Konceptet valdes eftersom en av de största tillgångarna i rummet är just Tegelsmoraån. I dagsläget får ån alldeles för lite uppmärksamhet, men i och med den nya gestaltningen ska ån få en mer framträdande roll. Ån ska vara tillgängligare, synas och olika aktiviteter ska finnas kring den.



Figur 60. Den här skissen gjordes i skala 1:500 för att testa hur lökar skulle kunna planteras vid järnvägsplattformen för att locka in besökare. I mitten av gångvägen är en rund plantering. Cykelparkeringen har flyttats och ett snirkelade gångstråk går ut i aspsalen. Gångstråket förenklades i det slutgiltiga förslaget eftersom det riskerade att skada de befintliga asparnas rotsystem vid anläggningen.



Figur 59. I det här perspektivet undersöktes konceptet park och natur. Det här är ett förslag på en av parkdelarna. Perspektivet gjordes på skisspapper som lagts på ett fotografi för att testa hur det skulle se ut att ha en plantering i mitten av entrén från stationen. Genom skissen kom jag fram till att det är bättre att ytan är öppen eftersom många passerar här och det är bra att ha en fri yta med bänkar här för möten.

Illustrationsplan Årummet i Örbyhus



I norra delen av årummet finns det en brygg- och spångkonstruktion eftersom marken ofta översvämmas och är blöt. Dikena i området har tagits bort och en fuktäng har anlagts. Den här delen behåller sin naturkaraktär.

En ny bro placeras här för att öka tillgängligheten.

Längs med vattnet finns en ny slingrande gång- och cykelväg. Här kommer besökaren närmare vattnet och går bland ängsvegetation. Längs med den nya gångstigen finns sittplatser där man kan titta ut över ån.

Lek och picknick vid brandtornet.

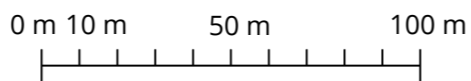
Gestaltningförslaget

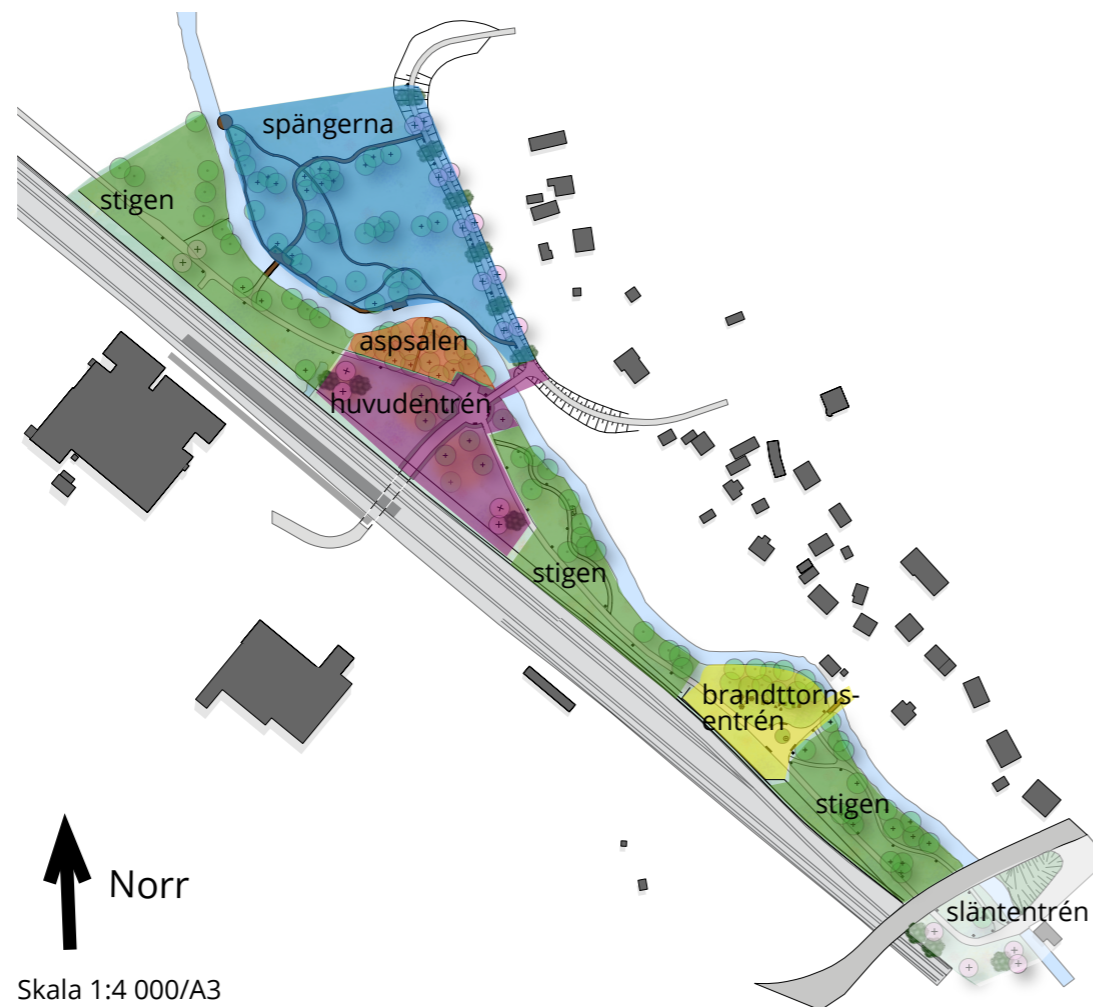
Huvudidén för gestaltningförslaget är att vattnet i årummet ska ha en mer framträdande roll. Spånger och en ny gångväg placeras vid vattnet. En del vegetation kring ån tas bort för att det ska gå att se vattnet. En ny bro ökar tillgängligheten i årummet. Dessutom är ett av gestaltningens mål att utveckla natur- och parkkaraktärerna i Örbyhus årum. Detta har resulterat i att årummet fått parklika entréer med rabatter och sittplatser. Entréerna är mer ordnade och är föremål för en intensivare skötsel. I områdena mellan entréerna utvecklas istället naturkaraktären.



Skala 1:2 000/A3

Figur 61. Illustrationsplan av gestaltningen av Örbyhus årum. Cad-underlag från Tierps kommun.





Skala 1:4 000/A3

Figur 62. Planen visar områdets olika delar, spängerna, aspsalen, huvudentrén, stigen, brandtornsentrén och släntentrén. Cad-underlag från Tierps kommun.

Gestaltningförslagets delar

Här presenteras gestaltningförslagets olika delar kort. På de kommande sidorna följer mer ingående texter och bilder för varje del av gestaltningen.

Huvudentrén

Rumsligheten hos huvudentrén har ökat genom att växter planterats runt nedgången till järnvägen. Huvudentrén har fått fler rabatter och prydnadsväxter. På slänterna ner från järnvägen har nya träd och lökväxter planteras.

Källstigen

I gestaltningförslaget finns Källstigen kvar, som gång- och cykelväg, men bredden är nu högst tre meter. Förut växlade bredden på vägen mellan 3 och 5 meter, vilket gjorde att den på sina ställen hade för stor skala för platsen och att den nästan kändes som en bilväg.

Gång- och cykelvägarna

Två nya gång- och cykelvägar anläggs för att öka områdets tillgänglighet och för att göra det enklare att komma nära ån. De nya gång- och cykelvägarna är 2 meter breda, vilket gör att man kan gå två i bredd på dem. Vägarerna ingår i naturdelarna av gestaltningförslaget.

Spängerna

Spängerna ingår i naturdelen av förslaget. De är placerade i områden som ibland översvämmas och ökar tillgängligheten på platserna.

Aspsalen

Aspsalen ligger precis vid huvudentrén. Här kan man gå ner till vattnet mellan asparnas stammar på en spång som leder ut till två bänkar.

Brandtornsentrén

Brandtornsentrén är en av parkdelarna och består av planteringar, bänkar och bord samt lekredskap.

Släntentrén

Släntentrén ingår i parkdelen av förslaget och har fått två stora planteringar, en i slänten ner från Dannemoravägens bro och en mot järnvägen. Här finns det bänkar man kan sitta på med utsikt över ån.

Markmaterial

Från Örbyhus station upp mot kyrkan behålls asfalten precis som idag. Källstigen och de nya gångvägarna består av stenmjöl. Källstigen har en fris av smågatsten som ramar in gångvägen. Huvudentrén och entrén från Brandtornet har båda fått en stenläggning av granit för att markera att det är de två viktigaste entréerna in i området.

Belysning

För att årummet ska upplevas tryggare under de mörka timmarna av dygnet installeras belysning. Längs med Källstigen placeras lyktstolpar som är 4 meter höga med 25 meters mellanrum och 0.5 meter utifrån gångvägen. Längs med den nya gångvägen placeras pollare med belysning. Brandtornets fasad belyses för att den historiska byggnaden ska synas nattetid. Även broarna och vattnet i ån belyses för att ge utblickar när det är mörkt samt för att skapa stämning.

Vatten- och naturkontakt

Vattenkontakten i Örbyhus årum ökar i gestaltningförslaget genom att de nya gångstigarna anläggs. Vid gångvägarna finns sittplatser där man kan sitta och titta på ån. Bryggorna och spängerna gör att man kan ta sig ut i de blötare delarna av området.

Gångvägarna har planerats med tanke på att man ska komma nära växtligheten och få en variation av öppna och slutna rum i området.

Växtmaterial

Här presenteras det växtmaterial som används i gestaltningen.

Staketet

Mellan järnvägen och Källstigen säs ängsfrön och sätts ängspluggplantor för att få en rikare och längre blomning. Längs med staketet planteras klättrväxter som bidrar med blomning, doft, höstfärgning och ett grönnare rum.

Exempel på klättrväxter

Lonicera caprifolium (kaprifol).

Parthenocissus quinquefolia (klättrvildvin).

Clematis (sena storblommiga gruppen) 'Jackmanii' (jackmanklematis).

Naturdelarna

I de naturlika områdena valdes inhemska arter. Här är det viktigt att växterna har olika karaktär och kompletterar varandra för att skapa variation i stråken. För att få till en mer naturlig karaktär valdes flerstammiga träd. En trygghetsaspekt är att det ska gå att se om man möter någon, varför växter som man kan se igenom, har hög krona eller

är låga väljs. I samma syfte väljs stora buskar bort eller planteras där de inte skymmer sikten.

Träd i naturdelarna

Alnus glutinosa (klibbal) – konformad, mörk och genomgående stam.
Betula pubescens (glasbjörk).
Malus sylvestris (vildaplel) – vårblomning, höstfärg, dekorativ frukt.
Pinus sylvestris (tall) – vintergrön.
Populus tremula (asp) – upprätt form.
Prunus padus (hägg) – blomning, frukt till fåglar.
Quercus robur (ek) – höstfärg, sekundärart.
Salix caprea (sälge) – tidig vårblomning (bra för bin), primärart.
Salix fragilis (knäckepil) – rumsbildande, växer oregelbundet.

Buskar i naturdelarna

Cornus alba (rysk kornell) – buske, dekorativt grenverk på vintern.
Corylus avellana (hassel) – vasformad, nötter.
Prunus spinosa (slån) – blomning och bär.

Perenner i naturdelarna

Fragaria vesca (smultron).
Myosotis scorpioides (förgätmigej).
Primula veris (gullviva).

Lökar i naturdelarna

Lök planteras där många rör sig, främst vid gångvägar, sittplatser eller där de syns väl.

Corydalis nobilis (sibirisk nunneört) – gul vårblomning.
Eranthis hyemalis (vintergäck) – blommar i gult tidigt på våren.
Fritillaria melleagris (kungsängslilja) – vill ha det fuktigt.
Gagea lutea (vårlök) – vårblomning.
Ranunculus ficaria (svalört) – vårblomning.

Äng

Det friväxande gräset i årummet byts ut mot ängsväxter för att öka artrikedomen och få en äng som blommar under en stor del av säsongen. Ängen planteras med pluggplantor och ängsväxter sås. Inhemska har valts och många är också bra för fjärilar, bin och humlor. Ängen slås varje år när den har satt frö på sensommaren och det slagna materialet tas bort efter att fröna har lossnat. För att få en rikare blomning första året sås annueller, vallmo, blåklint. Två olika sorters ängar anläggs beroende på hur våta områdena är.

Växter på fuktäng: borsttistel, fackelblomster, gul svärdslilja, gökblomster, humleblomster, kabbleka, midsommarblomster, smörboll, ängsbrämma och ängsvädd.

Växter på normalfuktig äng: akleja, gullviva, humleblomster, höskallra, lungört, midsommarblomster, prästkrage, rödklint, rölleka, slättergubbe, smörblomma, sommarfibbla, stor blåklocka, äkta johannesört och ängsyra.

Parkdelarna

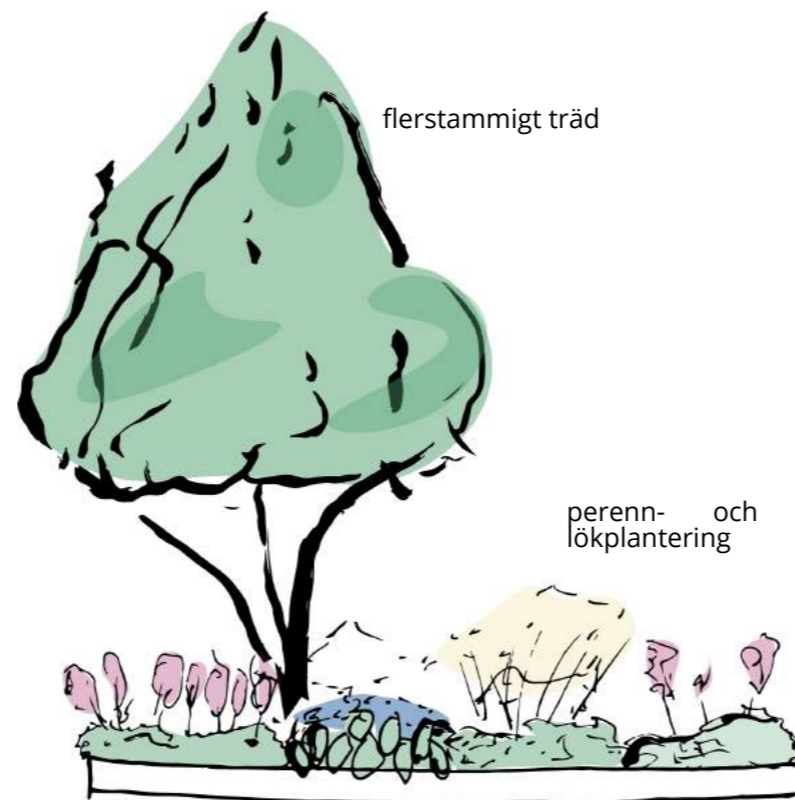
Entréerna har mer av en parklik karaktär. I parkdelarna valdes växter som är dekorativa med mycket blomning, höstfärg eller dekorativ bark. Dessa växter kan vara mer exotiska än i naturdelarna. I parkdelarna passar även svenska trädgårdsväxter som syren in. Inspiration har tagits från det omgivande landskapet men istället för vanlig björk valdes ornäsbjörk.

Träd i parkdelarna

Aesculus hippocastanum (hästkastanj) – blomning, gillar fukt, exotisk.
Betula pendula 'Dalecarlica' (ornäsbjörk) – dekorativa blad, skir.
Prunus maackii (näverhägg) – stam, blomning.
Prunus sargentii (bergskörsbär) – vårblomning lite senare än sälgen och höstfärg.
Quercus palustris (kärrek) – höstfärg, exotiska blad.

Buskar i parkdelarna

Carpinus betulus (avenbok) – används som häck.
Cornus mas (körsbärskornell) – vårblomning, höstfärg, horisontella grenplan, ätbar frukt.



Figur 63. Exempel på hur en plantering i parkdelen kan se ut.

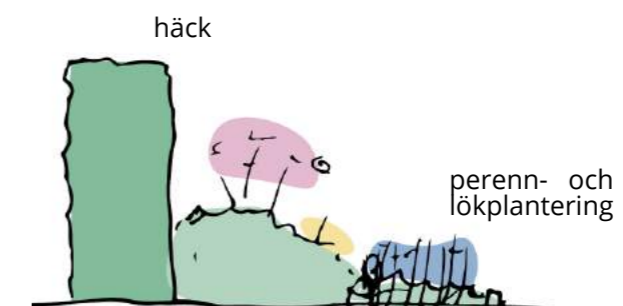
Euonymus alatus (vingbenved) – dekorativ frukt, röd höstfärg.
Forsythia ovata (tidig forsythia) – tidig vårblomning.
Hydrangea paniculata 'Limelight' (syrenhortensia) – blomning, exotisk.
Malus toringo var. *sargentii* (bukettapel) – blomning, frukter på hösten och höstfärg.
Philadelphus coronarius (doftschersmin) – doft, blomning, buske.
Ribes rubrum (vinbär) – trädgårdsväxt, frukt.
Ribes sanguineum (rosenrips) – blomning.
Ribes uva-crispa (krusbär) – trädgårdsväxt, frukt.
Spiraea betulifolia 'Tor' E (björkspirea) - låg buske, kanelfärgade grenar, rosa blomning.
Syringa vulgaris (syren) – trädgårdsväxt, blomning.

Perenner i parkdelarna

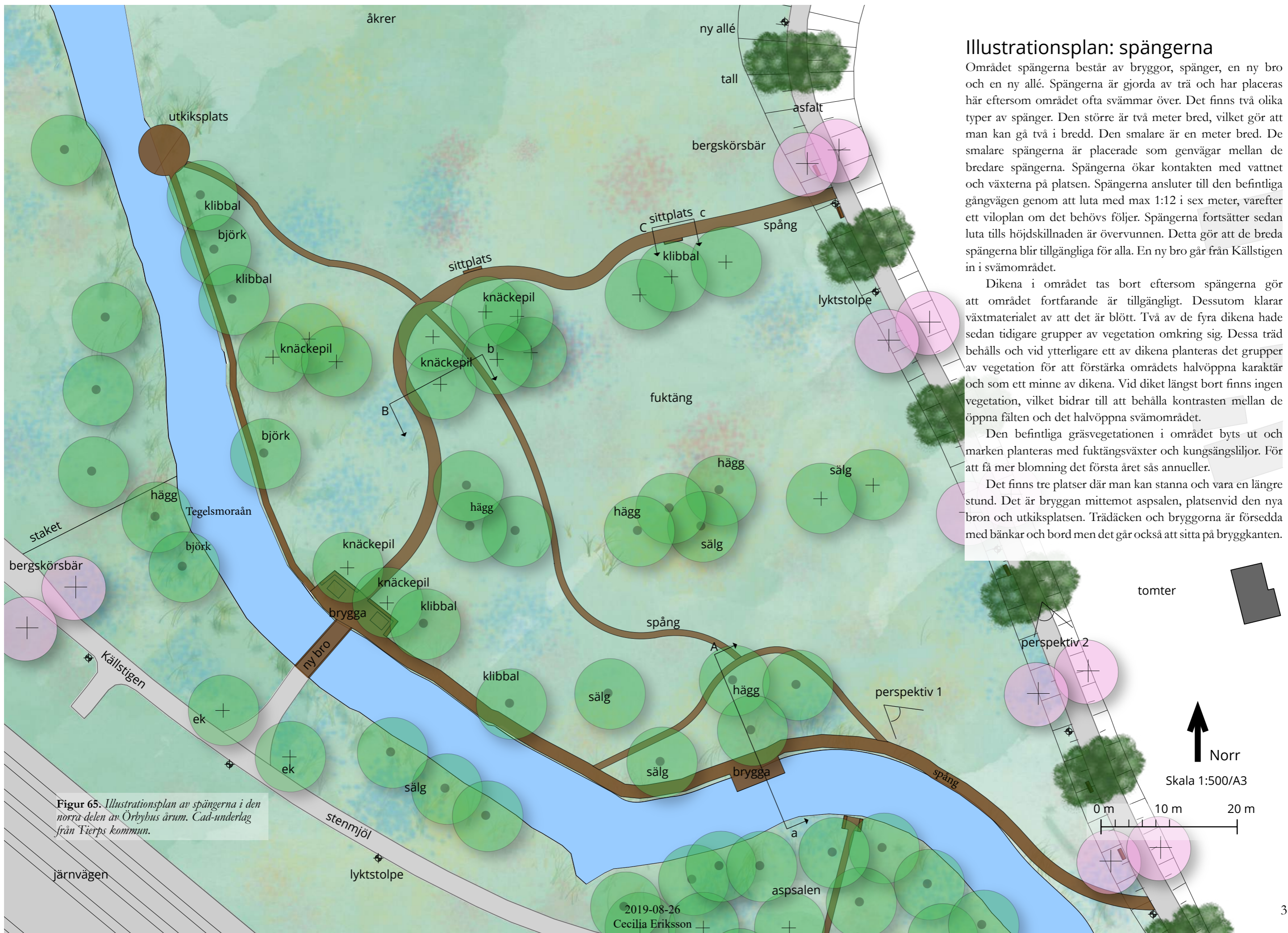
Aquilegia vulgaris (akleja).
Aster amellus (brittsommaraster).
Astilbe Arendsii-Gruppen (astilbe).
Bistorta officinalis (stor ormrot).
Brunnera macrophylla (kaukasisk förgätmigej).
Copeopsis verticillata (höstöga).
Geranium cantabrigiense (floknäva).
Hemerocallis 'Little Grapette' (daglilja) – blommar i rött.
Hemerocallis 'Stellata de oro' (daglilja) – blommar i gult.
Lamprocapnos spectabilis (löjtnantshjärta).
Nepeta faassenii (kantnepeta).

Lökar i parkdelarna

Tulipa sylvestris (vildtulpan).
Crocus vernus (krokus).
Narcissus pseudonarcissus (påsklilja).
Galanthus nivalis (snödroppe).
Allium aflatanense (kirgislök).



Figur 64. Exempel på hur en plantering i parkdelen kan se ut.



Illustrationsplan: spängerna

Området spängerna består av bryggor, spänger, en ny bro och en ny allé. Spängerna är gjorda av trä och har placeras här eftersom området ofta svämmas över. Det finns två olika typer av spänger. Den större är två meter bred, vilket gör att man kan gå två i bredd. Den smalare är en meter bred. De smalare spängerna är placerade som genvägar mellan de bredare spängerna. Spängerna ökar kontakten med vattnet och växterna på platsen. Spängerna ansluter till den befintliga gångvägen genom att luta med max 1:12 i sex meter, varefter ett viloplan om det behövs följer. Spängerna fortsätter sedan luta tills höjdskillnaden är övervunnen. Detta gör att de breda spängerna blir tillgängliga för alla. En ny bro går från Källstigen in i svämområdet.

Dikena i området tas bort eftersom spängerna gör att området fortfarande är tillgängligt. Dessutom klarar växtmaterialet av att det är blött. Två av de fyra dikena hade sedan tidigare grupper av vegetation omkring sig. Dessa träd behålls och vid ytterligare ett av dikena planteras det grupper av vegetation för att förstärka områdets halvöppna karaktär och som ett minne av dikena. Vid diket längst bort finns ingen vegetation, vilket bidrar till att behålla kontrasten mellan de öppna fälten och det halvöppna svämområdet.

Den befintliga gräsvegetationen i området byts ut och marken planteras med fuktängsväxter och kungsängsliljor. För att få mer blomning det första året säs annueller.

Det finns tre platser där man kan stanna och vara en längre stund. Det är bryggan mitt emot aspsalen, platsen vid den nya bron och utkiksplatsen. Trädäcken och bryggorna är försedda med bänkar och bord men det går också att sitta på bryggkanten.

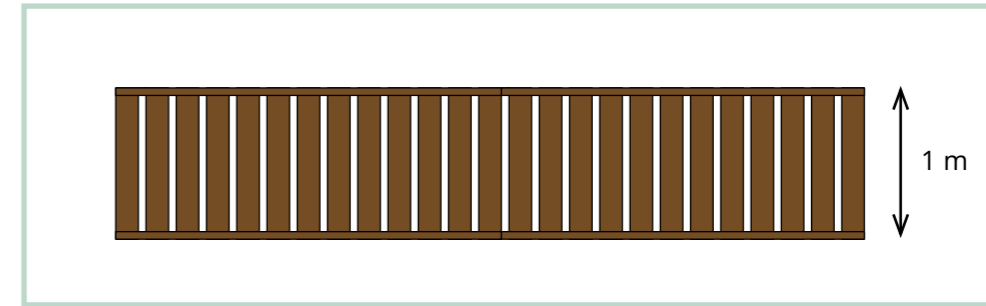
Figur 65. Illustrationsplan av spängerna i den norra delen av Örbyhus årum. Cad-underlag från Tierps kommun.

2019-08-26
Cecilia Eriksson

Spängerna



Figur 67. Perspektiv 1 visar den breda spången vid ån med bron i bakgrunden.

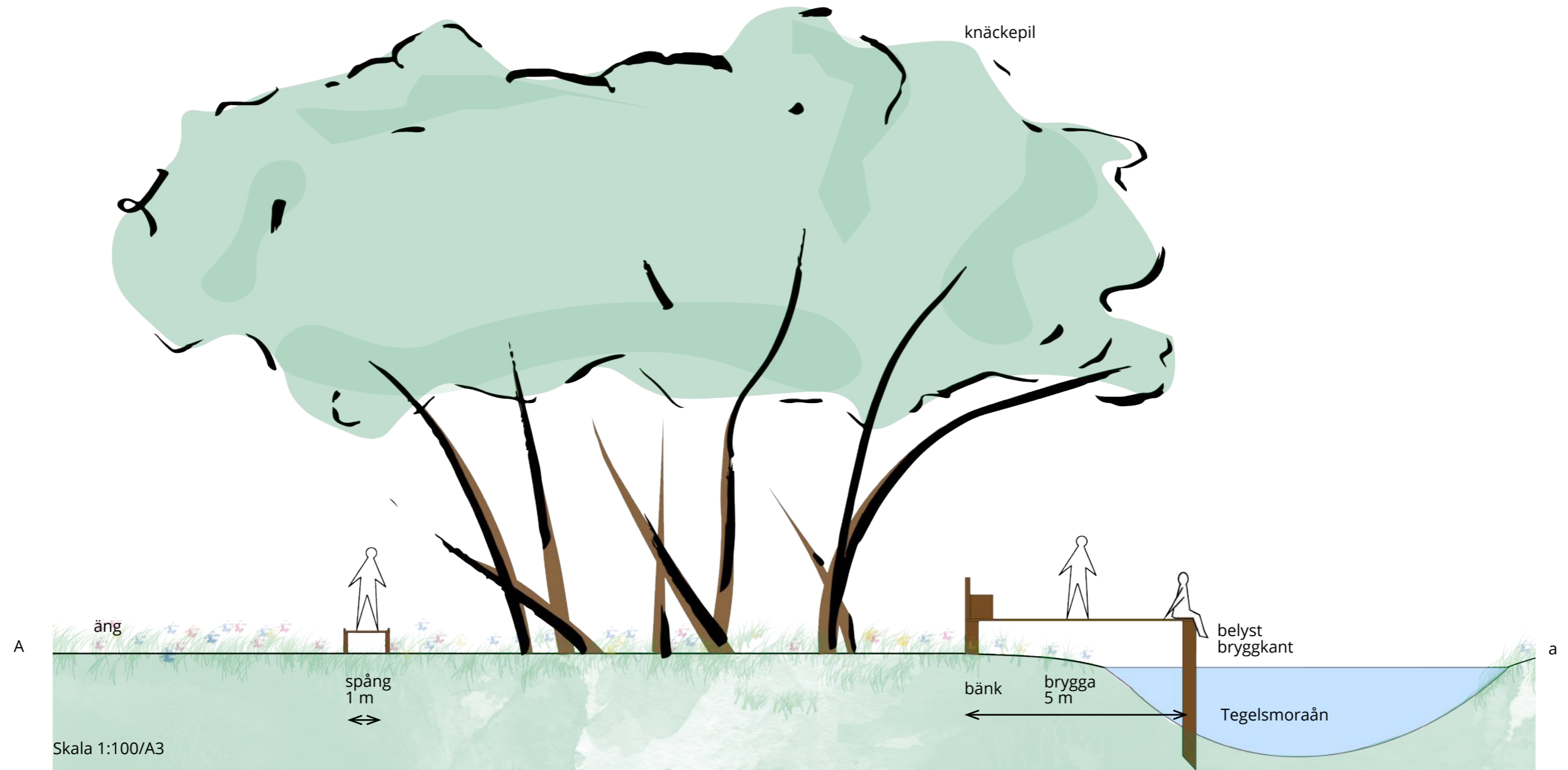


Figur 66. Detalj av den smala spången som har avkörningskydd i form av en längsgående ribba. Skala 1:50/A3.



Figur 68. Perspektiv 2 visar den nya allén som består av tallar och bergskörbär.

Bryggan

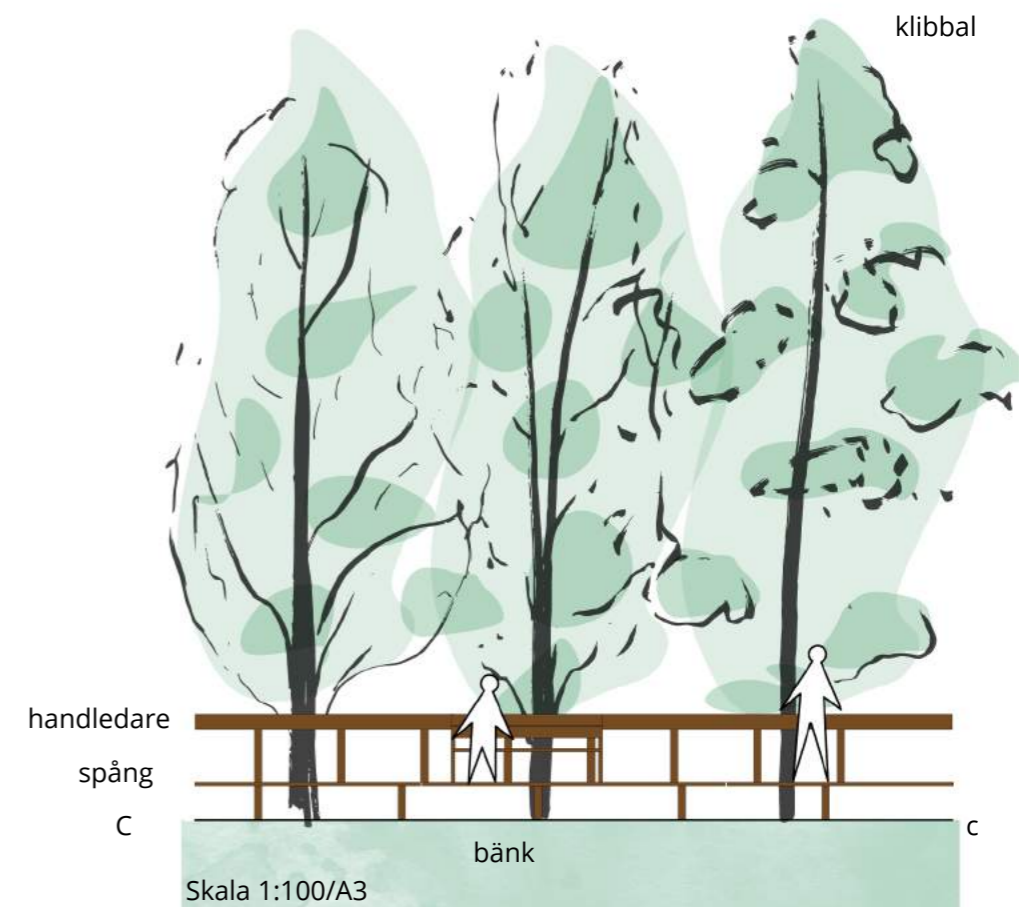


Figur 69. Sektion A-a visar spångerna vid ån och de två rummen som bildas på sidorna av knäckePilarna.

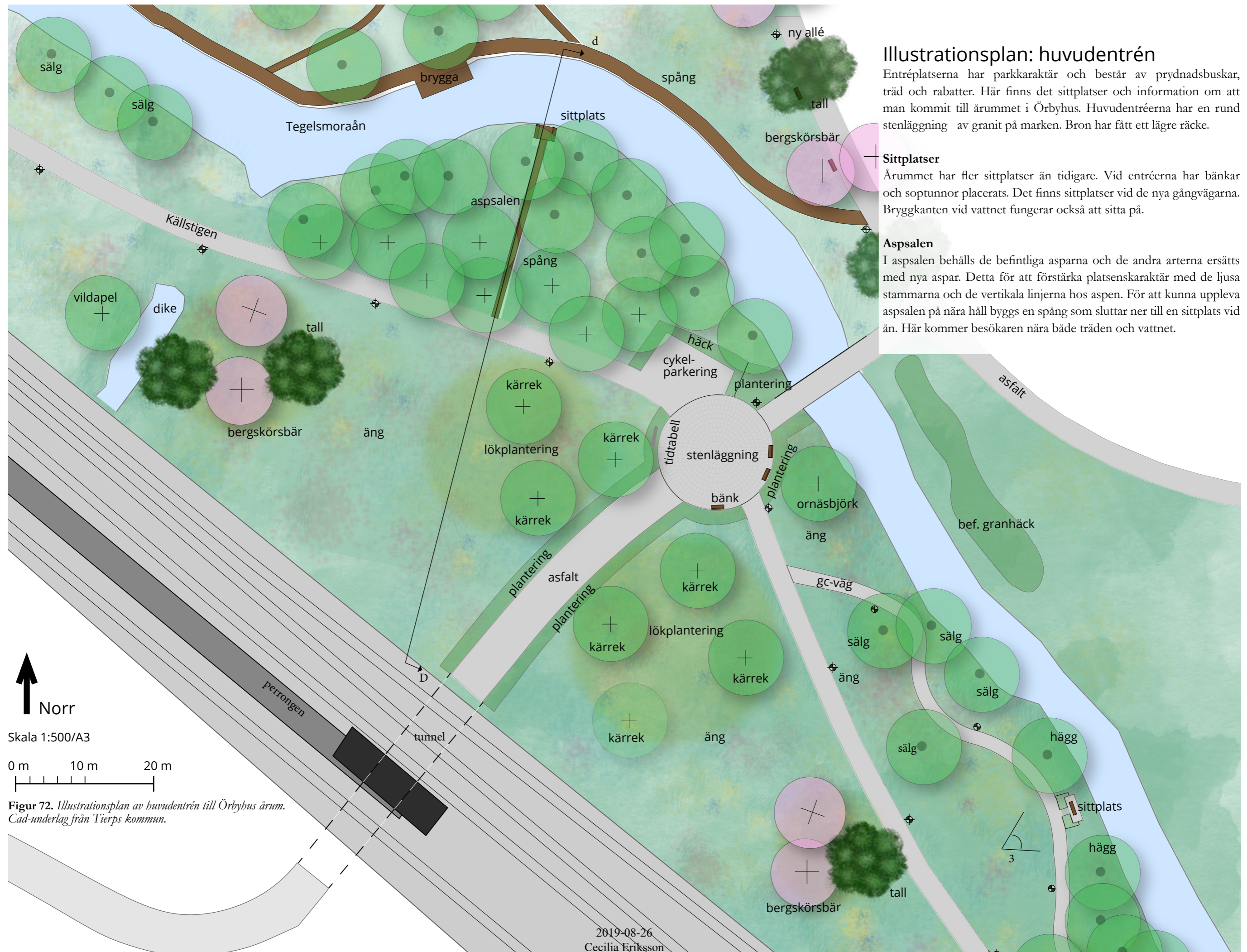
Spängerna



Figur 70. Sektion B–b visar den bredare och den smalare spången. Mellan spängerna finns en trädgrupp som skiljer dem åt.



Figur 71. Sektion C–c visar en av bänkarna på spångkonstruktionen. Träden skapar skydd i ryggen för dem som sitter på bänken.



Illustrationsplan: huvudentrén

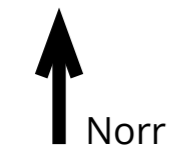
Entréplatserna har parkkaraktär och består av prydnadsbuskar, träd och rabatter. Här finns det sittplatser och information om att man kommit till rummet i Örbyhus. Huvudentréerna har en rund stenläggning av granit på marken. Bron har fått ett lägre räcke.

Sittplatser

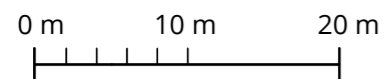
Årummet har fler sittplatser än tidigare. Vid entréerna har bänkar och soptunnor placerats. Det finns sittplatser vid de nya gångvägarna. Bryggkanten vid vattnet fungerar också att sitta på.

Aspsalen

I aspsalen behålls de befintliga asparna och de andra arterna ersätts med nya aspar. Detta för att förstärka platsens karaktär med de ljusa stammarna och de vertikala linjerna hos aspen. För att kunna uppleva aspsalen på nära håll byggs en spång som sluttar ner till en sittplats vid ån. Här kommer besökaren nära både träden och vattnet.

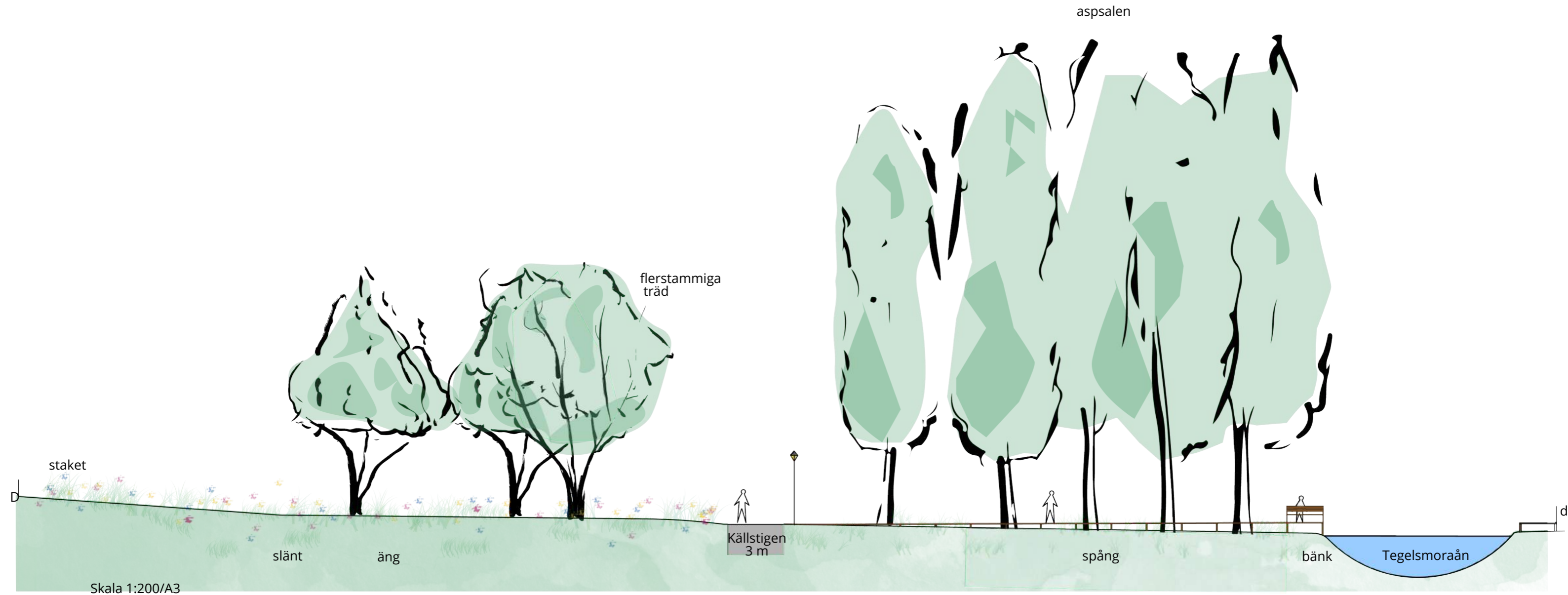


Skala 1:500/A3



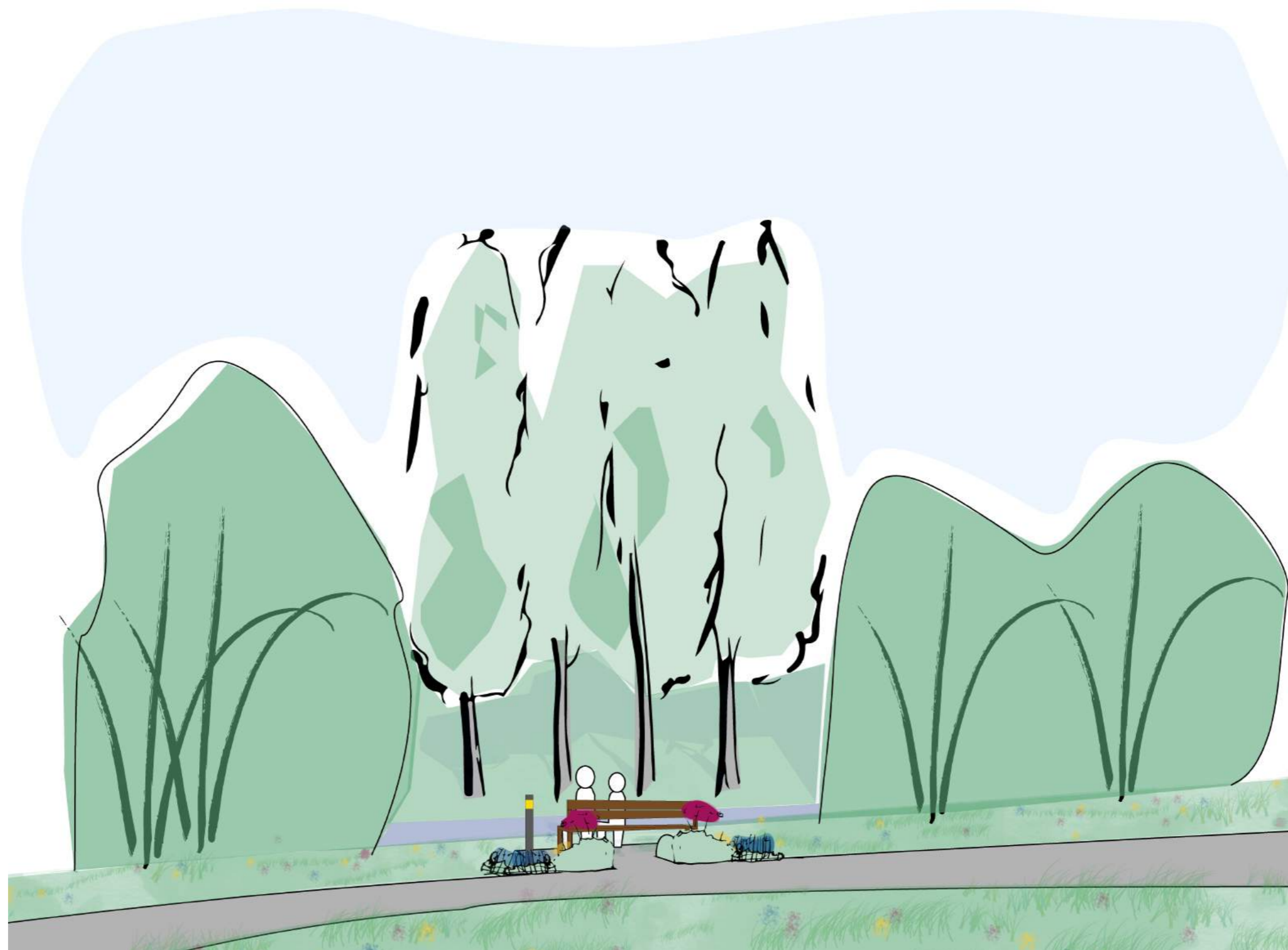
Figur 72. Illustrationsplan av huvudentrén till Örbyhus årum. Cad-underlag från Tierps kommun.

Sektion aspsalen



Figur 73. Sektion D–d går genom aspdungen och upp till järnvägen. Spången har avkörningsskydd i form av en länsgående ribba.

Perspektiv gångvägarna



Figur 74. Perspektiv 3 visar en av sittplatserna vid den nya gång- och cykelvägen. Utsikt över en aspdunge på andra sidan ån.

Illustrationsplan: brandtornsentrén

Brandtornsentrén har kvar bron som leder över ån. Rundeln har fått stenläggning av granit. I mitten av stenläggningen finns en rund planteringsbädd som innehåller ett mindre prydnadsträd, buskar, perenner och lök. Runt planteringen finns bänkar där kan man vila och titta på brandtornet eller rabatten.

Framför sälgdungen är gräset klippt för att öka tillgängligheten. Här kan man ha picknick eller leka. Här finns en gungställning och lekredskap.



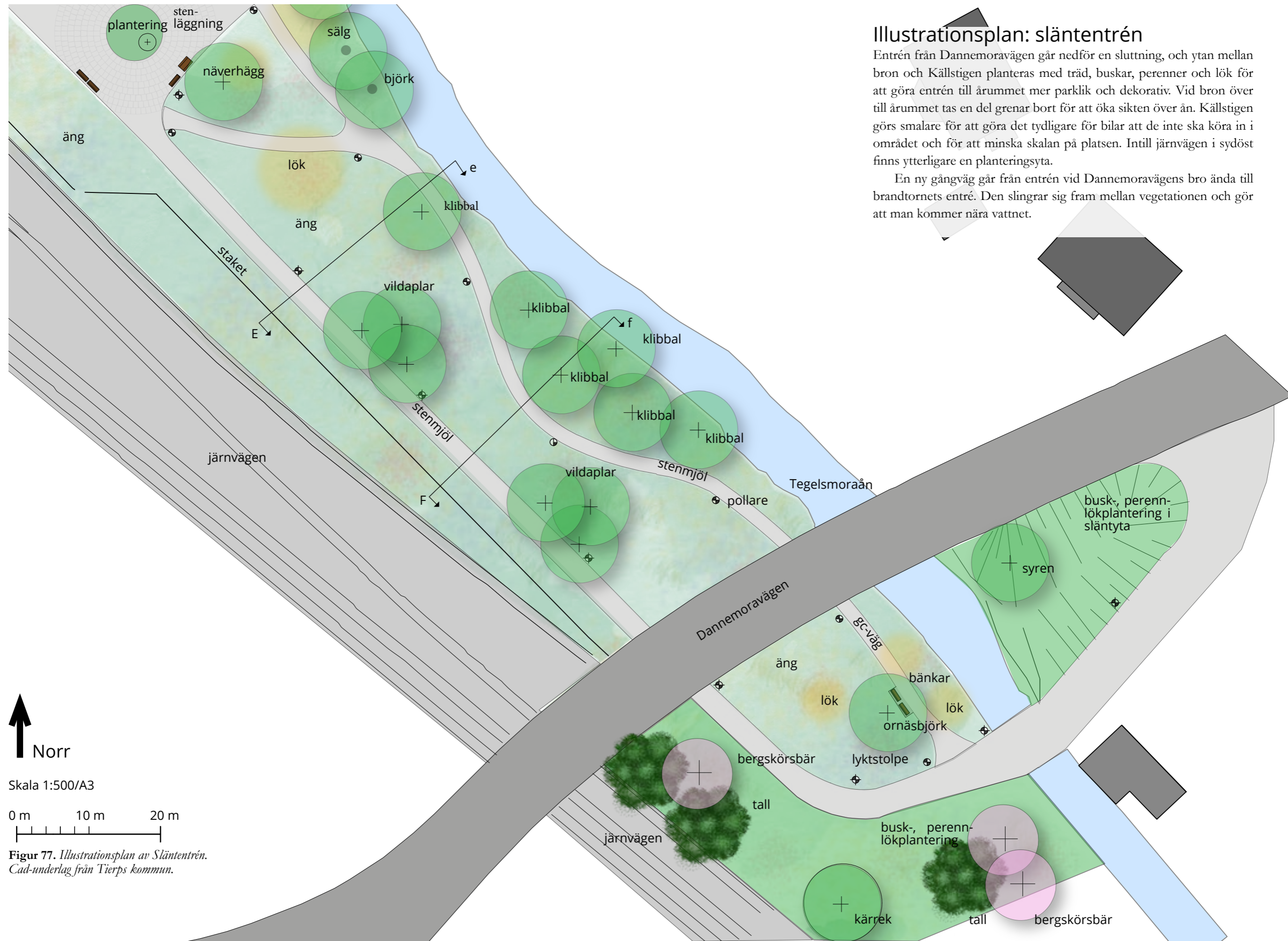
Skala 1:500/A3
0 m 10 m 20 m

Figur 75. Illustrationsplan av brandtornsentrén. Cad-underlag från Tierps kommun.

Perspektiv
brandtornsentrén



Figur 76. Perspektiv 4 visar entrén vid brandtornet. Entrén har fått en plantering med buskar och perenner. Här finns också bänkar och picknickbord. På vänstra sidan om bron är en äng och på högra klippt gräs för att det ska vara lätt att gå. I bakgrunden syns klocktornet.



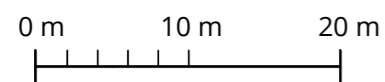
Illustrationsplan: släntentrén

Entrén från Dannemoravägen går nedför en sluttning, och ytan mellan bron och Källstigen planteras med träd, buskar, perenner och lök för att göra entrén till årummet mer parklik och dekorativ. Vid bron över till årummet tas en del grenar bort för att öka sikten över ån. Källstigen görs smalare för att göra det tydligare för bilar att de inte ska köra in i området och för att minska skalan på platsen. Intill järnvägen i sydöst finns ytterligare en planteringsyta.

En ny gångväg går från entrén vid Dannemoravägens bro ända till brandtornets entré. Den slingrar sig fram mellan vegetationen och gör att man kommer nära vattnet.



Skala 1:500/A3



Figur 77. Illustrationsplan av Släntentrén.
Cad-underlag från Tierps kommun.

Sektion gångvägarna

Figur 78. Sektion E-f visar Källstigen och den nya gång- och cykelvägen med belysning bestående av lyktstolpar och pollare. Den nya gångvägen går närmare ån och ökar kontakten med den. Klibbal och flerstammiga träd bidrar till rumsligheten.



Skala 1:100/A3

Sektion gångvägarna

Figur 79. Sektion F-f visar Källstigen och den nya gångvägen med ny belysning. Den nya gång- och cykelvägen går en bit längre ifrån vattnet och klibbalar står mellan vattnet och gångvägen. Snitt E-e och F-f visar hur rummet längs den nya gångvägen förändras och erbjuder nya vyer.



Diskussion

Här diskuteras hur väl syfte och frågeställningar har uppfyllts. Sedan diskuteras avgränsningar, valda metoder och alternativa metoder. Därefter sammanfattas arbetet tillsammans med fortsatta studier.

Resultatdiskussion

Syftet med arbetet är att gestalta ett parkstråk som höjer ett områdes status samt tar till vara platsens karaktärer. Syftet är också att med utgångspunkt i den europeiska landskapskonventionen förankra gestaltungsförslaget i vad användarna vill att platsen ska vara.

Frågorna som arbetet behandlar var:

- » Hur kan årummet i Örbyhus gestaltas för att skapa en inkluderande plats med fler målpunkter/aktiviteter och ökad vattenkontakt?
- » Vilka karaktärer finns i årummet i Örbyhus och hur kan dessa förstärkas?
- » Vilka önskemål har Örbyhusborna om årummets utformning?

Hur kan årummet i Örbyhus gestaltas för att skapa en inkluderande plats med fler målpunkter/aktiviteter och ökad vattenkontakt?

Denna fråga besvarades med en gestaltning. Gestaltningens mål var att höja platsens status, göra årummet mer ordnat och sammanhållet samt öka besökarnas kontakt med vattnet.

För att öka besökarnas kontakt med Tegelsmoraån anlades en ny gångväg intill ån. Gångvägen löper i böljande former genom årummet. Bron vid huvudentrén fick ett lägre räcke så att det nu går att se ån. Spångerna och bryggorna gör att tillgängligheten i områdets norra delar ökat. Tidigare var området svårtillgängligt på grund av det höga gräset och att platsen ofta är blöt.

Eftersom Örbyhus är en liten ort och årummet ligger på gränsen mellan tätort och natur är det önskvärt att behålla känslan av närheten till landet. Spångerna har en lantlig känsla och valdes för att platsen ska andas friluftsliv. De bredare spångerna liknar mer bryggor och är kanske ändå mer stadlika.

Ett annat sätt att i gestaltningen låta naturen vara kvar i centrum men fortfarande förändra platsen hade varit att göra något i stil med utkiksplatsen vid Trollstigen i Norge. Det hade inneburit att årummet gestaltats med spektakulära tillägg som gör att naturen kan upplevas på nära håll och att besökarna blir imponerade av både designen och platsen.

Årummet ligger på ena sidan av Tegelsmoraån och direkt på andra

sidan av ån ligger villor med tomter. Att årummet ligger intill ett villaområde är problematiskt eftersom villaägarna skulle kunna känna att årummets besökare inkräktar på deras mark. I dagens årum är detta inte ett stort problem eftersom Källstigen går långt från ån. Detta gör att besökarna i årummet inte kommer nära de privata tomterna. I och med den nya gångvägen kommer besökarna i årummet närmare villorna och detta skulle kunna leda till konflikter mellan besökare och villaägare. För att undvika att villaägarna känner sig uttittade placerades spångerna i den norra delen av årummet. Här är det längre till villorna. För att åstadkomma en tydligare gräns mellan tomterna och årummet anläggs en allé som dessutom leder blicken framåt på gångvägen. Bänkar placeras på ställen där de inte inkräktar på tomterna. Villaägarna kan också ha glädje av upprustningen genom att de får ett nytt ”vardagsrum” utanför tomten.

I dagsläget känns årummet bortglömt och nedprioriterat. Detta gör att folk känner att det är lätt att dumpa sitt trädgårdsavfall på platsen. Genom att göra entréerna till årummet mer ordnade ge dem parkkaraktär hoppas jag att man kan ändra på detta. Förhoppningsvis känns det olämpligare att gå igenom ett parkområde och slänga en skottkärra äpplen än nu. Forskning visar dessutom att det är viktigt att naturen inte är nedskräpad för att de positiva effekterna av att vara i den inte ska minska (Mayer, 2018, s. 17). För att platsen ska kännas mer välskött behöver även förvaltaren av järnvägen flytta på sin utrustning som ligger i området.

En förhoppning är att genom gestaltningen öka årummets dragningskraft som målpunkt. Bidragande till detta är fler målpunkter, aktiviteter samt ett mer välskött årum. Dragningskraften i årummet ökas genom att det nu går att komma närmare ån och att det finns många olika sorters sittplatser, aktiviteter och belysning. Belysningen ökar förhoppningsvis känslan av trygghet i parken och gör att årummet fungerar som passage även på natten.

En svårighet i gestaltningsarbetet har varit att området är stort och ligger mitt i Örbyhus samtidigt som Örbyhus endast har cirka 2 000 invånare. Områdets storlek och områdets centrala belägenhet ledde till att jag har känt att jag har gestaltat en stadspark i en större stad. Till följd av detta strösslade jag i början av gestaltningsarbetet ut sittplatser över hela området utan att tänka på att det blev överdimensionerat för antalet invånare. Det är svårt att veta exakt hur många bänkar som behövs. Detta gäller också för dimensioneringen av spångerna och bryggorna. Hur många behövs och hur många är för många och skulle kunna göra att platsen känns öde? Skötselfrågan är också relevant att ta upp här. I en tätort där man generellt har en låg skötselnivå kommer gestaltungsförslaget att medföra behov av en högre skötselnivå vid etableringen av växterna och främst vid entréerna. Efter etableringen av ängsmarkerna kommer behovet av skötsel att minska i naturdelarna. Det har varit en svårighet att uppskatta vad som är en rimlig förändring av platsen i förhållande till kommunens ekonomi. Genom att området förhoppningsvis kommer att upplevas som mer attraktivt kommer

projektet ändå i slutändan att gynna kommunen.

I samtalet med Adam Nyström på Tierps kommun framkom det att eftersom det i dagsläget inte finns några tankar på att göra om årummet och att det därför skulle vara bra om gestaltungsförslaget går att bryta ner i etapper eller engångsinsatser. Detta går att göra – man skulle kunna välja att till exempel plantera lökar, röja bort sly eller anlägga en ny gångväg. Dock kommer dessa förändringar i årummet ändå att kräva skötsel för att de inte ska förfalla och kanske inte bli några bestående engångsinsatser. Små insatser skulle kunna göra att Örbyhusborna känner sig mer prioriterade och upplevder att en förändring kanske är på gång. Det skulle förhoppningsvis också göra årummet attraktivare.

Det är viktigt att årummet känns mer ordnat, vilket skulle kunna åstadkomma till exempel genom att minska nedskräpningen och få folk att tänka på platsen mer som en park än natur. Det är viktigt att platsen får ett namn. Ett namnförslag skulle kunna vara Järnvägsparken eller Stationsparken för att knyta an till Örbyhus historia och det faktum att årummet ligger alldeles intill järnvägen. Här skulle det kunna passa bra med en namntävling där invånarna i Örbyhus kunde få ge förslag på namn till den första parken i samhället. Parken skulle kunna bli Örbyhus nya vardagsrum.

Vilka karaktärer finns i årummet i Örbyhus och hur kan dessa förstärkas?

För att hitta karaktärer att förstärka gjordes en landskapskaraktärsanalys (LCA). I analysmetoden undersöks vilka karaktärer som finns i områden. Dessa karaktärer utvecklas och/eller bevaras. Gestaltningen har formats av att en metod valdes som tar stor hänsyn till vad som finns på platsen. Att landskapskaraktärsbedömning valdes som metod berodde till stor del på att jag både medvetet och undermedvetet ville göra ett gestaltungsförslag med naturkaraktär. Detta tror jag har att göra med att jag tidigt förstod att det skulle passa på platsen. Genom hela skissprocessen har naturen varit närvarande och det har varit viktigt att ta till vara platsens karaktärer och kvaliteter. Att många har valt att bo i Örbyhus på grund av dess närhet till naturen (Tierps kommun, 2011, s. 91) gjorde det viktigt att stärka och behålla den egenskapen i årummet.

Landskapskaraktärsbedömningen är utformad för att passa regional planering och därmed en större skala. Detta förhållande skulle göra att den inte skulle passa att använda i årummet i Örbyhus. Genom landskapskaraktärsbedömningen kunde olika delområden med olika karaktär i årummet emellertid identifieras och analyseras. Metoden hjälpte mig att skapa platser med olika karaktär i gestaltningen av årummet.

Genom landskapskaraktärsbedömningen hittades sex olika delområden med olika karaktärer. Det hade säkert gått att hitta fler mindre delområden med avvikande karaktär men ett alltför stort antal karaktärer blir otympligt att arbeta med. Dessutom skulle för många områden kunna göra att gestaltningen av årummet känns splittrad och inte blir en helhet. Arbetet har utvecklat och förstärkt årummets karaktärer men också skapat nya.

Vilka önskemål har Örbyhusborna om årummets utformning?

Innan enkäten genomfördes hade inte stor vikt lagts på trygghetsaspekten i årummet. Genom enkäten kom insikten att detta är en viktig fråga för Örbyhusborna. Om en plats inte känns trygg vill man inte vara på den. Årummet är dessutom långt och smalt med relativt få flyktställen om man skulle möta fara. För att årummet trots detta ska kännas tryggt är det viktigt med bra belysning och goda siktförhållanden i årummet.

Genom enkäten framkom att Örbyhusborna saknar många olika funktioner, exempelvis kanotuthyrning och utomhusgym. I frågan om hur viktiga dessa funktioner är kom det fram att det fanns andra saker som är viktigare att ha i årummet som belysning, sittplatser och soptunnor. Slutsatsen av detta blir att det inte är viktigt med lyxfunktioner om inte basfunktioner finns som är väsentliga för att en plats ska fungera. Alla önskemål kunde tyvärr inte tillgodoses, vilket var synd, men i min roll som landskapsarkitekt var jag tvungen att göra avgränsningar.

Enligt den europeiska landskapskonventionen är det viktigt att de som bor i ett landskap får vara med och påverka hur det ser ut och förvaltas (Riksantikvarieämbetet, 2019-02-28). Ett sätt att engagera Örbyhusborna i utformningen av årummet skulle vara att genom naturskolan låta skolor i området vara med och plantera lökar och växter. Det skulle också gå att ha lektioner om växter, djur och vattendrag i årummet, vilket föreslogs av naturvårdshandläggaren Maria Berg under samtalet på Tierps kommun. Andra målgrupper i Örbyhus skulle också kunna vara med och plantera lökar, träd och perenner i årummet. Om man skulle engagera Örbyhusborna i genomförandet av upprustningen av årummet är det viktigt pengar att avsätts till skötseln efteråt – annars är det risk att årummet förfaller igen och Örbyhusborna känner att de gjort gratisarbete som ändå inte gjorde någon skillnad.

Metoddiskussion

I följande avsnitt diskuteras några av de metoder som använts och alternativa metoder som hade kunnat användas.

Enkäten

Det går att diskutera om det hade varit bättre att göra en egen enkät istället för att göra den tillsammans med Jessica Jerrås. Det som talar för att göra en egen enkät är att man kanske hade kunnat ställa fler frågor och gått ner på djupet i vad Örbyhusborna vill ha. Alla frågor jag ville ställa fick dock plats och inga behövdes tas bort. Ett problem med enkäten var att man skulle ha velat följa upp en del svar med följdfrågor, vilket inte gick att göra nu.

Ett annat problem med enkäten var att de flesta besvarade den digitalt men några fick den i pappersform när den delades ut vid järnvägsstationen. De som svarade digitalt på enkäten var tvungna att svara på vissa frågor för att komma vidare medan de som svarade på papper kunde välja att hoppa över en del frågor. I den digitala enkäten

kunde man bara välja max fem svarsalternativ på en del av frågorna medan några som gjorde den på papper valde fler. Grunden blir att vi hade bestämt att man bara skulle kunna välja fem svarsalternativ var att man blir tvungen att tänka igenom vad som är viktigast för en. Många bra synpunkter kom från enkäten.

Inventering och platsbesök

Inventeringen och platsbesöken gjordes på vintern och på våren. För att lära känna platsen på djupet hade det varit bra att ha sett den under fler årstider. Tyvärr fanns det inte möjlighet till detta. Dock har jag hört att det inte hör till ovanligheterna att man som verksam landskapsarkitekt inte har tid att besöka en plats lika många gånger som jag gjorde under arbetet. Det var lärorikt att ha tid att besöka platsen många gånger och det berikade min gestaltning genom att en djupare förståelse erhöles för området. Det som kom fram under platsbesöken är mina upplevelser och en annan person skulle kunna ha upplevt platsen annorlunda och på så sätt också gjort en annan gestaltning.

Lynch-inspirerad analys

Lynch-analysen är en metod som jag har använt mig av flera gånger tidigare under utbildningen vilket gjorde att jag kände mig säker på hur jag skulle använda den. Egentligen är metoden till för att analysera stadslandskap, vilket gjorde att den fick anpassas till årummet. Kategorin områden togs bort eftersom detta undersöktes i landskapskaraktärsbedömningen. Det hade dock varit intressant att se i vilken omfattning kategorin områden hade stämt överens i de två olika analysmetoderna. Kategorin målpunkter lades till, vilket kanske inte egentligen hade behövts eftersom villorna och järnvägen är målpunkter utanför området och bara kan nås via de befintliga entréerna i årummet. Kategorin målpunkter var dock ett sätt för mig att förstå hur årummet används eller kan användas som passage till andra platser.

I analysen kom det fram att stråk finns på olika ställen beroende på om man tar sig fram till fots, på skidor eller på vattnet. Detta gäller också kanter; järnvägen är ett stråk för tåget men också en barriär för de gående. Denna insikt var intressant och det hade varit lärorikt att designa årummet med utgångspunkt i ett annat färdmedel, till exempel kanot.

I enkätundersökningen kom det fram att många inte upplever årummet som säkert. Många skrev att det berodde på att det saknas belysning i årummet. Osäkerhetskänslan skulle också kunna bero på att järnvägen och ån fungerar som barriärer och gör det svårt att ta sig ut från årummet vid behov. I och med detta kan det vara bra att ytterligare en gångväg finns och att det är god sikt i årummet samt att entréerna är tydliga. För orienterbarheten i årummet är det viktigt att behålla siktlinjerna till vattentornet, kyrkan, bron som går över hela området och brandtornet.

Skissa som metod

Att skissa var ett sätt att utforska årummet och testa idéer. Eftersom vi i landskapsarkitektprogrammet skissar mycket gick det snabbt att komma igång. Metoden att skissa på skisspapper som läggs på ett foto av platsen var ny för mig men väldigt användbar då det gick snabbt att göra perspektiv och se hur element skulle fungera på platsen.

Att skissa var inte bara enkelt. Under en lång tid kändes det som om jag skissade på samma sak om och om igen och inte kom vidare. Det som fick gestaltningen att komma vidare var att besöka referensplatser. Referenserna gjorde att det blev lättare att föreställa sig hur olika saker skulle se ut och fungera i årummet. Metoden brainstorming hjälpte också för att få nya idéer för gestaltningen. Att ta fram många olika teman för gestaltningen gjorde att prestationskraven minskade; alla teman kunde inte vara fantastiska och då släppte lite av stressen.

Referensplatser

Många av referensplatserna som besöktes har spänger. Platserna valdes för att de hade en närhet till vattnet och kunde uppvisa spänger. Lina Sandells park valdes för att spängerna var platsanpassade och för att hela gestaltningen hade tagit stor hänsyn till vad som finns på platsen. Att platserna har spänger gav inspiration till gestaltungsförslaget och gjorde att det kändes mer motiverat att sätta ut fler såsom i årummet.

Gestaltningssystem

Gestaltningssystemet och programplanen gjorde att jag var tvungen att formulera vilka åtgärder som var väsentliga för gestaltungsförslaget och var de skulle genomföras. Att skapa tydliga och välkomnande entréer var en punkt. Eftersom entréerna är det första besökaren ser är det viktigt att de ger ett bra första intryck. För att göra dem välkomnande valdes växter med mycket blomning och bänkar placerades här för att ge möjlighet att stanna på platsen. Två andra programpunkter var att göra årummet mer tillgängligt och öka besökarnas kontakt med Tegelsmoraån. Detta syns i gestaltningen genom att nya gångvägar, spänger och bryggor placerades vid vattnet. Även här finns möjlighet att sitta och titta på vattnet. Årstidsdynamiken visar sig i valet av växter. Tallen är vintergrön, lök blommor under tidig vår, ängen på sommaren och många av växterna får även fina höstfärger.

För att öka användningen av årummet tillades programpunkten Skapa nya mötesplatser, aktiviteter och målpunkter i årummet. En annan programpunkt som är tänkt att öka användningen av årummet är Locka in besökare till årummet med hjälp av siktlinjer, vyer och målpunkter. Detta har att göra med att man måste veta att en plats finns för att den ska bli tillgänglig (Boverket, 2017). Årummet syns mest från perrongen, Dannemoravägens bro och entréerna. För att öka sikten till vattnet röjs en del sly bort. Vid entréerna anläggs rabatter med växter med dekorativ blomning. Att årummet förhoppningsvis bli föremål för en högre nivå av skötsel ökar också dess dragningskraft genom att det ser ordnat ut och som att någon bryr sig om platsen.

Av landskapskaraktärsbedömningen framgick att årummets karaktärer behöver utvecklas och förstärkas. Men hur bedömer man om en karaktär är bättre än en annan? Olika personer skulle antagligen välja olika karaktärer beroende på tycke och smak. En karaktär som valdes att utveckla var aspsalens. Tidigare bestod växtmaterialet på platsen av mest asp men också sälj och björk. Sälgen och björken tas bort för att utveckla asparnas karaktär på platsen. Asparna har grå och släta stammar som går lodrakt upp mot himlen. Genom att plantera fler förstärks denna karaktär på platsen. För att tillgängliggöra platsen utplaceras en spång som går till vattnet med sittplatser längst ut. I områdets norra delar är karaktären halvöppen med oklippt gräs och träd i grupper längs med diken och ån. Denna karaktär förstärktes genom att plantera fler grupper av träd längs de bortagna diken men samtidigt behålla det öppna runt om. Den halvöppna karaktären på platsen kontrasterar mot de öppna åkrarna som börjar norr om arbetsområdet.

Från enkätstudien kom programpunkten Mer och bättre belysning för att öka tryggheten under hela dygnet. Detta löstes med att sätta ut belysning både i form av stolpar och pollare. Under utbildningen har vi inte pratat så mycket om belysning mer än att den är bra för att öka trygghet och tillgänglighet på en plats. En större kunskap hade gjort att det hade varit lättare att göra bra val.

Koncept

Konceptet för gestaltningen var länge park och natur. Det kändes dock inte helt perfekt för platsen då begreppen är luddiga. Vad skiljer egentligen parken och naturen åt? Det finns ju naturparker och landskapsparker. Det jag ville var att behålla känslan av friväxande natur i naturdelarna och skapa mer ordnad parkkänsla vid entréerna. Detta syns fortfarande i gestaltningen. Det är fler rabatter vid entréerna (som också är mer ”parklika”) och ängar i naturdelarna. Formerna i parkdelarna är också mer strikta, till exempel de runda grusplanerna vid huvudentrén och vid brandtornet. Allén vid svämplanen har också en strikt form som ser människoskapad ut. I allén varvas tall och bergskörbär med varandra. Naturen skulle aldrig vara så ordnad och detta ger också ett människoskapat intryck.

Till slut bestämde jag mig för att byta koncept till vattenkontakt. Att ge vattnet en mer framträdande roll i årummet har varit ett mål ända sedan det första besöket på platsen. Det finns fortfarande en tanke om att entréerna är mer ordnade och strikta i sin utformning men det är inte längre konceptet för årummet.

Val av växter

Jag hade velat lägga mer tid på att välja växter. I slutändan fick det mindre tid än vad jag hade tänkt. Jag hade kunnat gå ner mer på djupet i frågorna var växterna ska stå och vilka exakta arter det ska röra sig om. I slutändan valde jag att ge exempel på växter och visade skisser på hur en perennplantering skulle kunna se ut.

Alternativa metoder

Andra sätt att undersöka vad Örbyhusborna vill att årummet ska vara istället för att använda en enkät hade varit att göra interjuver eller fråga personer i årummet. Enkäten var emellertid ett bra sätt att kunna fråga ett stort antal människor. Det hade inte funnits tid till att intervjua 90 personer. Dock hade interjuver kanske kunnat ge en större förståelse för vilka önskemål Örbyhusborna hade.

Det hade varit bra att visa förslaget för Örbyhusborna och få feedback kring vad som ser bra ut och vad som skulle behöva ändras, för att på så sätt förankra gestaltningen i vad de vill att platsen ska vara. Detta hade varit rimligt att göra om projektet skulle förverkligas. I dagsläget är det inte rimligt att be att folk ska lägga tid på något som inte kommer att byggas.

Jag hade också velat besöka årummet när det är mörkt. Då hade jag fått en större förståelse för hur platsen upplevs kvälls- och nattetid. Istället utgick jag från hur belysningsstolpar var utplacerade och svaren från enkäten.

Genom att som analysmetod använda en landskapskaraktärsbedömning, som tar stor hänsyn till vad som finns på platsen, blev gestaltningsförslaget naturligt. För att istället göra ett gestaltningsförslag som är mer av en stadspark hade en annan analysmetod varit bra, som till exempel Jan Gehls teori om socialt liv eller Ian Thomasons tri-valent design som tar hänsyn till ekologisk, social och estetisk hållbarhet. Det hade också gått att fokusera mer på en viss målgrupp för att få ett annat resultat av gestaltningen.

Gestaltningen i ett större sammanhang

Under samtalen med Utveckla ÖTV fick jag känslan att de inte känner sig prioriterade av Tierps kommun. Ett attraktivt och centralt årum kan bli en mötesplats där människor kan ta en paus, vänta på nästa tåg, leka med barnen, fiska, paddla kanot eller kanske ha picknick. Att utveckla grönområdena så att de blir mer attraktiva ligger i kommunens intresse. En glasskiosk vid stationen skulle kunna göra att besökare till Örbyhus slott och Vendelsjön kan stanna i Örbyhus och köpa glass. Eftersom årummet i Örbyhus ligger centralt och många rör sig i det är det en bra plats att börja utveckla orten på. Årummet är för många ett av de närmaste bostadsnära naturområdena och fler skulle säkert använda platsen om den var mer attraktiv och upplevdes tryggare. Att vara i naturen gynnar rekreation och återhämtning. Enligt Boverket är tillgången, kvalitén och närheten viktig för att säkra tillgången till bostadsnära natur (Boverket 2007a, s. 11). Idag finns tillgången till årummet redan där men kvalitén kan ökas genom en ny gestaltning och upprustning av årummet.

Sammanfattning och fortsatta studier

Den här uppsatsen har undersökt hur ett parkstråk kan gestaltas för att höja ett områdes status samt ta vara på platsens karaktär. Det undersöktes också hur man med utgångspunkt i den europeiska landskapskonventionen kan förankra gestaltningsförslaget i vad användarna vill att platsen ska vara. Det har varit väldigt roligt att arbeta med en plats där de boende i området är engagerade och vill att platsen ska förändras. Att folk är engagerade förstod jag både genom mina samtal med Utveckla ÖTV och genom enkäten. Jag har också förstått vikten av att känna sig stolt över sin ort och känna att den är uppmärksam av kommunen.

Den europeiska landskapskonventionen säger att människor ska få vara med och påverka sin utemiljö och det skulle vara intressant att fortsätta forska på hur man kan höja en plats status med hjälp av en gestaltning. Vad är det som fungerar och inte fungerar? Genom att få vara med och säga vad man tycker känner man att ens åsikter är viktiga och att även platsen är viktig.

Sammanfattningsvis är årummet i Örbyhus en central plats som många ser varje dag och därför också en bra plats att börja utveckla Örbyhus på. Ett attraktivt årum kan bli en central mötesplats på orten. Att tillgängliggöra den bostadsnära naturen är viktigt för att öka folks hälsa i en tid då många rör på sig mindre.

Fortsatta studier skulle kunna innefatta att visa gestaltningsförslaget för Utveckla ÖTV och invånarna i Örbyhus för att få feedback på förslaget och sedan omarbete förståelse för det för att förankra gestaltningen i ännu högre grad. Det hade också varit intressant att gestalta en annan del av årummet kring Tegelsmoraån.

Eftersom det finns fler små orter som Örbyhus som skulle behöva få sin utemiljö upprustad skulle ett annat arbete kunna vara att ta fram gestaltningsprinciper för att tillgängliggöra och skapa parkmiljöer på en mindre ort. Ett arbete skulle kunna bestå i att göra en gestaltning av årummet med fokus på rening, minska vattnets hastighet i ån och samtidigt tillgängliggöra årummet för människor.

Referenser

- Berglund, Ulla, Nord, Jenny, Eriksson, Malin, Antonsson, Hans, Butler, Andrew, Haaland, Christine, Hammarlund, Karin, Hedfors, Per, Thiirman Thomsen, Rikke & Åkerskog, Ann (red.) (2013). *Landskapsanalys för transportinfrastruktur: en kunskaps- och metodredovisning för utveckling av väg- och järnvägsprojekt i enlighet med den Europeiska landskapskonventionen*. Uppsala: Institutionen för stad och land, Sveriges lantbruksuniversitet. Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:slu:epsilon-e-2171>
- Boverket (2007a). *Bostadsnära natur: inspiration & vägledning*. 1:a uppl. Karlskrona: Boverket. Tillgänglig på Internet: https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2007/bostadsnara_natur.pdf [2019-02-18]
- Boverket (2007b). *Landskapets upplevelsevärden: vilka är de och var finns de?* Karlskrona: Boverket. Tillgänglig på Internet: http://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2007/landskapets_upplevelsevarden.pdf [2019-06-03]
- Boverket (2017). *Friluftsliv och rekreation*. Tillgänglig på Internet: <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/uppdrag/avslutade-uppdrag/folkhalsa-och-fysisk-aktivitet/friluftsliv-och-rekreation/> [2019-02-18]
- Carmona, Matthew, Heath, Tim, Oc, Tanner, Tiesdell, Steve (2010). *Public places – urban spaces: the dimensions of urban design*. 2. ed. Oxford: Architectural Press/Elsevier
- Jonsson, Oskar & Söderblom, Pär (2017). *Tegelsmoralen – Förstudie våren 2017*. Föreningen Utveckla Örbyhus Tobo Vendel i samarbete med Föreningen Tegelsmorassjön med stöd av Upplandsbygd lokalt ledd utveckling. Tillgänglig på Internet: https://utvecklaotv.files.wordpress.com/2016/12/tegelsmoralen_rapport_laguppl.pdf [2019-06-03]
- Koskinen, Ilpo Kalevi (red.) (2011). *Design research through practice from the lab, field, and showroom*. Waltham, MA: Morgan Kaufmann
- Lawson, Bryan (2006). *How designers think: the design process demystified*. 4. ed. Oxford: Architectural Press
- Lynch, Kevin (1964). *The image of the city*. [New ed.] Cambridge, Mass.: M.I.T. Press
- Länsstyrelsen (u.å.). *Påverkan på fornlämningar*. Tillgänglig på Internet: <https://www.lansstyrelsen.se/uppsala/privat/bygga-och-bo/kulturmiljoer/paverkan-pa-fornlamningar.html> [06-06-19]
- Mayer, Helena (2018). De ser nyttan med naturen. *Medicinsk vetenskap*, Vol. nr 3 ss. 16–19. Tillgänglig på Internet: https://issuu.com/karolinska_institutet/docs/mv_nr_3_2018 [2019-06-03]
- Naturkartan (2019) *Ultuna kalkkälla, Årike Fyris*. Tillgänglig på Internet: <https://naturkartan.se/sv/uppsalalan/ultuna-kalkkalla-arike-fyris> [28-03-19]
- Nationalencyklopedin, natur. Tillgänglig på Internet: <http://www.ne.se.ezproxy.its.uu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/natur> [2019-04-22]
- Nationalencyklopedin, park. Tillgänglig på Internet: <http://www.ne.se.ezproxy.its.uu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/park> [2019-04-22]
- Nationalencyklopedin, trygg. Tillgänglig på Internet: <http://www.ne.se.ezproxy.its.uu.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/trygg> [2019-04-22]
- Nyköpings kommun (2015-02-15). *Utvecklingsprogram för Årummet, Del 2 – Förslag*. Nyköping: Nyköping kommun. Tillgänglig på Internet: <https://nykoping.se/contentassets/2a25ee20843b453993418b4ff92889537/utvecklingsprogram-for-arummet-forslag.pdf> [2019-06-03]
- Riksantikvarieämbetet (28-02-2019). *Europeiska landskapskonventionen (ELC)*. Tillgänglig på Internet: <https://www.raa.se/samhallsutveckling/internationellt-arbete-och-eu-samarbete/europaradet/europeiska-landskapskonventionen/> [2019-04-25]
- Sjöberg, Kjell, (18-03-2019). De söker ett tryggare Örbyhus. *Uppsala Nya Tidning, vol 18-03-2019* s. A14.
- Stahlschmidt, Per., Swaffield, Simon., Primdahl, Jørgen. & Nellemann, Vibeke (2017). *Landscape analysis: investigating the potentials of space and place*. Abingdon, Oxon: Routledge, an imprint of the Taylor & Francis Group
- Tierps kommun (2011-12-14). *Översiktsplan 2010–2030 för Tierps kommun*. Tierps kommun. Tillgänglig på Internet: <https://www.tierp.se/download/18.30b903e915c1a63b2181ed3/1496824956155/%C3%96versiktsplan%202010-2030%20Tierps%20kommun.pdf> [2019-02-08]
- Tierps kommun (2018). *Fakta om befolkningen i Tierps kommun 2018*. Tierp: Tierps kommun. Tillgänglig på Internet: <https://www.tierp.se/download/18.7747f94f161c86a57e63ed12/1521797101781/Fakta%20befolkningen%20i%20Tierps%20kommun%202018.pdf> [2019-03-18]
- Tierps kommun (2019). *Nytt stationsområde i Örbyhus*. Tierps kommun. Tillgänglig på Internet: <https://www.tierp.se/tierp.se/bo-trafik-och-miljo/samhallsplanering-och-byggprojekt/byggprojekt/nytt-stationsomrade-i-orbyhus.html> [2019-06-01]
- Trost, Jan (2012). *Enkätboken*. 4:e uppdaterade och utök. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Utveckla Örbyhus Tobo Vendel (2019). *Om*. Tillgänglig på Internet: <https://utvecklaotv.wordpress.com/om/> [2019-03-18]
- Uppsala kommun (8 maj 2017) *Dialog om Lina Sandells park*. Tillgänglig på Internet: <https://www.uppsala.se/organisation-och-styrning/publikationer/dialoger/dialog-om-lina-sandells-park/> [2019-03-27]
- Uppsala nya tidning (2013-01-24). Slangtorn blir garage. *Uppsala nya Tidning*. Tillgänglig på Internet: <https://www.unt.se/nyheter/tierp/slangtorn-blir-garage-2240026.aspx> [22-04-2019]
- Utveckla Örbyhus Tobo Vendel (2016). *Utveckla sjö- och åsystemet Tegelsmorassjön–Vendelsjön*. Tillgänglig på Internet: <https://utvecklaotv.wordpress.com/2016/04/05/utveckla-tegelsmorassjon-vendelsjon/> [13-02–2019]

Kartor och bilder

Figure II & V: Cad-underlag från Tierps kommun.

Figur 09, 18, 24, 32, 40, 54, 61, 62, 65, 72, 75 & 77: Cad-underlag från Tierps kommun.

Figur 01 & 04: Topografisk karta © Lantmäteriet. Tillgänglig på Internet: <https://kso.etjanster.lantmateriet.se/#> [07-06–2019]

Figure I, III: Flygfoto, Eniro © Lantmäteriet. Tillgänglig på Internet: [https://kartor.eniro.se/?c=60.229057,17.707300&z=16&l=aerial&q=örbyhus";geo](https://kartor.eniro.se/?c=60.229057,17.707300&z=16&l=aerial&q=örbyhus) [05-06–2019]

Figur: 02 & 33-39: Flygfoto, Eniro © Lantmäteriet Tillgänglig på Internet: [https://kartor.eniro.se/?c=60.229057,17.707300&z=16&l=aerial&q=örbyhus";geo](https://kartor.eniro.se/?c=60.229057,17.707300&z=16&l=aerial&q=örbyhus) [05-06–2019]

Sveriges geologiska undersökning (2004). Berggrundskarta. [Kartografiskt material]. 1:150 000. Uppsala: Sveriges geologiska undersökning (SGU).

Sveriges geologiska undersökning (2004). Jordartskarta. [Kartografiskt material]. 1:125 000–1:100 000. Uppsala: Sveriges geologiska undersökning (SGU).

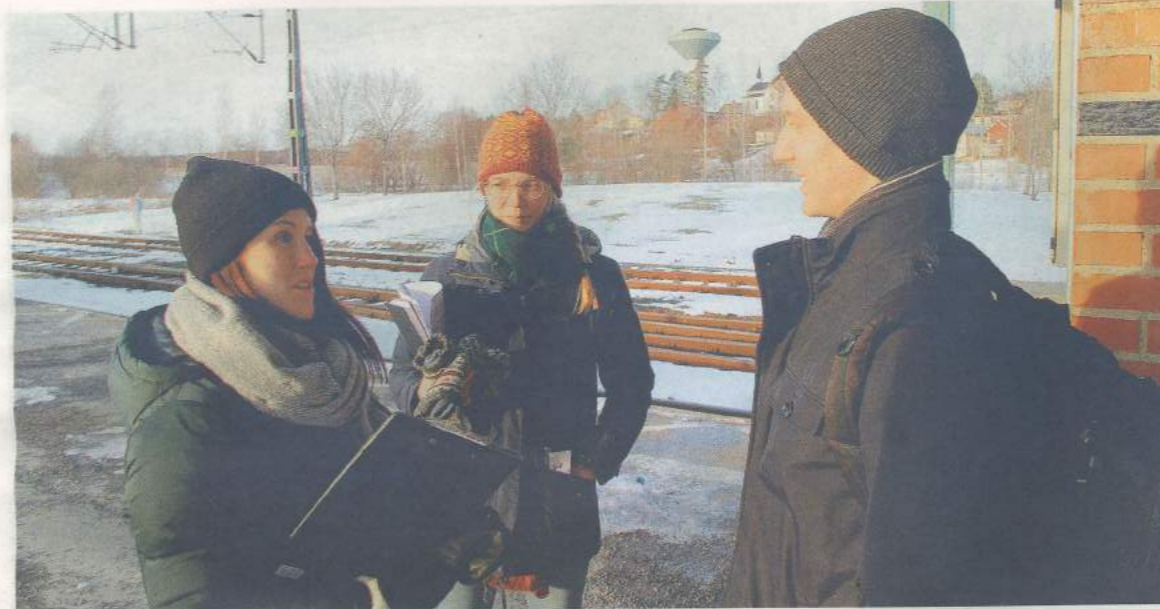
Icke publicerat material

Möte med Adam Nyström (kommunarkitekt) och Maria Berg (naturvårdshandläggare) på Tierps kommun 4/3–2019.

Mejlkontakt med Adam Nyström (kommunarkitekt) och Maria Berg (naturvårdshandläggare) på Tierps kommun 2019-05-24

Bilaga 1: Artikel i Upsala Nya Tidning

Sjöberg, Kjell, (18-03-2019). De söker ett tryggare Örbyhus. *Upsala Nya Tidning*, vol 18-03-2019 s. A14.



Hur ska stationsområdet bli säkrare och hur ska årnumret bli mera tilltalade i Örbyhus? Det vill de båda SLU-studenterna Cecilia Eriksson och Jessica Jerrås hitta svar på i sina examensarbeten. FOTO: KJELL SJÖBERG

De söker ett tryggare och mera tilltalande Örbyhus

ÖRBYHUS
Hur ska stationsområdet bli tryggare och hur kan årnumret bli mer tilltalade i Örbyhus? Det vill de båda SLU-studenterna Cecilia Eriksson och Jessica Jerrås hitta svar på i sina examensarbeten.

Cecilia Eriksson och Jessica Jerrås går båda två den sista terminen på landskapsarkitekturprogrammet på Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) och ska avsluta sina studier med att skriva varsitt examensarbete.
– Vi fick en lista med förslag från skolan vad vi skulle kunna skriva om och där fanns det här förslaget med, berättar Jessica Jerrås.

Isabelle Axeisson som jobbar som projektledare för den lokala utvecklingsorganisationen "Utveckla Örbyhus Tobo Vendel" kommer att finnas med lite i bakgrunden med råd och tips under Cecilia Eriksson och Jessica Jerrås arbete.
– Redan för ett par år sedan var det en professor på SLU som bor här ute som lade fram det här förslaget som ett tänkbart examensarbete, berättar Isabelle Axeisson.
Från utvecklingsgruppens sida är man både nöjd och glad att de båda studenterna skriver examensarbeten om årnumret samt stationsområdet och gångvägen till skolan i Örbyhus. Både Cecilia Eriksson och Jessica Jerrås har varit på plats i Örbyhus vid flera tillfällen i början av året och undersökt hur området skulle kunna förändras för att bli mer tilltalande.

”De förslag som jag ska ta fram ska också på något sätt knyta an till Örbyhus och ortens historia”

Jessica Jerrås

na skriver examensarbeten om årnumret samt stationsområdet och gångvägen till skolan i Örbyhus. Både Cecilia Eriksson och Jessica Jerrås har varit på plats i Örbyhus vid flera tillfällen i början av året och undersökt hur området skulle kunna förändras för att bli mer tilltalande.
Förutom fält- och dokumentstudier ska de även göra en enkät med personer som bor eller arbetar i Örbyhus för att få deras synpunkter. I veckan var de på plats på järnvägsstationen på orten för att intervjua personer till enkäten.
Till sommaren är planen att examensarbetena ska vara klara och presenteras, bland annat i form av så kallade gestaltungsforstag som visar vad man skulle kunna göra i området.

När det gäller årnumret så tycker Cecilia Eriksson att det är undanskymt och knappt syns för de som går eller cyklar på vägen som går parallellt med ån.
– Man skulle behöva öka kontakten med vattnet. En gångväg närmare ån skulle kunna vara en möjlighet liksom att man skulle kunna få låna båtar vid ån. Sedan ligger det mycket bråte i vattnet som skulle behöva röjas bort, menar Cecilia Eriksson.

Jessica Jerrås ska ta fram ett förslag på hur man skulle kunna göra stationsområdet och gångvägen till skolan i Örbyhus tryggare och säkrare. Hon menar att bil- och busstrafiken i området i dag är ganska omfattande och att det saknas en sammanhållen gångväg från station till skola.
– De förslag som jag ska ta fram ska också på något sätt knyta an till Örbyhus och ortens historia, förklarar Jessica Jerrås.

Jessica Jerrås ska ta fram ett förslag på hur man skulle kunna göra stationsområdet och gångvägen till skolan i Örbyhus tryggare och säkrare. Hon menar att bil- och busstrafiken i området i dag är ganska omfattande och att det saknas en sammanhållen gångväg från station till skola.
– De förslag som jag ska ta fram ska också på något sätt knyta an till Örbyhus och ortens historia, förklarar Jessica Jerrås.

fabriken samt är engagerade i olika projekt som klimatstrejken, klädbytdagar, lokal matproduktion, skaparverkstäder och kaféverksamhet.
• Enkäten om årnumret och stationsområdet kan man svara på via www.utveckla-ortv.wordpress.com.

Kjell Sjöberg
kjell.sjoberg@unt.se

Utveckla Örbyhus Tobo Vendel

- Utvecklingsgruppen "Utveckla Örbyhus Tobo Vendel" vill verka för en hållbar lokal samhällsutveckling.
- Organisationen jobbar med lokala frågor och driver olika projekt som rör infrastruktur, natur, kultur och turism, inkludering och ungdomsfrågor i Örbyhus, Vendel och Tobo.
- Gruppen driver bland annat mötesplatsen Framtids-

Källa: Utveckla Örbyhus Tobo Vendel

Försökte smuggla in 37 000 cigaretter

ARLANDA
En rysk medborgare försökte smuggla in 37 000 cigaretter i Sverige. Nu har han dömts till fängelse för brottet.

Gripandet skedde på Arlanda flygplats i januari i år. Mannen hävdar i förhör att han inte känt till de svenska införselreglerna och att hans avsikt var att byta cigaretterna mot fem stycken snowboards med en svensk kontakt. En snowboard är ett vintersportredskap som uppges vara svår att få tag på i Ryssland.

34-åringen har erkänt gärningen, men uppger att han har saknat uppsåt till brott.

Attunda tingsrätt har nu dömt mannen till tre månaders fängelse för tullbrott. Värdet för de 37 000 cigaretterna på den svenska marknaden är runt 92 500 kronor.

Gustaf Andersson
gustaf.andersson@unt.se

Föraren: "Bilen fick eget liv"

UPPLAND
På E 18 mellan Enköping och Bästa bildades det långa köer efter en trafikolycka på torsdags-eftermiddagen. Nu har olycksfordonet tagits i beslag för teknisk undersökning.

Det var en bilförare i 25-årsåldern som körde in i ett tungt fordon, en så kallad TMA-bil.

Mannen har berättat för polisen att "bilen fick eget liv". Nu har olycksfordonet tagits i beslag av polisen för att teknisk undersökning ska kunna genomföras. Olyckan inträffade på E18 i riktning mot Bästa strax väster om samhället.

Efter olyckan stängdes ett av körfälten av för trafik i över en timme. Mannen, som är hemma-

Bilaga 2: Enkät: Utveckla Örbyhus utemiljöer

2019-03-11

Utveckla Örbyhus Utemiljöer

2019-03-11

Utveckla Örbyhus Utemiljöer

Utveckla Örbyhus Utemiljöer

Vi är två landskapsarkitektstudenter vid Sveriges Lantbruksuniversitet som skriver varsitt examensarbete där vi valt att fokusera på två utemiljöer i Örbyhus. Det ena arbetet fokuserar på ån vid stationen och handlar om hur man kan rusta upp området och göra det till ett "årum" som är mer tillgängligt och trevlig att vistas i. Det andra arbetet handlar om att förbättra vägen mellan Stationsområdet, Örbyhus skola och kontakten till centrum och hur man kan göra en tydligare och entré till Örbyhus som kännetecknar orten.

Observera att detta är två examensarbeten som inte är planerade att resultera i verkliga förändringar. Däremot kommer vi dela svaren med Utvecklingsgruppen "Utveckla ÖTV" som hjälpt till att sammanställa denna enkät. Resultaten från enkäten kommer presenteras i våra examensarbeten som efter publicering kommer finnas tillgängliga på Sverige Lantbruksuniversitets uppsatsportal; <https://pub.epsilon.slu.se/>.

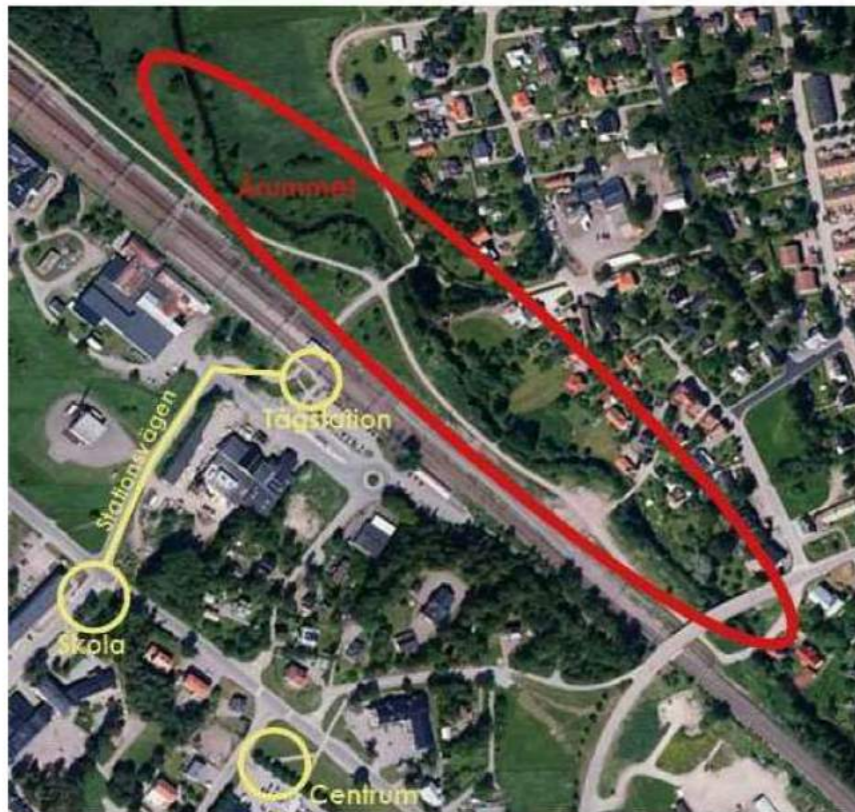
Enkäten är uppdelad i två delar med 5 frågor per område plus 1-2 öppna frågor på slutet. Enkäten tar ca. 5 min att svara på. Enkäten stänger Söndag den 31a mars.

Vi är otroligt tacksamma för er hjälp och era synpunkter!

Med Vänlig Hälsning,
Jessica Jerrås & Cecilia Eriksson

*Obligatorisk

Karta som visar de två områdena som enkäten handlar om.



https://docs.google.com/forms/d/1zKOZa-CW_mV3boDOM02X9o58EVDLTL8GLVsUmNJ-c/edit

1/7

1. Är du... *

Markera alla som gäller.

- Kvinna
- Man
- Annat alternativ
- Osäker
- Vill ej svara

2. Hur gammal är du? *

Markera alla som gäller.

- 7 - 14 år
- 15 - 18 år
- 19 - 24 år
- 25 - 34 år
- 35 - 44 år
- 45 - 54 år
- 55 - 64 år
- 65+

3. Vilken är din huvudsakliga sysselsättning just nu? *

Markera alla som gäller.

- Arbetar som anställd
- Egen företagare
- Studerande
- Pensionär (ålders-, avtals-, sjuk- och förtidspensionär)
- Långtidssjukskriven (mer än 3 månader)
- Tjänstledig eller föräldraledig
- Arbetssökande
- Vill ej ange
- Övrigt: _____

https://docs.google.com/forms/d/1zKOZa-CW_mV3boDOM02X9o58EVDLTL8GLVsUmNJ-c/edit

2/7

Årummet

Här kommer några frågor som handlar specifikt om hur du tycker att området kring ån kan förbättras.

4. Hur ofta besöker du idag Årummet?

Markera alla som gäller.

- Dagligen
 Flera gånger i veckan
 1 gång i veckan
 1 gång i månaden
 Mer sällan
 Aldrig

5. Känner du dig trygg vid ån?

Markera alla som gäller.

- Alltid
 Oftast
 Sällan
 Aldrig

6. Om du inte känner dig trygg, vad beror det på?

7. Hur använder du årummet idag?

Markera alla som gäller.

- Promenerar
 Passerar för att gå någon annanstans
 Åker skoter
 Åker skidor
 Tränar
 Rider
 Paddlar, ror eller liknande
 Leker
 Vilar
 Går med hunden
 Umgås med vänner
 Har picknick
 Väntar
 Kollar på vattnet
 Använder inte årummet
 Övrigt: _____

8. Saknar du något i årummet idag?

Markera alla som gäller.

- Belysning
 Bryggor
 Plats för picknick
 Utomhusgym
 Boulebana
 Kanotuthyrning
 Cykelställ
 Sittplatser
 Soptunnor
 Fler träd
 Fler buskar
 Rabatter
 Lek för barn
 Övrigt: _____

9. Hur viktigt är det för att ha tillgång till följande funktioner vid ån? *

Markera endast en oval per rad.

	Inte viktigt	Ganska viktigt	Mycket viktigt	Vet ej
Mer belysning	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Bryggor	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Plats för picknick	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Utomhusgym	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Boulebana	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Kanotuthyrning	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Cykelställ	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Sittplatser	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Soptunnor	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Fler träd	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Fler buskar	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Rabatter	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Lek för barn	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

10. Har du några övriga synpunkter om hur man kan förbättra årummet, eller kommentarer kring någon av frågorna ovan?

Entrén till Örbyhus

Frågorna här under handlar om vägen mellan tågstationen i Örbyhus och Skolorrådet samt Örbyhus centrum (se karta nedan). Frågorna handlar om hur du rör dig till och från tågstationen och vad som eventuellt skulle kunna förbättras på vägen.

Den sista frågan handlar om att ta reda på vad Du tycker är speciellt och kännetecknar Örbyhus. Den är till för att försöka ta reda på hur man kan göra en unik entré in till Örbyhus som berättar något om orten.

Karta som visar Stationsvägen, Tågstationen, Skola och Centrum



11. Hur ofta åker du tåg till/från Örbyhus?

Markera alla som gäller.

- Dagligen
- 5-6 gånger i veckan
- 2-4 gånger i veckan
- 1 gång i veckan
- Mera sällan
- Aldrig

12. Hur vanligt är det att du rör dig längst med Stationsvägen för att komma till eller från Stationsområdet? (kan vara att gå, cykla, åka buss, åka bil etc.)

Markera alla som gäller.

- Varje gång
- Ungefär varannan gång
- Jag väljer oftast en annan väg
- Aldrig

13. Ungefär vilka tider rör du dig oftast längst med Stationsvägen? (välj max 2 alternativ)

Markera alla som gäller.

- Kl. 00-04
- Kl. 05-09
- Kl. 10-14
- 15-18
- 19-23

14. På vilket sätt brukar du röra dig denna sträcka? (välj max 2 alternativ)

Markera alla som gäller.

- Går
- Cyklar
- Åker buss
- Åker moped
- Åker bil
- Med färdtjänst
- Med rörelsehjälpmedel (ex. rullstol)
- Övrigt: _____

15. Vad tycker Du är viktigast att förbättra för att det ska kännas trevligare, tryggare och/eller säkrare att röra sig mellan tågstationen och Örbyhus centrum och skola?

Markera alla som gäller.

- Bättre belysning
- Trafiksäkrare – större utrymme bara för gång & cykel
- Sittbänkar
- Mötesplatser
- Konst
- Vindskydd
- Byggnader – bostäder
- Byggnader – verksamheter öppna för allmänheten
- Markmaterialet
- Mer grönska
- Skyltar till närliggande platser/verksamheter
- Renhållning/mindre skräp
- Snöröjning
- Högre närvaro av polis/ordningsvakter/föräldravandrare
- Jag tycker inget borde förändras
- Övrigt: _____

16. Hur skulle du förklara vägen från tågstationen till skolan för någon som kommer till Örbyhus för första gången?

17. Hur skulle du förklara vägen från tågstationen till Örbyhus centrum för någon som kommer till Örbyhus för första gången?

18. Vad tycker du kännetecknar eller gör Örbyhus speciellt?

Tack för dina svar!

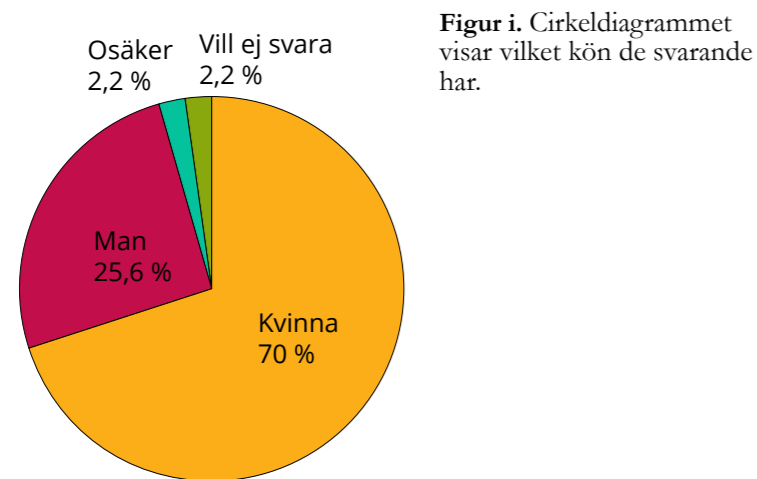
Bilaga 3: Enkätresultatet

Här presenteras resultatet från enkäten. 90 personer svarade på enkäten vilket är ganska många eftersom 2 000 personer bor i Örbyhus. Enkäten antas ha nått 1 436 personer. Detta ger en svarsfrekvens på 6,3 %. En felkälla i enkäten är att inte alla har svarat på båda delarna av enkäten, den om årummet och den om vägen mellan station, skolan och centrum, som är Jessica Jerrås del. Många tillhör samma målgrupp.

Invånarna i Örbyhus visade även i den enkät som gjorts i samband med examensarbetet att de är intresserade av en förändring och att de har många egna idéer och förslag på hur området skulle kunna utvecklas. I nuläget framgår det även att invånarna inte känner till att Tierps kommun prioriterar samhället eller området i fråga.

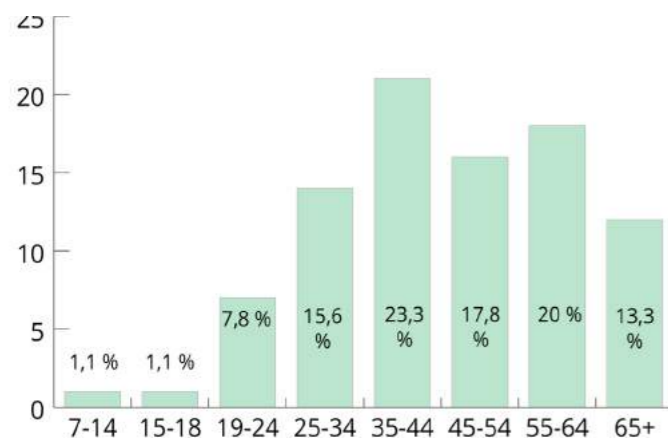
Vilket kön har du?

Av dem som svarade var 63 kvinnor (70 %), 23 män (25,6%), 2 var osäkra (2,2 %) och två (2,2 %) ville inte svara på vilket kön de har.



Hur gammal är du?

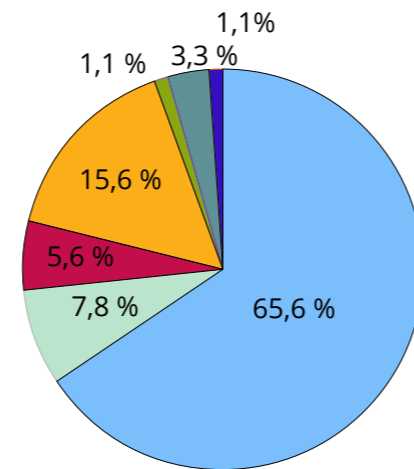
De flesta som svarade på enkäten, 21 personer, var 35–44 år gamla (23,3 %). Det är väldigt få unga som har svarat på enkäten: 1 person i åldersspannet 7–14 år och 1 person i åldersspannet 15–18 år, tillsammans 2,2 %.



Figur ii. Stapeldiagrammet visar åldern på dem som svarade på enkäten.

Vilken är din huvudsakliga sysselsättning just nu?

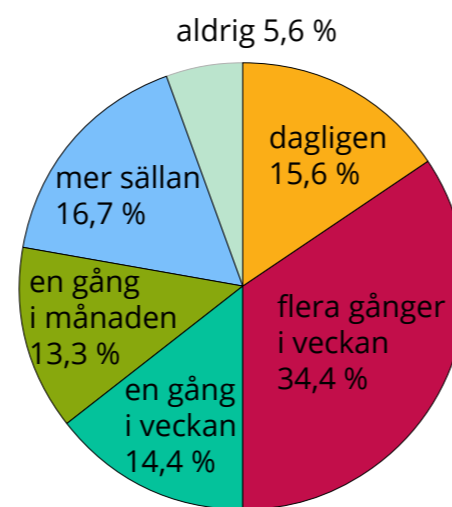
De flesta som svarade på enkäten arbetar 59 personer (65,6 %), medan den näst största gruppen om 14 personer är pensionärer (15,6 %), sju stycken är egenföretagare (7,8 %), 5 personer studerar (5,6 %), 3 stycken söker jobb (3,3 %), 1 person studerar och arbetar (1,1 %) och 1 är långtidssjukskriven (1,1 %).



Figur iii. Cirkeldiagrammet visar vilken sysselsättning de svarande har.

Hur ofta besöker du idag årummet?

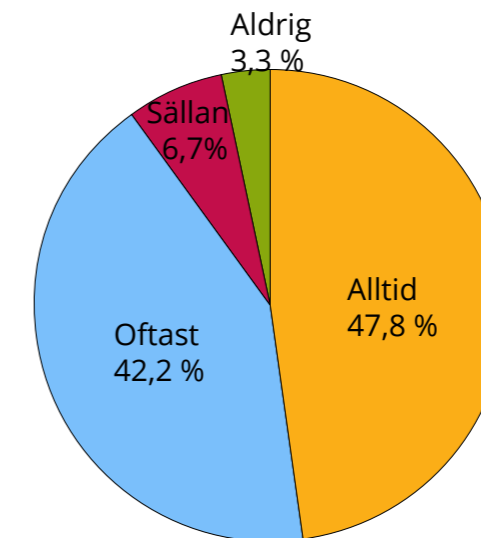
Enkäten visar att 14 personer (15,6 %) besöker årummet dagligen, 31 personer (34,4 %) besöker årummet flera gånger i veckan, 13 (14,4%) en gång i veckan, 12 (13,3 %) en gång i månaden, 15 (16,7%) mer sällan och 5 personer (5,6 %) besöker aldrig årummet.



Figur iv. Cirkeldiagrammet visar hur ofta de svarande besöker årummet.

Känner du dig trygg vid ån?

På frågan om de känner sig trygga vid ån svarade 43 personer (47,8 %) att de alltid känner sig trygga där, 38 personer (42,2 %) svarade att de oftast gör det, 6 (6,7 %) svarade att de sällan känner sig trygga och 3 personer att de aldrig känner sig trygga där.



Figur v. Cirkeldiagrammet visar hur många som känner sig trygga i årummet.

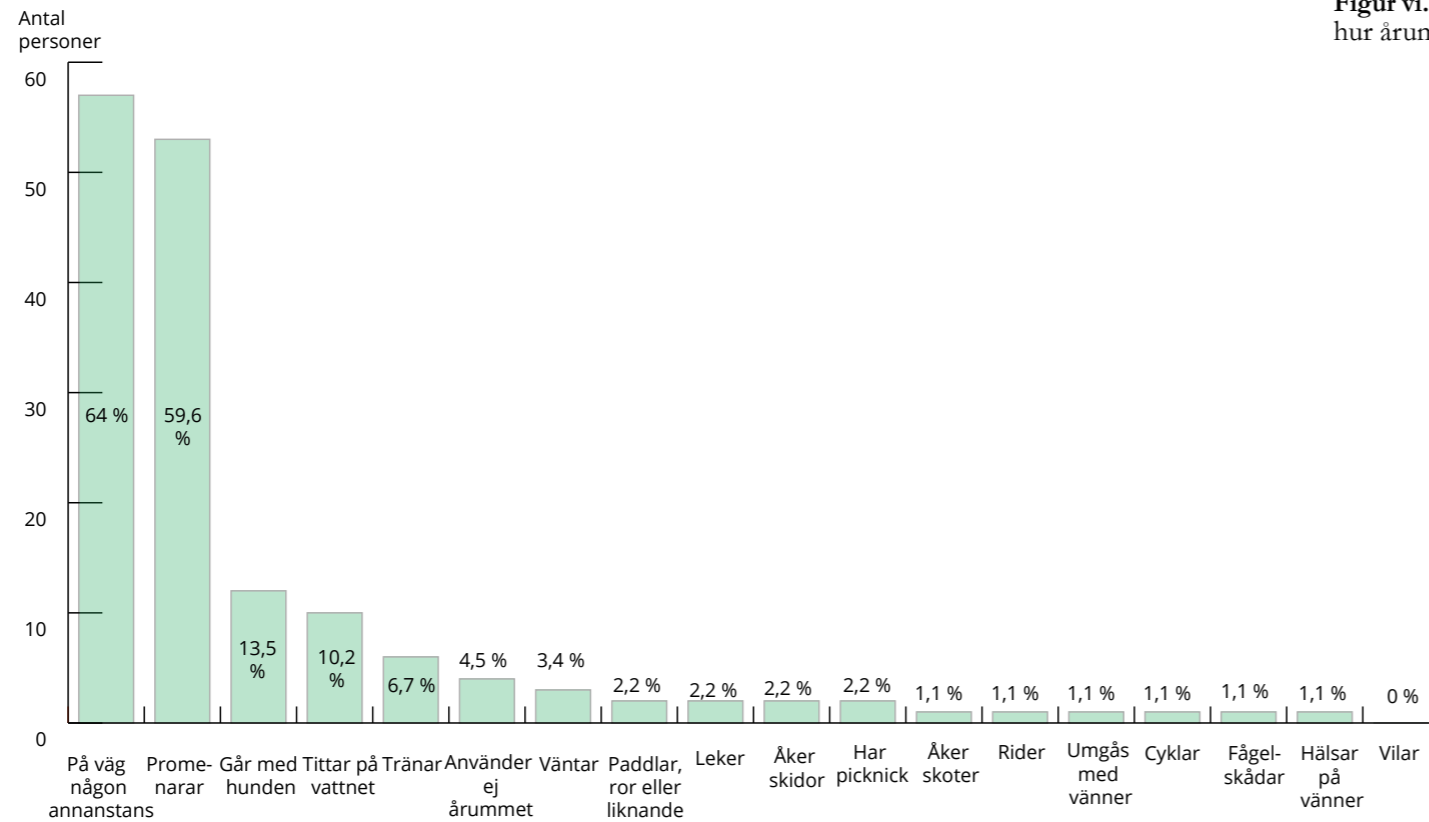
Om du inte känner dig trygg, vad beror det på?

På följdfrågan ”Om du inte känner dig trygg, vad beror det på?” svarade 16 personer av de 90 som gjorde enkäten.

Den anledning som nämnts mest, 12 gånger, är att årummet är mörkt därför att det saknas belysning i området. Avsaknaden av folk nämns också som ett problem: ”Mörkt och ensamt”, ”Ingen bra belysning, ganska tomt” och ”Rädd att gå själv i mörkret”. Att det är mörkt och ensamt är inte det enda problemet; två andra personer skriver ”Dålig belysning i området. Stökiga gäng som ska till/ifrån stationen” och ”Bus vid station”. Detta tyder på att stationsområdet drar till sig en del stök som bidrar till att man känner sig otrygg i området.

En person har svarat: ”Mörkt känns gammaldags och lite obehagligt i och med allt skräp som ligger i själva ån.” Detta har noterats under inventeringen men då främst avseende området runt ån, då det finns en del järnvägsupplag på området och privatpersoner dumpar sin kompost i området. En annan person skriver: ”Fiskar läskigt.” I år har många döda fiskar ansamlats i grupper i ån. Eftersom att det är så många och stora fiskar kan jag förstå att det upplevs obehagligt och läskigt.

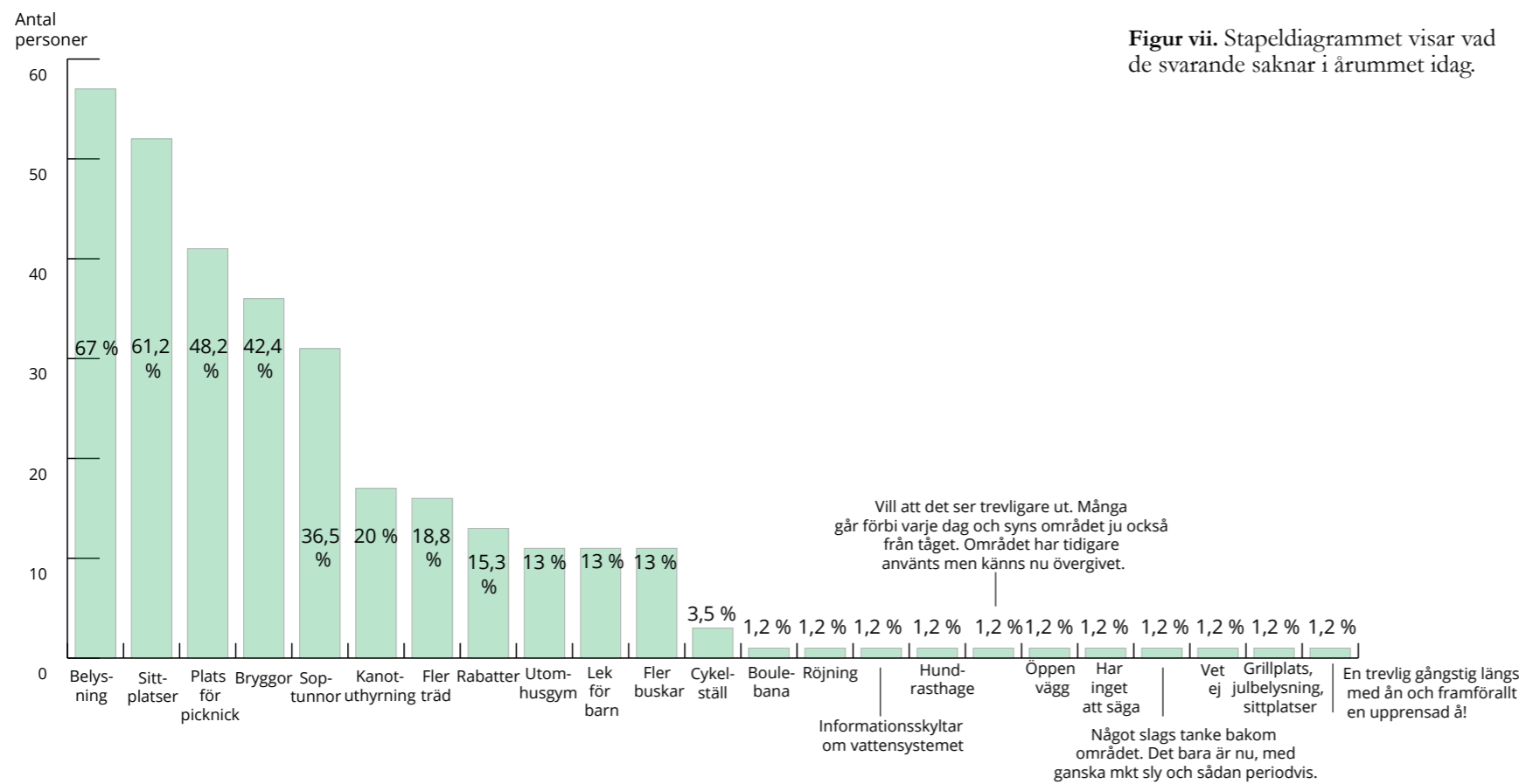
Det är en person som har svarat: ”Det är lätt att åka ner från både stora och små.” Påståendet skulle kunna tolkas som att det är lätt att ramla i ån. Dock är det bara en person som talar om detta.



Figur vi. Stapeldiagrammet visar hur årummet används idag.

Hur använder du årummet idag?

På frågan om hur årummet används idag gavs 89 svar. På frågan kunde de svarande välja max 5 svarsalternativ och det fanns möjlighet att lägga till egna svarsalternativ. De vanligaste aktiviteterna i området är att man passerar för att ta sig någon annanstans (64 %) och promenerar (59,6 %). Andra vanliga aktiviteter är att gå med hunden (13,5 %), titta på vattnet (11,2 %) och tränar (6,7 %). 4 personer (4,5 %) använder aldrig årummet. I tabellen ser man också att skidåkning, picknick, ridning, skoteråkning, cykling och fågelskådning är aktiviteter som äger rum i området.



Figur vii. Stapeldiagrammet visar vad de svarande saknar i årummet idag.

Saknar du något i årummet idag?

Det de svarande saknar mest i årummet är bättre belysning. Det som framkom också tidigare i enkäten att några svarande känner sig otrygga i området på grund av att det är mörkt. 61,2 % vill ha fler sittplatser och 36,5 % vill ha fler soptunnor. Idag finns det en bänk inom uppsatsens arbetsområde. Eftersom stationen ligger alldeles intill är det konstigt att det inte finns fler sittplatser i anslutning till den. 48,2 % saknar en picknickplats. Vid vattnet saknar 42,4 % bryggor och 20 % möjlighet att hyra kanot.

Vegetation som saknas i årummet är fler träd (16,5 %), rabatter (15,3 %) och buskar (13 %). Av detta utleder jag att de tillfrågade hellre vill ha prydnadsrabatter än buskage.

Hur viktigt för dig är det att ha tillgång till följande funktioner vid ån?

Enkäten visar att de funktioner som man helst vill ha i årummet är mer belysning, fler sittplatser och soptunnor. Dessa funktioner har över 45 personer markerat som mycket viktigt i enkäten. Runt 40 personer har markerat att det är ganska viktigt med fler cykelställ, rabatter, lek för barn, bryggor och plats för picknick. Utomhusgym och boulebana är däremot markerat som mindre viktigt av de flesta. Kanotuthyrning tycker 40 personer inte är viktigt att ha och 30 personer att det är ganska viktigt. Kategorin fler träd tycker strax över 30 personer inte är viktigt medan lite under 30 personer tycker det är ganska viktigt och 20 personer tycker det är viktigt med fler träd. Jag tolkar detta som att en del nya träd ändå önskas på platsen. Ungefär lika många tycker inte det är viktigt med fler buskar som att det är ganska viktigt.

Har du några övriga synpunkter om hur man kan förbättra årummet, eller några kommentarer kring frågorna ovan?

16 personer svarade på den här enkätfrågan. Svaren delades upp i 4 kategorier: Parklik miljö, skötsel, tillgänglighet och utrustning.

Tillgänglighet

En ökad tillgänglighet är viktigt enligt enkäten, vilket dessa citat visar: "Göra ån mer tillgänglig, ta bort några buskar så att man kan lätt nå vattnet.", "Fint om det enkelt att ta sig till vattenkanten. Trevligt om Vattenspegeln blir synligare", "En plats att fiska från vore trevligt" "... Att man i planeringen väger in projektet Tegelsmoraleden som vi hoppas kommer till stånd".

Parkmiljö

Många har svarat att de vill ha mer av en parkliknande miljö längs med ån. Här är ett citat som kommer med tydliga förslag på vad personen vill ha i årummet:

Rusta upp hela området till att bli mer parkliknande. Exempelvis området kring vägen som går längs med järnvägen ser idag mest ut som industrimark med grushögar, sly och vildvuxet gräs. Rusta upp, plantera träd, buskar, gräs, blommor, bänkar, sopkorgar mm. Man kan även göra vägen mer attraktiv genom att exempelvis göra den smalare, slingrigare och att den bitvis går ner till ån mm. En snyggare bro är önskvärt.

En annan skriver att eftersom årummet är det första man möter i Örbyhus är det viktigt att man möts av en mysig park istället för industrilokaler och mörker: "Tycker att det skulle vara mysigt med en liten park eller liknande. Många använder ju tåget från och till Örbyhus men det man möts av är mörker och tråkiga byggnader."

... För oss som bor öster om ån skulle årummet kunna vara en spännande miljö för barnen att passera till och från förskola/skola varje dag. Det skulle vara trevligt om miljön inbjöd till det och var anpassad för barn.

Utrustning

Många har svarat att årummet behöver mer utrustning som bänkar, belysning och sittplatser. "Årummet är ju väldigt sparsamt inrett om man säger så. Finns knappt några sittplatser och är mest ett ställe som man går förbi. Skulle jättegärna se fler sittplatser och plats för picnic!" En annan person säger att det skulle vara bra att vid längre förseningar kunna vänta på tåget vid ån istället för på den "tråkiga plattformen".

Den här personen belyser problem och möjligheter som tillkommer om årummet skulle rustas upp:

... Att göra iordning årummet med bänkar/belysning kan resultera i att fler folk drar sig dit, på gott och ont. Att det är nära tågstationen kan resultera i att ungdomar samlas där från Tierp och närliggande stationer, vilket inte skulle påverka årummet positivt. Idag är det ett bra promenadstråk för hundägare, i dagsläget är det en lugn plats och önskvärt att det får fortsätta. (Kvinna 19–24 år.)

Jag tolkar citatet som att personen inte vill att platsen ska bli ett tillhåll för ungdomar utan behålla sin lugna karaktär. En annan person skriver "mer befolkning på orten, mer offentliga funktioner." Detta tolkar jag som att personen vill att orten ska ha större befolkning och fler aktiviteter.

Skötsel

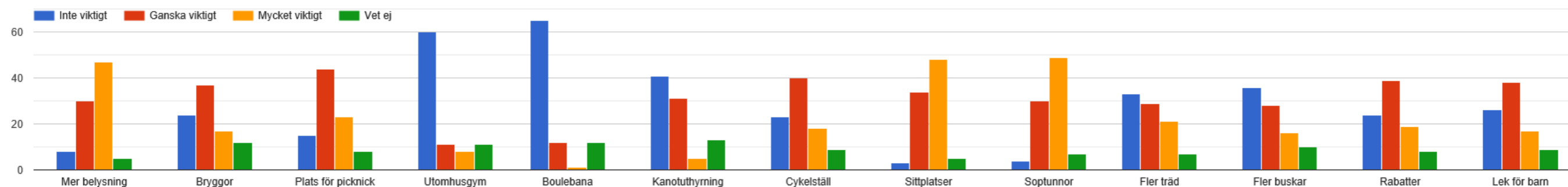
Det är viktigt för folk att området präglas av god skötsel så att det blir en plats som känns omhändertagen och som framsidan av Örbyhus. Citat: "Att området hålls snyggt. Skyltning från stationen så folk hittar dit", "Om det blir planteringar där så är det mycket viktigt att det sköts om (rensning av ogräs, gräsklippning m.m.)!" En annan person nämner att det är viktigt med "Skötsel av omgivande äng och bäck (ån)". Citatet nedan tar upp problematiken i att området svämmar över.

Då årummet till stor del svämmar över varje år och utöver detta till stor del ingår i privat mark så kan byggnationer och liknande vara problematiska. Utöver detta kan förändring av åns flöde påverka vattenhöjden i vendelsjön. Detta är problematiskt då vattendomen i vendelsjön säger en specifik höjd.

Det tar jag med mig från enkätstudien:

- » Årummet behöver bättre belysning för att upplevas tryggt.
- » Årummet behöver vara mer ordnat, kännas städat och bli föremål för bättre och mer skötsel.
- » Intresse finns för bryggor, fler sittplatser och soptunnor, plats för picknick.
- » Avsätta utrymme för lek för barn.
- » Utforma årummet mer till en parkmiljö.
- » Intresse finns för kanotuthyrning.
- » Enkäten visar att man vill både kunna se och gå ner till vattnet.

Hur viktigt är det för dig att ha tillgång till följande funktioner vid ån?



Figur viii. Stapeldiagrammen visar vilka funktioner de som svarade på enkäten helst vill ha i årummet.